

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

FİLİSTİN – İSRAİL ARASINDAKİ TEMEL SORUNLAR VE
ULUSLARARASI HUKUK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
İlhan ARAS

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Kerem BATIR

Çanakkale – 2010

TAAHHÜTNAME

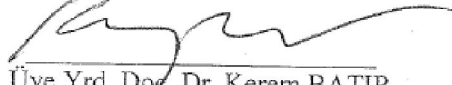
Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Filistin – İsrail Arasındaki Temel Sorunlar ve Uluslararası Hukuk” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

07/07/2010

İlhan ARAS

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne
İlhan ARAS'a ait Filistin – İsrail Arasındaki Temel Sorunlar ve Uluslararası Hukuk adlı
çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda,
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üye Yrd. Doç. Dr. Kerem BATIR
(Danışman)

Üye Yrd. Doç. Dr. Soner KARAGÜL

Üye Yrd. Doç. Dr. Ali Şahin ÖRNEK

Tez No:
Tez Savunma Tarihi: 06. 08. 2010

Doç. Dr. Yücel AÇER
Enstitü Müdürü
23.08.2010

ÖZET

Filistin – İsrail Arasındaki Temel Sorunlar ve Uluslararası Hukuk

İlhan ARAS

20. yüzyıl boyunca var olan ve çözüm sağlanamamasının yanı sıra sürekli olarak büyüyen Filistin sorunu, sadece İsrail ve Filistin topraklarını ilgilendiren bir sorun olmamış, gerek büyük güçlerin gerekse de komşu Arap ülkelerinin de dolaylı / dolaysız taraf oldukları bir sorun olarak günümüze kadar devam etmiştir.

Filistin Sorunu'nun tarihsel arka planının açıklanmasında Birleşmiş Milletler tarafından alınan kararlar paralelinde konu analiz edilerek, Birleşmiş Milletler'in sorundaki öneminin ortaya konulması amaçlanmıştır. Temel sorunlar olarak kabul edilen Kudüs, Filistinli mülteciler, İsraili yerleşimciler, su ve duvar inşası sorunlarının gelişimi ve çeşitli sözleşmelerle bu sorunların çözümlerinin ortaya konulması ise, uluslararası hukukun konuyla ilgili yetersiz kalmadığını kanıtlamıştır. Bu durumda, sorunlarla ilgili uluslararası hukuk kararlarının uygulanmasıyla çözümün sağlanabileceği sonucuna varılması önemlidir. Ayrıca Filistin Devleti'nin kurulmasının önündeki en önemli engellerden olan Fetih / HAMAS ve Gazze / Batı Şeria bölünmüşlüğü'nün yarattığı olumsuz gelişmeler, Filistin Sorunu'nun çözümsüz kalmasına neden olmaktadır. Bu çözümsüzlük durumu, yabancı bir devletin işgali altında olma durumundan kaynaklanan self-determinasyonun Filistin Sorunu'nda yeterince tartışılmaması sonucunu doğurmaktadır.

Uluslararası hukuk açısından, temel sorunların uzlaşılabilir çözümleri olmasına rağmen, İsrail'in uluslararası toplumu, Birleşmiş Milletler'i ve uluslararası hukukun kararlarını hiçe sayan tutumu nedeniyle sorunlar çözümsüz kalmaya devam etmektedir. Uluslararası hukuk kararlarıyla sorunların çözümlerinin sağlanabilmesi için, başta ABD olmak üzere uluslararası toplumun ortak bir tutum göstermesi gerekmektedir. Uluslararası hukukun uygulanabildiği örneklerdeki ortak nokta olan büyük güçlerin ve Birleşmiş Milletler'in etkin bir şekilde devreye girmesi durumu Filistin Sorunu'nda var olmadığı için sorun çözümsüz kalmaya devam etmektedir.

ABSTRACT

The Basic Problems Between Palestine – Israel and The International Law

İlhan ARAS

The Palestine problem which exist during the 20th century, and besides not being solved, grows continuously has not been a problem that not only concerns territory of Israel and Palestine but also has come until today as a problem of which both great powers and neighbouring Arab countries are parties.

Explaining the historical background of the Palestinian problem, the desicions taken by the United Nations are analyzed in paralel threads, the importance of the issue the United Nations is intended to reveal. Jeruselam, Palestinian refugees, Israeli settlers, water and development of wall-building issues are adopted as the basic problems and with the variety of contracts, revealing the solutions of these problems is proved that the international law isn't inadequate about this subject. In this case, it is important to conclude that with the implementation of the international law desicions about issues, the solutions can be achieved. Also, the possible establishment of a Palestinian State's most impotent obstacles as dividedness of Fatah/HAMAS and Gaza/West Bank which create negative developments cause the Palestinian issue unresolved. Because of this unresolved situation, self-determination which arise from being occupied by a foreign state can not be discussed at the Palestinian problem.

Because of the Israel's attitude taking no notice of international community, the United Nation's and international law's desicions, the problems continue to remain unsolved although the basic questions can be solved in terms of international law. Particularly USA, international community should show common position to solve the problems with international law. International law's applicable example's common points are great power's and United Nation's situation which engage in an active way, because of its absence at Palestine Issue, the problem continues to remain unresolved.

ÖNSÖZ

Filistin sorununda, yüz yılı aşan tarihsel süreç boyunca yaşanan siyasi gelişmeler büyük bir edebiyat, literatür ve araştırma alanını da ortaya çıkarmıştır. Bu noktada, Filistin sorununun uluslararası hukuk bağlamında yeterince incelenmemiş olması çalışmayı yapmam da önemli bir etken olmuştur. Geçmişten günümüze bölgede yaşanan insanlık dramında insanların sadece insan olmaktan dolayı sahip oldukları hakların Filistin halkından esirgenmesinden ve konunun sadece kalıplaşmış siyasi şablonlarla incelenmesinden dolayı, konu hakkında farklı noktalara da değinilebileceğini göstermek amacıyla bu çalışmayı yaptım.

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca benden desteklerini esirgemeyen Doç. Dr. Yücel ACER, Yrd. Doç. Dr. M. Bülent ULUDAĞ ve Yrd. Doç. Dr. Soner KARAGÜL hocalarıma teşekkürlerimi sunuyorum. Tüm tez çalışmam boyunca gerek görüşlerini, desteğini, sabrını ve vaktini benden esirgemeyen gerekse de akademik katkılarıyla bana yol gösteren tez danışmanım, hocam Yrd. Doç. Dr. Kerem BATIR'a teşekkürlerimi ve saygılarımı sunmayı bir borç bilirim.

Eğitimim ve hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme teşekkür ediyorum.

Çalışmanın bütün eksikliklerinin ve hatalarının bana ait olduğunu belirtir, çalışmanın konuyla ilgili araştırma yapanlara faydalı olmasını dilerim.

İlhan ARAS
Temmuz 2010, NEVŞEHİR

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSRTACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR CETVELİ.....	vii
TABLolar.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FİLİSTİN – İSRAİL SORUNUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

1. 1900 – 1948 Arası Dönem.....	3
1.1. 19. Yüzyılın Sonlarından 1917'ye.....	3
1.2. Balfour Deklarasyonu	6
1.3. Milletler Cemiyeti Dönemi ve İngiltere'nin Manda Yönetimi	6
1.3.1. Passfield Beyaz Kitabı	8
1.3.2. Peel Komisyonu Raporu	8
1.3.3. MacDonald Beyaz Kitabı.....	9
1.3.4. Biltmore Programı	9
1.4. Birleşmiş Milletler Dönemi ve Taksim Kararı.....	10
2. 1948 – 1967 Arası Dönem.....	12
2.1. İsrail Devleti'nin Kuruluşu	12
2.2. 1948 Arap – İsrail Savaşı.....	12
2.3. Süveyş Kanalı'nın Millileştirilmesi.....	14
2.4. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Kuruluşu.....	16
3. 1967 – 1973 Arası Dönem.....	16
3.1. 1967 Arap – İsrail Savaşı.....	17
3.1.1. 1967 Arap – İsrail Savaşı ve Birleşmiş Milletler	18

4. 1973 – 1987 Arası Dönem.....	20
4.1. 1973 Arap – İsrail Savaşı.....	20
4.1.1. 1973 Arap - İsrail Savaşı ve Birleşmiş Milletler.....	22
4.2. 1978 Camp David ve 1979 Mısır – İsrail Barış Anlaşması.....	24
4.3. Doğu Kudüs’ün ve Golan Tepeleri’nin İlhakı.....	26
4.4. 1982 İsrail’in Lübnan’ı İşgali.....	27
5. 1987 – 2000 Arası Dönem.....	29
5.1. 1987 İntifada.....	29
5.2. Filistin Devleti’nin Kurulması.....	30
5.3. 1993 Oslo Barış Süreci.....	31
5.3.1. 1995 Oslo II.....	33
5.4. Hebron Protokolü.....	33
5.5. Wye Memorandumu.....	33
5.6. Şarm El-Şeyh Memorandumu.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

FİLİSTİN – İSRAİL ARASINDAKİ TEMEL SORUNLAR

1. Kudüs Sorunu.....	36
1.1. Kudüs Sorunu ve Milletler Cemiyeti.....	36
1.2. Kudüs Sorunu ve Birleşmiş Milletler.....	37
1.3. Kudüs Sorunu ve Uluslararası Hukuk.....	42
2. Filistinli Mülteciler Sorunu.....	43
2.1. Filistinli Mülteciler Sorunu ve Birleşmiş Milletler.....	43
2.2. Filistinli Mültecilerin Geri Dönüş Hakkı ve Uluslararası Hukuk.....	46
3. İsraili Yerleşimciler Sorunu.....	49
3.1. İsraili Yerleşimciler Sorununun Gelişimi.....	50
3.2. İsraili Yerleşimciler Sorunu ve Uluslararası Hukuk.....	53
4. Filistin Sorunu Bağlamında Su Sorununun Gelişimi.....	55
4.1. Ürdün (Şeria) Nehri ve Diğer Su Kaynakları.....	58
4.2. Filistin – İsrail Su Sorunu ve Uluslararası Hukuk.....	60
5. İsrail’in Duvar İnşası.....	63
5.1. İsrail’in Duvar İnşasının Gelişimi.....	64

5.2. İsrail'in Duvar İnşası ve Uluslararası Hukuk.....	65
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİLİSTİN SORUNU'NUN ÇÖZÜMÜNDEKİ TEMEL NOKTA: FİLİSTİN DEVLETİ'NE DOĞRU

1. 2000 – 2010 Arası Dönem.....	68
1.1. Camp David	69
1.2. İkinci İntifada	69
1.3. Mitchell Komisyonu	70
1.4. Tenet Planı	71
1.5. Bush Planı	72
1.6. 2003 Yol Haritası	72
1.7. Cenevre Planı	72
1.8. Barış Süreci Sonrası Gelişmeler.....	73
1.9. Filistin Sorunu ve Türkiye	74
2. Filistin Özerk Yönetimi.....	75
2.1. Gazze Şeridi	76
2.1.1. İsrail'in 27 Aralık 2008 – 18 Ocak 2009 Gazze Saldırısı	78
2.1.1.1. İsrail'in Gazze Saldırısı ve Uluslararası Hukuk	79
2.2. Batı Şeria.....	84
2.3. HAMAS ve El-Fetih.....	86
3. Self-Determinasyon Hakkı ve Filistin Devleti	88
3.1. Self-Determinasyon Kavramı.....	88
3.2. Birleşmiş Milletler Dönemi ve Sonrasındaki Gelişmeler	90
3.3. İki Devletli Çözüm ve Self-Determinasyon.....	95
SONUÇ.....	101
KAYNAKÇA.....	106
EKLER.....	120

KISALTMALAR CETVELİ

a.g.e.	:	adı geçen eser
a.g.m.	:	adı geçen makale
AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
Bkz.	:	Bakınız
BM	:	Birleşmiş Milletler
BMMYK	:	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
çev.	:	Çeviren
Der.	:	Derleyen
Ed.	:	Editör
FKÖ	:	Filistin Kurtuluş Örgütü
FÖY	:	Filistin Özerk Yönetimi
HAMAS	:	Harakat al-Muqawamah al-Islamiyya – İslami Direniş Hareketi
İKÖ	:	İslam Konferansı Örgütü
MC	:	Milletler Cemiyeti
Nu	:	Numara
OAPEC	:	Organization of Arab Petroleum Exporting Countries – Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri
p.	:	page
s.	:	sayfa
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UAD	:	Uluslararası Adalet Divanı
UCM	:	Uluslararası Ceza Mahkemesi
UNEF	:	United Nations Emergency Force – Birleşmiş Milletler Acil Durum Gücü
UNHCR	:	United Nations High Commission for Refugees – Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNIDOF	:	United Nations Disengagement Observer Forces – Birleşmiş Milletler Ayırma Gözlem Gücü
UNRWA	:	United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East – Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Ajansı

UNSCOP : United Nations Special Committee on Palestine – Birleşmiş Milletler
Filistin Özel Komitesi

Vol : Volume

TABLULAR

Tablo 2.1.	:	UNRWA'ya Kayıtlı Mülteci Sayıları
Tablo 2.2.	:	1972–2008 Yılları Arası İsraili Yerleşimci Nüfusu
Tablo 2.3.	:	2002 – 2010 Yılları Arası İsrail ve Filistin'deki Su Tüketimi
Tablo 2.4.	:	Bölge ve Kaynaklara Göre Filistin Topraklarındaki Kullanılabilir Su Miktarı – 2008
Tablo 2.5.	:	2002 – 2008 Yılları Arası Seçilmiş Göstergelerle Filistin Topraklarında Su

GİRİŞ

Filistin Sorunu hakkında çok sayıda çalışma yapılmış olmasına rağmen, yapılan çalışmaların siyasi tarih veya uluslararası ilişkiler yönü öne çıkmakta, uluslararası hukuk açısından yapılan çalışmalar diğer çalışmaların yanında daha az sayıda bir literatür oluşturmaktadır. Yapılan bu çalışma, uluslararası hukuk yönüyle Filistin Sorunu'nu ele alarak çözüm açısından hukuki konuların saptanmasını amaçlamıştır.

Filistin Sorunu, 19. yüzyılın sonlarından günümüze kadar çözümünü sağlayamayan ve 20. yüzyıl boyunca meydana gelen çatışmaların, savaşların sonunda gittikçe derinleşen bir sorun olarak günümüzde de varlığını korumaktadır. Yahudilerin bir yurt edinme amacıyla Filistin'e göçleriyle başlayan süreç, zaman içerisinde öncelikle İngiltere'nin Yahudilerden yana tutumu, II. Dünya Savaşı'ndan sonraki tarihlerde de ABD'nin Yahudi toplumuna verdiği destekle BM'nin mutlak hukuki kararlarına aykırı olmasına rağmen, fiili olarak bölgede kalıcı bir sorun haline gelmiştir.

Filistin'de göçler sonucunda on binlerden, milyonlara ulaşan Yahudi nüfusu bölgenin demografik niteliğinin değişmesine neden olurken, bir yandan da 1948, 1967 savaşları sonucunda İsrail'in ele geçirdiği işgal edilmiş topraklarda, bu nüfusun yaşayacağı yerleşim yerlerinin sayıları giderek artmıştır.

1987'deki I. İntifada süreci sonrasında 1990'lı yıllara kadar süren savaşlar ve çatışmalar 1990'lı yıllarda yerini barış dönemine bırakmıştır. İsrail'in elinde tuttuğu işgal edilmiş topraklardan küçük tavizler verme yönündeki politikaları nedeniyle barış sürecindeki büyük beklentiler karşılanamamıştır. Bu dönemde Filistin Özerk Yönetimi'nin HAMAS ve El-Fetih arasındaki siyasi bölünmüşlüğü kendi içinde iki başlı yönetim sorununu doğurmuştur. 2000'li yıllarda II. İntifada dönemine kadar süren barış girişimlerinin sonuçsuz kalması bu tarihten sonraki girişimlerin etkinliğini de olumsuz yönde etkilemiştir.

Taraflar arasındaki çatışmalarda ele alınan Kudüs, Filistinli mülteciler, İsraili yerleşimciler, su ve duvar inşası gibi temel sorunlarda İsrail'in taviz vermeyen politikaları nedeniyle Filistinliler temel haklarından yoksun kalmaktadır. İsrail'in Kudüs konusundaki politikalarının değişmemesi, günümüzde yaklaşık 4.500.000'u bulan Filistinli mülteciye geri dönüş hakkının tanınmaması, yaklaşık 500.000'i bulan İsraili yerleşimcilerin giderek

artması, su kaynaklarının kullanılmasında Filistin halkının göz ardı edilmesi ve 2002’de Batı Şeria’da inşa edilmeye başlanan duvar inşasının Uluslararası Adalet Divanı’nın kararına rağmen devam etmesi önemli sorunlar olarak kabul edilmektedir. Bu sorunlarla ilgili olarak gerek Birleşmiş Milletler’in aldığı kararların gerekse de uluslararası sözleşmelerdeki hükümlerin İsrail tarafından hiçe sayılması uluslararası hukukun bu sorun üzerindeki etkinliğini azaltmaktadır.

Filistin siyasi yapısının Gazze’de HAMAS, Batı Şeria’da El-Fetih yönetimi şeklinde kendi içindeki bölünmüşlüğü çözüm çabalarını, self-determinasyon tartışmalarını gölgelemektedir. Bu durum birlik duygusundan yoksun bir halkın kendi geleceğini belirlemesini daha da zorlaştırmaktadır. Toprakları üzerinde mutlak egemen bir Filistin Devleti’nin kurulması ise, İsrail’in geçmişten bugüne yansıyan politikaları göz önüne alındığında mümkün görünmemektedir.

Filistin Sorunu’ndaki temel sorunlar, uluslararası politikadaki örnekleriyle kıyaslandığında bu sorunların kendilerine has özellikleri olduğu ortaya çıkmaktadır. Kudüs sorununa benzerlik gösterilebilecek bir sorunun olmaması; 4.6 milyona yaklaşan Filistinli mülteciyle kıyaslanabilecek kadar büyük bir sorunun olmaması; İsraili yerleşimcilerin işgal altındaki topraklarda sürekli büyümesinin de benzersiz olması ve su sorununun da zaten genel bir sorun olması konuyu örnek olay tartışmalarından ayırmaktadır. Duvar inşası konusunda, yıkılan Berlin Duvarı ve ABD’nin inşa ettiği Meksika Duvarı gibi örnekler olsa da, İsrail’in inşa ettiği duvarın amaçları ve sonuçları bunlardan farklılık göstermekte, bu boyutuyla da söz konusu örneklerden ayrılmaktadır. Ayrıca, benzer diğer örneklerdeki büyük güçlerin desteği ve BM’nin aktif olarak olaya müdahale etmesi faktörlerinin Filistin Sorunu’nda var olmaması da uluslararası hukuku uygulamayı zorlaştırmaktadır.

Başta ABD olmak üzere, uluslararası politikada söz sahibi olan ülkelerin İsrail yanlısı politikalarını uluslararası hukuka da yansıtması, BM kararlarının ve uluslararası sözleşmelerin etkinliğini yitirmesine neden olmaktadır. İsrail’in eylemlerinin hukuki sonuçları belli olmasına rağmen, uluslararası hukuku uygulanabilir kılmak gerek büyük güçlerin gerekse de uluslararası örgütlerin iki tarafa da adil yaklaşmasına ve uluslararası hukuk ilkelerine riayet edilmesine bağlıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİLİSTİN – İSRAİL SORUNUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

20. yüzyılın başlarından günümüze kadar uzanan Filistin sorununda, 1948’de İsrail Devleti’nin kurulmasından önce bölgeye yönelik Yahudi göçü demografik dengeleri değiştirirken, 1948, 1956, 1967 ve 1973’teki Arap – İsrail savaşları da ülke sınırlarını ve siyasi dengeleri değiştirmiştir. I. İntifada sonrası 1990’lı yıllarda barış çabaları için önemli adımlar atılmış fakat bu çabalar gerek Filistin içindeki HAMAS ve El-Fetih bölünmesi gerekse de İsrail’in geçici ve küçük tavizler vermeye yönelik politikaları nedeniyle kesin sonuçlara ulaşmaktan yoksun kalmıştır.

1. 1900 – 1948 Arası Dönem

Filistin toprakları 1517 – 1917 yılları arasındaki Osmanlı egemenliğinin ardından 1917’de İngiltere’nin manda yönetimine girmiştir. Bu dönemden sonra Siyonizm’in bölgeye yönelik politikaları, İngiltere’nin sorunun çözümü için yürüttüğü çalışmalar II. Dünya Savaşı’na kadar devam etmiştir. Sorunun Birleşmiş Milletler’e (BM) taşınması Filistin sorununun uluslararası boyut kazanmasına neden olmuş ve taksim kararıyla gelinen süreçte İsrail Devleti kurulmuştur.

1.1. 19. Yüzyılın Sonlarından 1917’ye

Filistin konusu tarihi, kültürel, dini boyutlarıyla köklü bir geçmişe sahiptir ve bu köklü geçmişin Orta Doğu’ya ve Filistin sorununa etkisi oldukça önemlidir. 1517’de Osmanlı İmparatorluğu egemenliğine giren Filistin toprakları, I. Dünya Savaşı’nın sonlarında, 1917’de, İngiltere’nin egemenliğine geçmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru Yahudi düşmanlığı ve Siyonizm hareketinin Avrupa’daki gelişimi, Filistin’e yönelik Yahudi göçlerinin temel nedenleri olarak gösterilebilir.

1881’de II. Aleksandr’ın öldürülmesi üzerine Rusya’da yoğun bir Yahudi düşmanlığı (anti-semitizm) ve Yahudilere saldırılar (pogroms) başladı.¹ 1881 – 1991 yılları arasında

¹ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948–1988)*, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1994, s.13

Yahudiler Rusya'dan kitleler halinde göç ettiler. Bu ilk göç dalgasında 134.000 Yahudi ABD'ye, 5.000 Yahudi Filistin'e ve 10.000 Yahudi'de başka ülkelere göç etmiştir.² Bu göç dalgasından sonra da Yahudiler üzerindeki baskılar devam etmiş, Rusya'dan sonra Romanya'da görülen baskılar sonucu 1899 ile 1904 yılları arasındaki beş yıllık dönemde Romanya'dan 60.000 Yahudi³ göç etmiştir. Rusya'da gördükleri baskı sonucu ikinci ve daha büyük bir göç dalgası 1892'de yaşanmış ve yaklaşık 500.000 Yahudi başta ABD olmak üzere başka ülkelere göçe zorlanmıştır.⁴ Bu Yahudi göçleri, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) giden Yahudiler hem buradaki politik etkinliklerini arttırmış hem de diasporanın örgütlenme girişimlerini başlatmaları, gibi önemli sonuçlar doğurmuştur.

Yahudilerin Filistin'e göçünü ifade eden *aliyah*, üç temel döneme ayrılarak incelenebilir. Bunlar, 1881 – 1903 yılları arası ilk dönem göçler, 1904 – 1918 yılları arası özellikle Siyonist devletin çekirdek kadrosunu oluşturan ikinci göç ve son olarak da 1919 – 1923 yılları arasındaki Filistin'deki yerleşimlerin de önünü açan üçüncü göç hareketidir.⁵ Bu göç hareketleri Filistin'deki nüfus değişimlerinin ve yerleşimlerin anlaşılabilmesi için son derece önemlidir.

19. yüzyılın sonlarında Avrupa'da görülmeye başlanan Yahudi örgütlenmesinin en önemli ismi Theodor Herzl'dir. Avusturyalı bir Yahudi olan Theodor Herzl tarafından 1896'da Yahudi Devleti adında bir kitap yayımlandıktan sonra, Siyonizm uluslararası siyasi bir hareket oldu.⁶ 1897'de İsviçre'nin Basel kentinde düzenlenen I. Dünya Yahudi Kongresi'nde, Dünya Siyonist Teşkilatı kuruldu ve başkanlığına da Theodor Herzl getirildi. Bu kongreden önce kurulması planlanan yurdun Filistin'de olması kesinleşmemişti ama Basel Kongresi ile birlikte Filistin'de bir yurt kurma fikri üzerinde ortak bir görüş oluşturulmaya çalışılmıştır. Yahudiler, 1942 Biltmore Programı'na kadar “devlet” sözünü kullanmadılar. O kadar çok insanın itirazını doğurmayacağını

² Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, 4. Baskı, Mkm Yayıncılık, Bursa 2008, s.113

³ Fahir Armaoğlu, *Filistin...*, s.14

⁴ Tayyar Arı, *Geçmişten...*, s.113

⁵ 1881–1923 yıllarını kapsayan üç temel göç hareketi ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. M. Lutfullah Karaman, *Uluslararası İlişkiler Çıkamazında Filistin Sorunu*, İz Yayıncılık, İstanbul 1991, ss. 18–30

⁶ David W. Ziegler, *War, Peace, and International Politics*, 8th edition, Addison Wesley Longman, New York 1999, p.54; Ayrıca Yahudi Devleti kitabı için bkz. Theodor Herzl, *Yahudi Devleti*, (çev: Sedat Demir), Ataç Yayınları, İstanbul 2007

düşündükleri “yurt” ya da “yer” kelimesini tercih ediyorlardı.⁷ Yahudiler bu kelime üzerinde ısrar etseler de, esas amacın devlet kurmak olduğu ilerleyen yıllarda görülecektir.

Theodor Herzl, bir Yahudi yurdu kurma fikrini gerçekleştirebilmek için Almanya, Osmanlı ve İngiltere alternatiflerini kullanmayı denemiştir. Almanya'nın bu fikre sıcak bakmaması üzerine, Osmanlı'ya yönelen Herzl 1901 ve 1902'de II. Abdülhamid ile görüşmüş ve Yahudilere Filistin'de yurt verilmesini, bunun karşılığında ise Osmanlı borçlarının Avrupa'daki Yahudi bankerler tarafından ödenebileceğini söylemiştir. II. Abdülhamid'in bu teklifi reddetmesi üzerine, Herzl çabalarını İngiltere üzerinde yoğunlaştırdı. Yahudilere önce El-Ariş teklif edildi, bu teklif Mısır ve Osmanlı'nın tepkisine neden olunca bu tekliften vazgeçildi. Sonraki teklif olan, Uganda'da bir Yahudi yurdunun kurulması da reddedilmiştir.

1904'te toplanan 7. Dünya Yahudi Kongresi, İngiltere'nin teklif ettiği Uganda'yı kesinlikle reddetti ve Filistin'den başka toprağın, Yahudi yurdu olarak kabul edilemeyeceğini kararlaştırdı.⁸ Bu dönemde İngiltere'nin I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, Arap ve Yahudi kesimlerine yönelik politikaları birbiriyle çelişse de iki tarafa da vaatlerde bulunma şeklinde gerçekleşmiştir. Ayrıca, I. Dünya Savaşı Osmanlı'nın parçalanmasına da neden olduğundan Yahudiler için yeni bir fırsat doğmuş oldu.

20. yüzyılın ilk yıllarından itibaren Yahudiler yurt edinme konusunda yoğun çalışmalar yürütmeye başladılar. Bu çalışmaların en önemlilerinden biri olan, 1901'de kurulan Yahudi Ulusal Fonu⁹ sayesinde, Filistin topraklarının kazanılmasında, satın alınmasında başarı sağlanmıştır. Ayrıca, 1915 – 1916 yıllarında, Mekke Şerifi Hüseyin ve İngiltere'nin Mısır'daki Yüksek Komiseri Henry McMahon arasındaki mektuplaşmalar ve 1916'da Fransa - İngiltere arasındaki Sykes-Picot Anlaşması'nın imzalanması da dönem için önemli gelişmeler olmuştur.

I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, 1904'te Dünya Siyonist Teşkilatı'nın lideri olan Chaim Weizmann, siyasi nüfuzunu kullanarak İngiltere üzerinde etkili olmaya çalışmıştır. Weizmann ve arkadaşları İngiltere hükümetine verdikleri ilk muhtıradaki “Filistin'de” bir yurt değil, “Filistin'in” Yahudi yurdu olarak kabul edilmesini, Filistin'e özerklik

⁷ Türkkaya Ataöv, “Filistin Sorunu'nun Ardındaki Gerçek: İsrail'in Kuruluşuna Kadar”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 25, No:3, 1970, s.37

⁸ Fahir Armaoğlu, *Filistin...*, s. 22

⁹ Yahudi Ulusal Fonu için bkz. Walter Lehn, “Yahudi Ulusal Fonu: Bir Ayrım Aracı”, *Siyonizm ve Irkçılık*, (çev: Türkkaya Ataöv), Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1982, ss. 87 – 98

verilmesini ve Filistin'e Yahudi göçlerinin serbest bırakılmasını istediler.¹⁰ İngiltere ise, bu dönemde Yahudileri destekleyen politikalarına devam etmiştir.

1.2. Balfour Deklarasyonu

Yahudilerin etkili çalışmaları sonuçlarını göstermiş, 1917'ye kadar devam eden İngiltere'nin iki taraflı politikası, bu tarihten sonra ciddi bir kırılma yaşamış ve Yahudi taraftarı politikaları hiç olmadığı kadar etkinliğini arttırmıştır. Bu politika değişikliğinin en önemli göstergesi, 2 Kasım 1917'de İngiltere'nin Dışişleri Bakanı Lord A. J. Balfour'un adıyla anılan ve Balfour Deklarasyonu olarak bilinen mektubun, İngiltere Siyonist Dernekleri Başkanı Lord Rotschild'e yazılmasıdır. Balfour Deklarasyonu, Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulması fikrini İngiltere'nin açıkça destekleyeceğini belirtmektedir. Balfour Deklarasyonu'nu ünlü bir Yahudi yazar olan Arthur Koestler şöyle tanımlıyordu: "Bir devletin başka birine üçüncü bir ulusun toprağını vermesi".¹¹ Özetle, Filistin'in geleceğine ilişkin pazarlıklar sürecinde, üç belge hazırlandı:

Hüseyin–McMahon yazışmaları, Sykes–Picot Anlaşması ve Balfour Deklarasyonu. Benimsediği muğlak dille her vaat, diğer iki vaat ile çelişiyordu. Bu üç önemli gelişme Filistin'in geleceği konusunda farklı planlar ortaya koyuyordu. Birincisi, Filistin'in geleceğini, Arap dünyasında kurulacak olan bir Arap Haşimi Krallığı ile ilişkilendiriyordu. İkincisi, Filistin'in bir İngiliz-Fransız sömürge yönetiminin idaresi altında yönetilmesini öneriyordu. Sonuncusu ise, Filistin'i geleceğin Yahudi devleti olarak öngörüyordu.¹²

1.3. Milletler Cemiyeti Dönemi ve İngiltere'nin Manda Yönetimi

I. Dünya Savaşı sonunda, Osmanlı İmparatorluğu'nun kaybettiği Filistin'in yönetimi, Lozan Anlaşması'nın onaylanması üzerine İngiltere'nin egemenliğine girmişti. Savaş sonunda yeni bir dünya düzeni kurma politikaları çerçevesinde 1919'da kurulan Milletler Cemiyeti (MC), Filistin'i İngiltere'nin manda yönetimine bırakacaktı. Zaten Milletler Cemiyeti'nin kurulmasından sonra en etraflı ele aldığı konu "Manda" meselesiydi.¹³ 25 Nisan 1920'de San Remo'da Suriye Fransız, Irak ve Filistin'de İngiliz mandasına bırakılmıştı ve bu tarihte başlayıp 1947'ye kadar sürecek olan İngiltere'nin Filistin manda egemenliğinin önemini, Weizmann şöyle açıklamaktadır:

¹⁰ Fahir Armaoğlu, *Filistin...*, s. 32

¹¹ Türkkaya Ataöv, "Filistin Sorunu'nun...", s. 44

¹² Ilan Pappé, *Modern Filistin Tarihi*, (çev: Nuri Plümer), Phoenix Yayınları, Ankara 2007, s. 83

¹³ Mehmet Hasgüler, M. Bülent Uludağ, *Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler*, Nobel Yayınları, Ankara 2004, s. 117

“Manda rejiminin değeri, Siyonizm için büyük bir başarı oluşundan başka, esas olarak Yahudi halkını tanıyışında yatar. Bu ise, biz bir yandan günlük görevlerimizle uğraşırken, henüz belki güçsüz gözlerimizden saklanan yeni görüş ufuklarını açacak ve bizim için yeni gelişmelerin meyvelerini taşıyacak olması itibarıyla, ölçülemeyecek değerdedir.”¹⁴

1920’de başlayan Manda rejiminde önemli kademelere Yahudilerin getirilmesi Filistin toprakları üzerinde yerleşimler, nüfus, toprak paylaşımı gibi konularda önemli değişikliklere neden olmuştur. İngiltere 1922 – 1948 arasındaki yönetimiyle ülkedeki Yahudi oranını 1/10’dan 1/3’e yükseltirken ve göçlerle Yahudi sayısını 7 kat arttırırken aslında Milletler Cemiyeti’nin kendisine verdiği görevi yapmış oluyordu.¹⁵

1920’li yıllar günümüze kadar süren çatışmaların başlangıç olaylarına sahne olacak, toprakları ellerinden alınan, yaşadıkları topraklarda bir Yahudi yurdu kurulmasını istemeyen Filistin halkı İsrail’le çatışmalara başlayacaktır. Günümüze kadar olan çatışmaların tohumlarının atılması Nisan 1920’de Kudüs’te meydana gelen ilk Arap ayaklanması ile başlamıştır.¹⁶

Manda yönetiminden II. Dünya Savaşı’nın başlangıcına uzanan dönemde Filistin meselesinin esasını, Yahudilerin, Balfour Deklarasyonunu fiiliyatta daha sağlam hale getirme ve bir “yurt” kurmanın ötesinde bir “devlet” kurma çabaları, buna karşılık Arapların da, bu deklarasyonu etkisiz kılma, bu belgeyi sıfıra indirme ve Yahudilerin değil “devlet” kurmalarına, bir “yurt” dahi kurmalarına imkan vermeme çabaları teşkil eder.¹⁷

1920 ve ilerleyen yıllardaki çatışmalar, İngiltere’nin bu soruna yönelik çözüm girişimlerini başlatmasına da neden olmuştur. 1922’de Filistin’le ilgili Beyaz Belge hazırlanmıştır. Beyaz Belge, bir yandan Yahudi göçüne bir sınırlandırma getirirken esas olarak belge Balfour Deklarasyonu’nu bir bakıma resmileştirmekte ve ‘Yahudi milli yurdu’ hedefine yeniden açıklık kazandırmaktadır.¹⁸

¹⁴ Paul Goodman (der.), Chaim Weizmann: A Tribute on His Seventeenth Birthday, [London, 1945], p.179’dan aktaran M. Lutfullah Karaman, *Uluslararası...*, s. 32

¹⁵ Mehmet Hasgüler, M. Bülent Uludağ, *Devletlerarası...*, s. 118

¹⁶ 1920’den sonra Arap ve Yahudiler arasında 1920–1921–1929–1933–1936–1937–1938–1939 yıllarında şiddetlenerek artan çatışmalar meydana gelmiştir. Bu çatışmalar arasında iki önemli tarih vardır. 1933’te Nazi Partisi’nin iktidara gelmesiyle, Almanya’daki Yahudilerin Filistin’e olan göçlerinin artması Arapların çatışmaları şiddetlendirmesine neden olmuştur. 1936 tarihinin önemi ise, hem Ortadoğu ülkelerinin hem de Müslüman Kardeşler örgütünün Filistin meselesi ile yakından ilgilenmeye başlamasıdır. 1920 – 1939 yılları arasındaki çatışmalar hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Fahir Armaoğlu, *Filistin...*, ss. 39–52

¹⁷ Ibid, s. 38

¹⁸ M. Lutfullah Karaman, *Uluslararası...*, s. 35

1.3.1. Passfield Beyaz Kitabı

1930'lara gelindiğinde çatışmaların artması üzerine, 1930'da Lord Passfield'in hazırladığı ve Passfield Beyaz Kitabı olarak bilinen rapor, İngiltere tarafından soruna bir çözüm bulmak amacıyla hazırlandı. Passfield Beyaz Kitabı, Arap-Yahudi işbirliğine dayanan bir yönetim kurulmasını tavsiye eden, fakat asıl önemli kısmı Yahudi göçlerinin ve Yahudilere toprak satışının durdurulmasını öngören rapordur.¹⁹ Hazırlanan bu rapor, İngiltere'nin Filistin Sorunu konusundaki farklı bir yaklaşımını göstermektedir. Çünkü İngiltere'nin çözüm bulmak için hazırlattığı belgeler genellikle Yahudilerin görüşlerine yakın olurken bu belgede Araplar desteklenmiş ve Arap görüşleri benimsenmiştir.

Bu rapora Yahudiler tepki göstermiş, Dünya Siyonist Başkanı Chaim Weizmann bu rapor üzerine istifa etmiştir. Gelen büyük tepkiler karşısında İngiliz Başbakanı MacDonald, Weizmann'a bir mektup yazarak, İngiltere'nin Balfour Deklarasyonu'na olan bağlılığında bir değişikliğin olmadığını belirtmiş ayrıca Yahudi göçleri ve toprak satın alma gibi konularda ümit verici ifadeler kullanmıştır.

1.3.2. Peel Komisyonu Raporu

1936'daki Arap ayaklanması üzerine, İngiltere sorunu çözmek için tekrar girişimlerde bulundu ve Lord W. R. Peel başkanlığında bir soruşturma komisyonu oluşturuldu. 1937'de Peel komisyonu bölgede incelemeler ve çeşitli görüşmeler yaparak bir rapor hazırladı. Taksim Raporu olarak da bilinen, üçlü bir yapı öngören Peel Komisyonu Raporu'nda, Filistin'de bağımsız Arap ve Yahudi devletlerinin yanında Kudüs ve Bethlehem'i (Beytüllahim) de içeren ve geniş bir bölgeyi içine alan kutsal yerlerin İngiliz manda yönetiminde kalması öngörülmekteydi.²⁰

Raporda çözüm için, görüldüğü kadarıyla, mesele, Arapları veya Yahudilere bütün istediklerini vermekle çözümlenemez. "Hangisi Filistin'i yönetecek?" sorusuna verilecek cevap, "hiçbiri" olmalıdır²¹ fikri benimseniyordu. Filistin topraklarının yönetimini, iki devlet kurulması şeklinde çözüme bağlayan Peel Komisyonu Raporu'na hem Arap hem de Yahudiler tarafından ciddi eleştiriler geldi ve her iki tarafta raporu reddetti.

¹⁹ Tayyar Arı, *Geçmişten...*, s. 209

²⁰ Ibid, s. 210

²¹ Fahir Armaoğlu, *Filistin...*, s. 55

1.3.3. MacDonald Beyaz Kitabı

İngiltere'nin bu dönemdeki bir diğer çözüm çabası da 1939'da İngiliz Sömürge Bakanı Malcolm MacDonald tarafından hazırlanan ve MacDonald Beyaz Kitabı olarak bilenen belgedir. MacDonald Beyaz Kitabı'nda, on yıllık bir geçiş süreci sonrasında Arap devletinin kurulması öngörülmektedir ve senelik Yahudi göçü 15.000 ile kısıtlanmıştır.²²

Ayrıca bu belge Filistin topraklarını A, B, C olarak üçe bölüyordu. A bölgesini Araplara ayırarak burada Yahudilerin toprak almasını kesinlikle yasaklamıştı. B bölgesinde ise, Araplara toprak satışının serbest olmasına karşılık Yahudilere toprak satışının bazı şartlara bağlanmasını, C bölgesinde de Filistin topraklarının %5'ini oluşturan toprakların Yahudilere satışının serbest olmasını öngörmekteydi.²³ Arap ve Yahudiler toprak satışı ve göçler konusundaki anlaşmazlıklar dolayısıyla bu rapora tepki gösterdiler ve iki tarafta kendilerini tatmin etmeyen bu raporu reddettiler.

1.3.4. Biltmore Programı

1940'lı yıllara gelindiğinde, İngiltere'nin savaş nedeniyle Arap taraftarı politikalarını arttırması üzerine, Yahudiler İngiltere ile amaçlarına ulaşamayacaklarına, bu tarihten sonra ABD ile hareket etmenin Yahudi amaçları için daha iyi olacağına karar vermişlerdi. Siyonist Teşkilat, bu politikanın bir göstergesi olarak, 11 Nisan 1942'de New York'ta Biltmore Oteli'nde bir toplantı yapmış ve Biltmore Programı denilen belge kabul edilmiştir. Bu belge ile ABD ve Siyonist politikalar arasındaki yakınlaşma daha iyi anlaşılmaktadır. Biltmore Programı, 1939 MacDonald Beyaz Kitabı'nı geçersiz sayarak İngiliz mandasına son verilmesini talep ediyordu. Bu programa göre, Filistin'de bir Yahudi Devleti kurulacak ve Filistin'e olan Yahudi göçü sınırlanmayacaktı.

25 Eylül – 7 Ekim 1944'te, Mısır – İskenderiye'de Arap Birliği'nin kurulmasına öncülük edecek toplantılar yapıldı. Bu toplantılarda, Filistin Arapları'nın daha önce reddetmiş olduğu 1939 MacDonald Beyaz Kitabı benimsenmiştir. Yine 1944'te İngiltere'nin bir diğer çözümü olan ve Filistin'in Araplarla Yahudiler arasında taksimini öngören Morrison Beyaz Kitabı yayımlanmıştır.

²² Özlem Tür, "Türkiye ve Filistin 1908 – 1948: Milliyetçilik, Ulusal Çıkar ve Batılılaşma", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 62, Sayı:1, 2007, s. 245

²³ Tayyar Arı, *Geçmişten...*, s. 211

1.4. Birleşmiş Milletler Dönemi ve Taksim Kararı

II. Dünya Savaşı sonrası, 1945'te ABD Başkanı Roosevelt'in ölümü üzerine başkan olan Truman zamanında da, ABD'nin Yahudilere desteği devam etmiştir. Özellikle 100.000 Yahudi'nin Filistin'e göçünün engellenmesi üzerine Yahudilerin terörist eylemlerinin şiddetini arttırması ve İngiltere'nin de buna yönelik sert önlemler alması bu dönemde İngiltere'nin Yahudilerle ilişkilerini kopma noktasına getirmiştir. Milletler Cemiyeti'nin giderek etkisiz hale gelmesi ve feshedilmesi üzerine, II. Dünya Savaşı sürecinde değişen ve istikrarsızlaşan uluslararası ilişkileri istikrara kavuşturmak ve barışı tesis etmek amacıyla 1945'te Birleşmiş Milletler kurulmuştur.

İngiltere, Filistin Sorunu'ndan kurtulmak amacıyla sorunu başka bir otoriteye devretme ihtiyacı duyarak ve henüz kurulan BM'nin önüne Şubat 1947'de bu sorunu, "MC'den miras bir manda sorunu" olarak taşımıştır.²⁴ İngiltere, 2 Nisan 1947'de Birleşmiş Milletler'e resmen başvurarak, Filistin meselesini Genel Kurul'a taşımış, Genel Kurul'un bu konu için özel bir oturum yaparak meseleyi incelemek üzere özel bir komite kurmasını istemiştir. Diğer yandan, 21 ve 22 Nisan 1947'de Mısır, Irak, Suriye, Lübnan ve Suudi Arabistan, Genel Sekreter'den "Filistin'deki Manda'nın sona erdirilmesini ve bağımsızlığının ilanını" talep etmiştir.²⁵

Bununla beraber, İngiltere'nin talebiyle 28 Nisan 1947'de toplanan BM Genel Kurul'unda, 11 üyeden oluşan BM Filistin Özel Komitesi'nin (UNSCOP – The United Nations Special Committee on Palestine) oluşturularak, 1 Eylül 1947'ye kadar çalışmaların tamamlanması kararlaştırılmıştır. Bu gelişmelerle, BM çerçevesinde 'uluslararası'laşmak suretiyle modern anlamda Filistin Sorunu'nun doğduğu söylenebilir.²⁶ BM'nin 15 Mayıs

²⁴ Mehmet Hasgüler, M. Bülent Uludağ, *Devletlerarası...*, s. 119

²⁵ Hem Genel Kurul, hem bu Kurulun Genel Komitesi Arap önerisini gündeme koymadı. Bundan başka Filistin'i bölen tasarı kabul edilmeden önce, Arap devletleri ortaya bazı hukuki sorular da atarak bunların Uluslararası Adalet Divanı'ndan sorulmasını istediler. (a) Birleşmiş Milletler'in bir Arap toprağı üstündeki tasarrufunun hukuken mümkün olup olmadığı, (b) Filistin halkının kendi geleceğini, Anayasasını ve yönetim biçimini seçme hakkı, (c) Birinci Cihan Savaşı sırasında Araplara bağımsız bir Arap devleti kurulması yolunda yapılan vaadler, (ç) Balfour Bildirisi'nin hukuki değeri, (d) Manda rejimi kabul edilirken hiçbir Arap devletinin Milletler Cemiyeti üyesi olmaması gerçeği karşısında Filistin'deki İngiliz varlığının hukuki niteliği ve (e) Birleşmiş Milletler'in böyle bir rejim sonunda alacağı kararların da geçerliliği, hukuki yorum için ileri sürülen konulardandı. Bunların her birinin tartışmaya ve karara değer konular olduğu kabul edilmelidir. Buna rağmen Arap önerisi 21 aleyhte, 20 lehte ve 13 çekimsiz oyla reddedildi. O zaman devletler hukuku adına da hareket eden Batılı çoğunluk bu konuları hukuki mütalaa için bile kabul etmedi ve Filistin halkının geleceğini tayin hakkı tek yanlı reddedildi. Türkaya Ataöv, "Filistin Sorunu'nun...", s. 59

²⁶ M. Lutfullah Karaman, *Uluslararası...*, s. 40

1947’de 106 sayılı kararla oluşturduğu UNSCOP’un çalışmaları sonucunda çoğunluk ve azınlık olmak üzere iki plan ortaya çıkmıştır.

Komite üyelerinin yedisi, Kanada, Çekoslovakya, Guatemala, Hollanda, Peru, İsveç ve Uruguay “çoğunluk planı” adı verilen ve Filistin’in Arap devleti, Yahudi devleti ve BM Vesayeti altında bir Kudüs olarak üç bölgeye ayrılmasını öngören planı savunurken diğer üç devlet; Hindistan, İran, Yugoslavya Kudüs’ün başkent olduğu Arap ve Yahudi devletlerinden oluşan bağımsız bir Filistin federe devletini öngören “azınlık planı”nı öne sürmekteydi.²⁷

BM Genel Kurul’u, bütün BM üyelerinin temsil edildiği geniş katılımlı bir *ad hoc* (belirli bir amaca yönelik olan, geçici) komite kurulmasına karar verdi. 29 Kasım 1947’de, UNSCOP’un tasarısı üzerine Genel Kurul’da 33 lehte, 13 aleyhte ve 10 çekimser oyla, ‘Filistin’in Gelecekteki Yönetimi’ başlıklı 181 (II) sayılı ünlü Taksim Kararı²⁸ kabul edilmiştir. Taksim Kararı’nın kabulü sırasında BM’de kararın kabul edilmesi yönünde ABD’nin baskısı vardı. ABD Başkanı Truman, genellikle ABD’yi destekleyen ulusların Filistin konusunda da böyle hareket etmedikleri takdirde kendilerinden hesap sorulacağını²⁹ bildirmesi bu baskıyı göstermektedir.

1917 Balfour Deklarasyonu gibi bu karar da Yahudilerin çıkarları için önemlidir. Raporun çizdiği sınıra göre, Arap devleti Filistin topraklarının yaklaşık %43’ünü, Yahudi devleti ise Filistin topraklarının yaklaşık %57’sini oluşturmaktaydı.³⁰ ABD ve SSCB’nin kararı kabul etmesi, diğer devletlerinde kararı kabul etmesinde etkili olmuştur. Hukuki açıdan³¹ da tartışmalara yol açan Taksim Kararı’na yönelik Arap kesiminden gelen tepkiler

²⁷ Ali Balcı, “Filistin: Savaş ve Barış Arasında”, (Ed. Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman), *Dünya Çatışma Bölgeleri* (içinde), Nobel Yayınları, Ankara 2004, s. 41

²⁸ *Resolution 181 (II) Future Government of Palestine*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 29 Kasım 1947.; Bkz. Ek 1: BM Taksim Planı 1947

²⁹ Türkaya Ataöv, “Filistin Sorunu’nun...”, s. 60

³⁰ Yahudiler yalnızca %7’sine sahip oldukları ve toplam nüfusun yalnızca üçte birini oluşturdukları toprağın %56.5’ini elde ederler. Bkz. Christian Chesnot, Joséphine Lama, *Filistinliler 1948–1988 Fedai Nesli: Silahlı Mücadeleden Özerkliğe*, (çev: Sezai Arusoğlu), Doruk Yayıncılık, Ankara 2003, s. 29–30

³¹ Aslında hiçbir bağlayıcılığı olmayan Genel Kurul’un kararlarının aynı zamanda hiçbir yaptırım da yoktur ve Genel Kurul’un görevi devlet kurmak da değildir. Kaldı ki İsrail’in sicili sonraki yıllarda kendi aleyhine alınan Genel Kurul kararlarını kabul etmemekle doludur. Bkz. Tayyar Arı, *Geçmişten...*, s. 228; Taksim kararı, öncelikle milletlerarası alanda hukuk açısından yeri itibarıyla tartışılmaktan uzak kalmayacaktır. Buna bağlı olarak, bir bakışla, Milletler Cemiyeti’ne bağlı olarak Manda yönetiminin halihazırda bağımsızlık sürecine imkan verecek hükümler taşıdığı ve 1947’de hala mandanın yürürlükte olduğu düşüncesiyle, bu taksim kararının geçmezliği ifade edilmiştir. Bununla beraber, o tarihte Filistin bağımsız devlet sayılmadığı için Genel Kurul’un böyle bir karara varma hakkı olduğu, o dönemde bölgedeki çatışmalar zincirinin, orada yaşayanları en temel insan haklarından mahrum bırakacak boyutlara turmanışının böyle bir müdahaleyi gerekli kıldığı da önemli bir tez olarak öne sürülmüştür. Dönemin şartları ve yapısı göz önünde tutulduğunda, ikinci görüşün daha bir geçerlik taşıdığını söylemek pek de yanlış olmayacaktır. Bkz. M. Lutfullah Karaman, *Uluslararası...*, s. 44 ve s. 65-6

dikkate alınmamıştır. Yaşanan bu süreç, İsrail'in devlet kurmasının hızlanmasına ve Arap – İsrail çatışmalarının şiddetlenmesine neden olmuştur.

2. 1948 – 1967 Arası Dönem

BM döneminde uluslararası bir konu haline gelen Filistin meselesinde 1948'de İsrail Devleti'nin kurulması ve yine küçük çatışmaların 1948'de ilk büyük Arap – İsrail savaşına uzanması bir dönüm noktası olmuştur. 1956'da Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi ve bu savaşın sonuçları bölge dengelerini değiştirmiştir. Yine bu dönemde, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) kurulması da Filistin sorununda atılan önemli bir adım olmuştur.

2.1. İsrail Devleti'nin Kuruluşu

BM tarafından alınan Taksim Kararı'na Arap dünyasının tepki göstermesi ve taraflar arasındaki çatışmaların şiddetlenmesi üzerine, İngiltere Filistin'deki bütün kuvvetlerini çekeceğini ilan etmiştir. İngiltere'nin askeri gücünü çekme sürecinde, Yahudi Irgun ve Stern örgütlerinin, 9 Nisan 1948'de Kudüs yakınlarındaki Deir Yasin katliamı³² devlet kurma amacı güden İsrail'in sonraki politikalarını yansıtmaktadır. Deir Yasin katliamı, aynı zamanda "Filistin Mültecileri" sorununun da kökenidir.³³ İngiltere'nin manda yönetiminin sona ermesinden birkaç saat önce, 14 Mayıs 1948'de Tel Aviv'de Ben Gurion başkanlığında toplanan Yahudi Ulusal Konseyi, İsrail Devleti'nin bağımsızlığını ilan etmiştir. İsrail Devleti kurulduktan sonra, önce ABD, sonra da SSCB tarafından tanınmıştır. 11 Mayıs 1949'da ise, BM Genel Kurul'u İsrail'i BM üyeliğine kabul eden 273 (III) sayılı kararı almıştır.

2.2. 1948 Arap – İsrail Savaşı

İsrail devleti kurulduktan bir gün sonra, 15 Mayıs'ta Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak ordularının saldırılarıyla karşı karşıya kalmıştır. Savaşın ilk haftalarında üstünlükleriyle önemli yerleri ele geçiren Arap güçleri daha sonraki haftalarda üstünlüğü İsrail'e kaptırdılar ve ele geçirdikleri toprakları yitirdiler. BM Güvenlik Konseyi, 22

³² Deir Yasin köyüne baskın düzenleyerek kadın ve çocuklardan oluşan 250 Filistinli Arap köylüsünü önce sokaklarda dolaştırdıktan sonra hepsini kurşuna dizmişlerdir. Bkz. Tayyar Arı, *Geçmişten...*, s. 224; Yahudi Devleti'nin resmen ilan edildiği 14 Mayıs günü, 58 köy tamamen yok edilmişti. Bkz. Ilan Pappé, *Modern...*, s.186

³³ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918 – 1994*, 12. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2004, s. 299

Mayıs'ta aldığı S/773 ve 29 Mayıs'ta da aldığı S/801 sayılı karar ile ateşkes çağrısında bulunsa da bu iki ateşkes çağrısına da taraflardan uyan olmamıştır. BM'nin İsveçli diplomat Bernadotte'yi ateşkesi sağlaması için görevlendirmesi sonucunda, 10 Haziran 1948'de ateşkes sağlandı. Ateşkes süresince, Arap ordularının silah ithal edememesinin aksine Yahudi güçleri, BM politikasını çiğnemekten çekinmeyen Doğu Bloku ülkelerinden büyük miktarlarda silah ithal ederek, uygulanan yaptırımdan kurtulmayı başardılar.³⁴

7 Temmuz'da bozulan ateşkes üzerine, çatışmalar tekrar başladı. BM Güvenlik Konseyi, 15 Temmuz'da, ateşkesi sağlamak üzere S/902 sayılı bir karar aldı. Kararda, taraflar üç gün içinde ateşkesi kabul etmedikleri takdirde, Güvenlik Konseyi'nin BM Antlaşması'nın 39. Maddesine göre (yani barışın ihlali) harekete geçeceği bildiriliyordu.³⁵ Taraflar ateşkesi kabul etseler de çatışmalar tam olarak bitmedi. Bernadotte'nin taraflara sunduğu anlaşma tasarısına göre, Kudüs Araplara bırakılacaktı. Bu durum Bernadotte'nin, 17 Eylül 1948'de Stern örgütü teröristleri tarafından öldürülmesine neden olmuştur. BM Güvenlik Konseyi, 17 Ekim'de S/1044 sayılı bir karar alarak, ateşkes çağrısı yineledi.

BM Genel Kurul'u 11 Aralık 1948'de kabul ettiği 194 (III) sayılı kararla³⁶ ABD, Fransa ve Türkiye temsilcilerinden oluşacak BM Filistin Uzlaştırma Komisyonu kurulmasına karar verdi. Alınan bu karara göre, Kudüs, güneyde Beytüllahim'i de kapsayacak şekilde sınırları geniş tutularak *corpus separatum* (ayrı bir varlık olarak) askersiz hale getirilerek ve BM gözetimine bırakılmaktaydı. Kararın bir diğer önemli sonucu da, Filistinli mültecilerle ilgilidir. Buna göre, komşularıyla barış içinde yaşamak isteyen mültecilerin evlerine dönmelerinin sağlanması, mülkleri zarar gören veya dönmek istemeyenlere ise tazminat ödenmesi belirtiliyordu.

Bu gelişmeler yaşanırken ateşkeslere rağmen çatışmalar sürüyor, üstünlüğü ellerine geçiren İsrail birlikleri ilerlemeye devam ediyorlardı. Aralık ayında İsrail'in Sina'ya kadar ilerlemesi Mısır için tam bir yenilgiydi ve bu yenilgi Mısır'da siyasi karışıklıkların çıkmasına neden oldu. İsrail'in Mısır içlerine doğru ilerlemeye başlaması üzerine devreye giren İngiltere, İsrail'in geri çekilmesini aksi takdirde müdahale edeceğini bildirdi. İsrail'in geri çekilmesinden sonra yaklaşık bir yıl süren savaşta ateşkesler imzalanmaya başlandı. İsrail-Mısır Ateşkesi 24 Şubat 1949'da, İsrail-Lübnan Ateşkesi anlaşması 23 Mart 1949'da,

³⁴ Ilan Pappé, *Modern...*, s.183

³⁵ Fahir Armaoğlu, *Filistin...*, s. 97

³⁶ *194 (III) Palestine – Progress Report of the United Nations Mediator*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 11 Aralık 1948.

İsrail-Ürdün Ateşkesi 3 Nisan 1949'da ve İsrail-Suriye Ateşkesi 20 Temmuz 1949'da imzalandı.³⁷

1948 Savaşı, Filistin topraklarının paylaşımı ve ortaya çıkardığı Filistinli mülteciler sorunuyla önemli bir dönüm noktasıdır. Kudüs, savaş sonrasında Ürdün ve İsrail arasında, Gazze ise İsrail ve Mısır arasında bölünmüş, Ürdün İsrail'den sonra savaştan en karlı çıkan ülke olmuştur. Savaş sonunda İsrail, BM'nin 1947 tarihli Taksim kararıyla kendisine bırakılan yaklaşık 5.800 mil²'lik toprağı 8.000 mil²'ye çıkararak Filistin topraklarının yaklaşık %80'ini ayrıca Kudüs'ün yarısını ele geçirmiş oldu.³⁸ Buna ek olarak, tam sayısı belli olmamakla birlikte yaklaşık 900.000 Filistinli yurtlarını terk ederek mülteci durumuna düştü. O zamanlar, uluslararası topluluk, Filistin sorununu insani yönden ele alınması gereken bir mülteci sorunu olarak değerlendirmekteydi.³⁹ Filistinliler tarafından terk edilen topraklar, İsrail tarafından hızla Yahudi yurdu haline getirilmeye başlandı. Bu savaş sonuçları itibariyle, Filistinlilerin zihninde “felaket, facia” anlamına gelen “nakba” kelimesiyle hatırlanacaktır.

2.3. Süveyş Kanalı'nın Millileştirilmesi

1948 Savaşı'ndan sonra Orta Doğu'da istikrarı sağlamak amacıyla 25 Mayıs 1950'de ABD, İngiltere ve Fransa tarafından Üçlü Deklarasyon adıyla bir belge yayınlandı. Bu belge, Orta Doğu'ya olan silah satışının sınırlandırılması gerektiğini belirtiyordu ama bu deklarasyon beklenen sonucu sağlayamamıştı. Sovyet Rusya, deklarasyonun ve dolayısıyla böyle bir taahhüdün dışında kaldığı için, Orta Doğu'ya silah sevk etmede önde gelen ülke olacaktır.⁴⁰ 1949'da imzalanan ateşkesler ve Orta Doğu'ya uygulanan bu silah ambargosuna rağmen 1955 yılına gelindiğinde Arap – İsrail çatışmalarının devam ettiği görülmektedir.

1948 Savaşı'nın bir sonucu da Mısır'da görülmüştü. Savaşın ağır yenilgisinin sebebi olarak Kral Faruk gösteriliyordu ve ordu içindeki hareketler Kral Faruk'un yönetimine son verme yönündeydi. 26 Temmuz 1952'de Hür Subaylar adı verilen bir grup darbeye Kral Faruk'u devirerek monarşiye son verdi. Cemal Abdül Nasır, bu darbeye öne çıkan bir lider

³⁷ 1948 Savaşı sonrası imzalanan ateşkeslerle ilgili bkz. Fahir Armaoğlu, *Filistin...*, ss. 101–05

³⁸ Tayyar Arı, *Geçmişten...*, s. 231

³⁹ Christian Chesnot, Joséphine Lama, *Filistinliler...*, s.37; 1948 Savaşı'nın ortaya çıkardığı mülteciler konusu için bkz. M. Lutfullah Karaman, *Uluslararası...*, ss. 49–80; Mülteciler ve 1949'da kurulan UNRWA'nın faaliyetleri konuları, tezin ikinci bölümündeki Filistinli Mülteciler Sorunu başlığında incelenecektir.

⁴⁰ Fahir Armaoğlu, *Filistin...*, s. 128–32

oldu. İsrail'e ve İngiltere'ye yönelik tepkilerin şiddetlenmesi ve bölgede yükselişe geçen Arap milliyetçiliği ayrıca 1955'te kurulan ve Arap dünyasını katılıp katılmama noktasında bölen, İngiltere'nin katılımıyla tepkileri üzerine çeken Bağdat Paktı gibi gelişmeler, 1954'te Mısır'da liderliği ele geçiren Nasır'ın bölgedeki gücünü arttıran etkenler arasındadır. Nasır açıkça Batı destekli Bağdat Paktı'nı emperyalist bir oyun olarak görmüş ve Irak'ı "Siyonist düşmana" hizmetle suçlamıştır.⁴¹

1955'teki Bandung Konferansı'na çok önem veren ve üçüncü dünya ülkelerinin uluslararası politikada önemli bir noktaya geleceğini düşünen Nasır, bu konferansa kalabalık bir heyetle katılmıştır. İsrail'in katılımını önleyen, toplantı gündemine Filistin konusunu dahil ettiren ve Filistin ile ilgili Birleşmiş Milletler kararının uygulanmasına ilişkin bir karar aldirtmayı başaran⁴² Nasır için Bandung konferansı çok başarılı geçmiş ve bölge ülkeleri üzerindeki etkinliğini arttırmıştır.

Mısır'ın Asvan Barajı'nın yapımı için ABD'den ve İngiltere'den beklediği maddi desteğin reddedilmesi üzerine, Nasır 26 Temmuz 1956'da Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıklamıştır. Ağustos 1956'da toplanan Londra Konferansı ve Mısır'a yönelik yapılan ekonomik ve siyasi baskılar sonuç vermeyince, İngiltere ve Fransa İsrail ile işbirliği yaparak Mısır'a saldırmıştır. 29 Ekim'de İsrail'in, bir gün sonra da İngiltere ve Fransa'nın saldırılarıyla başlayan ve çoğu kez çözüm için BM'nin devreye girmesinin istenmesine rağmen⁴³, İsrail'in Sina'ya ve Gazze'ye kadar olan ilerleyişi ile savaş sürmüştür.

ABD ve SSCB, savaşa tepkilerini BM yoluyla devreye girmeye çalışarak göstermişlerdi. Bu dönemde, ABD'den gelen baskı çok şaşırtıcıydı, İngiltere ve Fransa ABD'nin tarafsız kalacağını düşündüler ama yanılmışlardı.⁴⁴ ABD'nin yaptığı baskılar sonucu ateşkesin kabul edilmesiyle, Aralık 1956'da İngiltere ve Fransa, Mart 1957'de ise İsrail geri çekildi. Mısır ile İsrail sınırına BM Acil Durum Gücü (UNEF) askerleri yerleştirilmiş ve 1967'ye kadar bu sınırdaki görev yapmışlardır. Nisan 1957'de Süveyş Kanalı tekrar uluslararası trafiğe açıldı. Savaşı kaybetmesine rağmen Süveyş Kanalı

⁴¹ M. Hakan Yavuz, "İkicilik (Duality): Türk-Arap İlişkileri ve Filistin Sorunu (1947-1994), (Der. Faruk Sönmezoğlu), *Türk Dış Politikasının Analizi* (içinde), 2.Baskı, Der Yayınları, İstanbul 2001, s.571; Ayrıca Nasır'la yükselişe geçen Arap milliyetçiliği hakkında bkz. Çağatay Okutan, "Arap Milliyetçiliği", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 56, Sayı: 2, 2001, ss. 157-72

⁴² Tayyar Arı, *Geçmişten...*, s. 256

⁴³ Mehmet Gönübol, Haluk Ülman, "Birleşmiş Milletler Kuvveti; Süveyş ve Kongo Olayları", *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, Cilt:16, Sayı: 1, 1961, ss. 141-68

⁴⁴ David W. Ziegler, *War...*, p. 59

Mısır'da kalmıştır. Nasır ise, Arap dünyasında milli bir kahraman olarak öne çıkarak yeni bir oluşum olan Bağlantısızlar Bloku'nda etkili olmaya çalışmıştır.

2.4. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Kuruluşu

Filistin direnişinde öncü bir örgütlenme olan ve 1950'lerin sonlarına doğru eylemlerine başlayan El-Fetih, "Filistinliliğini" öne çıkaran ve kendisine tek amaç olarak silahlı mücadeleye başvurmak yoluyla Filistin'in kurtuluşunu hedef alan ilk harekettir.⁴⁵ Yaser Arafat'ın örgütlenme, üye kazandırma, Filistin'i kurtarma fikirlerini yayma çalışmaları gibi etkin faaliyetleri, El-Fetih içerisinde ön plana çıkmasına neden olmuştur.

Filistin direnişinin örgütlenebilmesi amacıyla, 1962'deki Cezayir'in bağımsızlığını kendisine örnek olan bir örgütün kurulması fikri 1967 savaşı öncesinin en önemli olayıdır. 1964'te Kudüs'ün Arap kesiminde bir kongrede toplanan Filistinli mülteciler, bu kongrede FKÖ'nün kurulmasına karar verdiler. Ancak bu örgüt Mısır'ın denetimi altındaydı ve örgütle bağlantılı olan silahlı kuvvetler, Mısır, Suriye, Ürdün ve Irak ordularının bir bölümünü oluşturuyordu.⁴⁶

El-Fetih lideri Arafat ile Nasır'ın desteklediği FKÖ'nün lideri Şükeyri arasındaki mücadele ve Arap ülkelerinin kendi aralarındaki anlaşmazlıklar 1960'lı yıllar boyunca devam etmiştir. 1967'de Şükeyri'nin istifası üzerine, Arafat FKÖ içindeki gücünü arttırdı ve 1969'da FKÖ'nün başına geçti. Özellikle 1967 Arap-İsrail savaşı ile gücünü ve etkinliğini arttıran FKÖ, Filistin meselesinin ayrılmaz bir parçası oldu.

3. 1967 – 1973 Arası Dönem

Bu dönemde Filistin sorununda, bugüne kadar devam eden sorunların temel dönüm noktası olan ve İsrail'in topraklarını dört kat arttırdığı 1967 savaşı gerçekleşmiş, BM tarafından savunulan barış çabaları yine karşılıksız kalmıştır. Ayrıca 1969 El-Aksa Camii'nin yakılma eylemi de Arap dünyasında bir birlik duygusu yaratan gelişme olmuştur.

⁴⁵ Bir başka deyişle, Yaser Arafat tarafından kurulan bu örgüt, diğer bütün örgütlerden önce anlar ki: Bugüne kadar bir mülteci sorunu olarak kabul edilen Filistin sorununu, yasal haklarını kazanmak için mücadele eden bir halkın ulusal mücadele hareketine dönüştürmek gerekir. Bkz. Christian Chesnot, Joséphine Lama, *Filistinliler...*, s.50

⁴⁶ Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, (çev: Yavuz Alogan), Yay. Haz: Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 475

3.1. 1967 Arap – İsrail Savaşı

1960'lar boyunca İsrail ve komşu Arap ülkeleri arasında devam eden çatışmalarda Mayıs 1967'ye gelindiğinde taraflar yeni bir savaşa doğru ilerliyordu. 1966'da Suriye'de yönetime gelen Bass Partisi'nin de baskısıyla, Mısır 1956 Süveyş Savaşı sonunda, Mısır ile İsrail sınırına yerleştirilen UNEF askerlerinin bölgeden çekilmesini istemiş ve BM de çekilme kararını almıştır. Bu çekilme kararının yanı sıra, 1966'daki Suriye ve İsrail arasındaki gerginlikte savaşın çıkmasına neden olmuştur. Bu yıllarda ABD İsrail'e destek verirken, SSCB de Arap kesimine yönelik silahlandırma faaliyetlerine devam ediyordu.

Arap ülkeleri ilk saldıran tarafın İsrail olmasını bekliyorlardı. Haziran ayının ilk günlerinde, Arap ülkelerinde tam bir savaş havası esmekte, ilk saldırıyı İsrail'in yapması beklenmekteydi. Böylece İsrail saldırgan ve suçlu duruma düşürülmüş olacaktı. Arap ülkelerinin bekledikleri olmuş ilk saldıran taraf İsrail olmuştur. Altı Gün Savaşı veya Haziran Savaşı da denilen 1967 Arap – İsrail Savaşı, 5 Haziran'da başlamıştır. 5 Haziran sabahı erken saatlerde İsrail hava güçlerinin Mısır hava gücünü bombalamasıyla başlayan savaşta aynı zamanda Suriye ve Ürdün uçaklarının da bombalanmasıyla, çoğu Arap hava gücü savaşa başlayamadan oldukları yerde yok edilmişti. Arap ülkelerinin beklemedikleri bu saldırı sonucunda, savaşın daha ilk gününde Mısır'ın 360 uçağından yaklaşık 300'ü, ayrıca Suriye'nin 50 ve Ürdün'ün 20 uçağı daha yerde iken imha edilmişti.⁴⁷

Kara gücü olarak da üstün olan İsrail, ilerleyişini hem Mısır'a hem de Ürdün'e doğru devam ettirerek 7-8 Haziran'da Sina'yı, Ürdün cephesindeki savaşı sonucunda da Batı Şeria'yı ve Kudüs'ün tamamını ele geçirmiştir. 7 Haziran'da önce Mısır'la, sonra da Ürdün'le kabul edilen ateşkes sonucunda İsrail birlikleri bu iki ülkeye yönelik ilerleyişini durdurmuştur. Suriye cephesinde ise, 8 Haziran'dan beri devam eden Golan tepelerindeki muharebeler şiddetlenmişti. Suriye, Golan tepelerinden aşağıdaki İsrail yerleşim merkezlerini 1956'dan beri 11 yıl süre ile bombalamıştı. Yani bu tepelerin, İsrail'in Suriye'ye karşı savunması bakımından stratejik bir ehemmiyeti vardı.⁴⁸ Golan tepelerinin de İsrail'e geçmesiyle, 10 Haziran'da Suriye ve İsrail arasındaki ateşkes de yürürlüğe girmiştir. Bu ateşkesle birlikte 1967 Arap – İsrail Savaşı sona ermiştir.

⁴⁷ Tayyar Arı, *Geçmişten...*, s. 315

⁴⁸ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914 – 1995*, 11. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul [t.y.], s. 707

Arap kesimi için tam bir hezimet olan 1967 Arap – İsrail Savaşı'nda İsrail, Batı Şeria, Doğu Kudüs, Gazze Şeridi, Sina Yarımadası ve Golan Tepeleri'ni ele geçirmiştir.⁴⁹ ABD, İsrail'i desteklemesi nedeniyle Arap kesiminden tepki görürken, SSCB de Araplara sağladığı silahlara rağmen yenilgiyle bir prestij kaybına uğramıştır. Savaşın sonucunda, daha önce mülteciler ve Taksim Kararı kapsamında değerlendirilen Filistin sorununa, 1967 Savaşı ile Arap ülkelerinin kaybettikleri topraklarda eklenmiştir. Artık ortaya çıkan durumda Filistinlilerin konumu Arap ülkelerini ikinci derecede ilgilendirmekteydi. Zira Arap ülkeleri 1967 savaşıyla kaybettikleri bölgeleri geri almakla meşguldürler.⁵⁰ Savaşın sonuçlarından biri de Nasır'ın istifasıdır. Nasır, istifasını açıklamasına rağmen Mısır halkının büyük desteğinden dolayı 1970'deki ölümüne kadar görevini sürdürmüştür.

Araplar için çok aşağılayıcı bu yenilgiden sonra Ağustos 1967'de Sudan'ın başkenti Hartum'da toplanan Arap Birliği zirvesinde “İsrail’le Ne Barış, Ne Tanıma, Ne de Görüşme Yapmama” biçiminde özetlenebilecek bir karar alındı.⁵¹ Arap ülkeleri için bu toplantıdaki en önemli konu, güç yoluyla toprak kazanılmasını yasaklayan BM Kurucu Antlaşması'na uygun olarak İsrail'in işgal ettiği topraklardan önkoşulsuz olarak çekilmesiydi.⁵² 1967 Arap – İsrail Savaşı'nın en önemli sonucu, daha önce İsrail'in ortadan kaldırılmasını amaçlayan Arap devletleri bu savaşla birlikte kaybettikleri toprakları geri almayı, İsrail'i bu topraklardan çıkarmayı temel amaç olarak belirlediler. Ayrıca, Kudüs'ün İsrail'in eline geçmesi bölge dışı Müslüman ülkelerin de tepkisine neden olmuştur. Savaş sonrası petrol ambargosu bazı Arap devletlerince gündeme getirilse de, devamı gelmeyen bu politika sonuçsuz bir girişim olarak kalmıştır.

3.1.1. 1967 Arap – İsrail Savaşı ve Birleşmiş Milletler

1967'deki savaş sürecinde BM, çeşitli oturumlar yapmış, ateşkesin sağlanabilmesi için kararlar almıştır. Savaş sürecinde 233, 234 ve 235 sayılı kararları alarak ateşkesin sağlanmasına çalışmış ama bu kararlara rağmen İsrail saldırılarından vazgeçmemiştir. Savaşla birlikte 1948 savaşında ciddi bir krize dönen Filistinli mülteciler meselesi tekrar gündeme gelmiştir. UNRWA'ya (United Nations Relief and Works Agency) göre, Altı

⁴⁹ Bkz. Ek 2: 1967'den beri İsrail Tarafından İşgal Edilen Topraklar

⁵⁰ Ali Balcı, “Filistin: Savaş...”, s. 41

⁵¹ Mehmet Hasgüler, Mehmet B. Uludağ, *Devletlerarası...*, s. 122-23

⁵² Tayyar Arı, *Geçmişten...*, s. 319

Gün Savaşı sonunda mültecilerin sayısında 350.000–400.000 kişilik bir artış⁵³ gerçekleşmiştir.

Kudüs meselesi de 1967 Savaşı'nın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İsrail Kudüs'ün tamamını işgal ettikten sonra bölgeyi kendi denetimi altına almak için bazı kararlar almıştır. Bu gelişmeler üzerine BM Genel Kurul'u 4 Temmuz 1967'de 2253 (ES-V), arkasından da 14 Temmuz'da İsrail'i kınayan ve Kudüs konusundaki uygulamalarından, Kudüs'ün statüsünü değiştirecek davranışlardan vazgeçmesini isteyen 2254 (ES-V) sayılı kararları kabul etmiştir.⁵⁴ Savaş yoluyla toprak kazanma olarak değerlendirilen İsrail'in işgal ettiği toprakların yarattığı sorunlara yönelik çözüm önerileri BM gündeminde tartışılmasına rağmen kesin bir çözüme kavuşturulamamıştır.

22 Kasım 1967'de, İngiltere'nin karar tasarısı BM Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararı olarak kabul edilmiştir.⁵⁵ Bu kararda, savaş yoluyla toprak kazanılmasının kabul edilemeyeceği ve İsrail'in işgal ettiği topraklardan geri çekilmesi gerektiği belirtilmektedir. Savaşa son verilerek, bölgedeki her devletin egemenlik, toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlık ile kuvvet tehdidinden uzak olarak, güvenli ve tanınmış sınırlar içinde barış halinde yaşama hakkının tanınması gibi konular kabul edilmiştir. 242 sayılı karar, bu tarihten sonra tarafların tezlerinde kullanacağı temel bir gösterge olacaktır. Bu kararın alınmasına rağmen çatışmalar dinmemiş, 1960'lı yılların sonu çatışmalara sahne olmaya devam etmiştir. Bu dönemde aynı zamanda, İsrail'e tepki olarak çeşitli uçak kaçırma eylemleri gerçekleştirilmiştir.

1967 savaşı sonunda Kudüs'ün bütün kontrolü İsrail'in eline geçtiğinde bu durum ciddi bir sorun haline gelerek Müslüman ülkelerin ortak tepkisine neden olmuştur. 21 Ağustos 1968'de El-Aksa Camii'nin yakılması ise, daha büyük bir tepki yaratmıştır. Önce Arap Zirvesi şeklinde toplanılması öngörülmesine rağmen, sonuçta bir İslam Zirvesi yapılmasına karar verildi ve İslam Konferansı Örgütü'nün (İKÖ) doğmasına neden olan İslam Zirvesi Konferansı, 25 ülkeden gelen temsilcilerle 22–25 Eylül 1969'da yapıldı.

⁵³ 1967 Savaşı'nın ortaya çıkardığı yeni Filistinli mülteciler sorunu hakkında 1948'de alınan 194 (III) sayılı kararın uygulanmadığı tartışmaları üzerine, (BM) 19 Aralık 1967'de 3 çekimsere karşı 98 oyla aldığı 2341 A (XXII) sayılı kararında, 1948 tarihli 194 (III) sayılı kararın tatbik edilmemiş olmasından duyduğu üzüntüyü belirterek, bütün üyeleri bu kararın tatbikine ve Mültecilere Yardım Teşkilatı'na yardımcı olmaya davet etti. Fahir Armaoğlu, *Filistin...*, s.267

⁵⁴ 2253 (ES-V) *Measures taken by Israel to change the Status of the city of Jerusalem*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 4 Temmuz 1967.; 2254 (ES-V) *Measures taken by Israel to change the Status of the city of Jerusalem*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 14 Temmuz 1967.

⁵⁵ *Resolution 242*, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 22 Kasım 1967.

İslam Zirvesi sonunda yayınlanan kararlarda, İsrail'in Kudüs'ten çıkması ve Kudüs'e, 1967 Haziran'ından önce, 1300 yıldır devam eden statüsünün iadesi ile İsrail'in 1967 savaşında işgal ettiği topraklardan çekilmesi isteniyordu.⁵⁶

4. 1973 – 1987 Arası Dönem

Bu döneme damgası vuran olay 1973 Arap – İsrail Savaşı'dır. BM'nin savaşın çözümüne yönelik barış çabaları, 1978 Camp David süreci ve 1979 Mısır – İsrail Barış Anlaşması taraflar arasındaki çözüm çabaları, yeni çatışmaları ve ilhakları engelleyememiştir. İsrail'in 1980'de Kudüs'ü, 1981'de Golan Tepeleri'ni ilhak etmesi barış çabalarının sonuçsuz kalmasına neden olmuştur. Ayrıca 1982'de İsrail'in Lübnan'daki FKÖ varlığını sona erdirmeye yönündeki askeri hareketi de, barış planlarını işlemez hale getiren bir diğer gelişmedir.

4.1. 1973 Arap – İsrail Savaşı

1967 savaşının İsrail'in ezici üstünlüğüyle ve büyük bir toprak kazanımıyla sonuçlanması ve El-Aksa Camii'nin yakılma olayı Arap ülkelerinin İsrail'e olan tepkilerinde ortak bir paydada buluşulabileceği fikrinin de doğmasına neden olmuştur. 1967 savaşından sonra, 1973'teki savaşa kadar karşılıklı çatışmalar yıpratma savaşları şeklinde devam etmiştir. 1973 savaşını diğer savaşlardan ayıran farklı özellikler vardı. Öncelikle komşu Arap ülkeleri, artık İsrail'i ortadan kaldırmaya değil, kaybettikleri toprakları geri almaya çalışıyorlardı. Ayrıca, 1973 savaşında sürpriz saldırıyı yapan taraf bu kez İsrail değil, Mısır ve Suriye olmuştu.

6 Ekim 1973'te Suriye ve Mısır ortaklaşa hareket ederek, Suriye ve Sina cephelerinde sürpriz bir saldırıyla savaşı başlatan taraf oldular. 6 Ekim tarihi, Yahudiler için Yom Kippur denilen kutsal bir bayrama denk geldiği için bu savaş Yom Kippur Savaşı olarak da anılmaktadır. 10 Ekim'e kadar güneyde Mısır, Sina'nın doğusunu geçmiş kuzeyde ise, Suriye 1967'de kaybettiği toprakları geri aldığı gibi daha da ileriye geçmiş ve böylece iki cephede de İsrail'e ağır kayıplar verdirilmişti. 10 Ekim sonrasında ise savaşın dengeleri İsrail'in lehine değişmeye başlayınca üstünlüğü ele geçiren taraf oldu. Savaş boyunca ABD'nin İsrail'e, SSCB'nin de Arap ülkelere olan silah desteği artarak devam

⁵⁶ Fahir Armaoğlu, *Filistin...*, s. 293

etmiştir ve bu destek nedeniyle yumuşama döneminde olan Soğuk Savaş dengeleri de sarsılmaya başlamıştır.

Irak, Ürdün ve Suudi Arabistan'ın savaşa katıldıklarını açıklamalarına rağmen, bu durum savaş dengelerinde ciddi bir değişime yol açmamıştır. İsrail kuvvetleri Golan'ı alıp, Süveyş'in batı yakasına geçerek güneye doğru yönelmeye başladılar. Mısır'ın 16 Ekim'de ateşkes çağrısına rağmen, İsrail savaşı sürdürmüştür. Amerikan Kongresi, 21 Ekim'de İsrail'e 2.2 milyar dolarlık bir askeri yardım paketini onaylamıştır. ABD'nin bu tutumuna tepki gösteren OAPEC (Organization of Arab Petroleum Exporting Countries) üyesi petrol ihraç eden Arap ülkeleri (Irak, Suudi Arabistan, Kuveyt, BAE, Katar, Bahreyn, Mısır, Suriye, Libya ve Cezayir) Amerika'ya petrol ambargosu uygulamaya karar vermişlerdir.⁵⁷

İsrail yeni topraklar elde etse de, diğer savaşlardan farklı olarak bu savaşın kazananı veya kaybedeni tam olarak belli değildi. Orta Doğu uzmanlarının sık sık kullandıkları bir söz vardır: “İsrail yüz defa kazanabilir ama ancak bir defa kaybetmeye dayanabilir.”⁵⁸ Bu savaşla birlikte ilk kez İsrail'in yenilmezliği “miti” ortadan kalkarak Araplar güçlerine güvenmeye başlamışlar, yine ilk kez Araplar kendilerinde İsrail'e saldırıda bulunacak gücü bulmuşlardır.⁵⁹

1973 savaşının önemli bir sonucu da, petrolün uluslararası arenada bir silah olarak kullanılabilmesinin Arap ülkeleri tarafından fark edilmesiydi. 17 Ekim'de dokuz OAPEC üyesi ülke, “1967 savaşı sırasında işgal edilen Arap topraklarından tüm İsrail askerleri çekilinceye ve Filistinlilerin meşru hakları tesis edilinceye kadar” 1973 Eylül üretimini baz alarak petrol üretimini her ay %5 oranından az olmamak kaydıyla kısımaya karar verdiler.⁶⁰ 1973'te yaşanan bu petrol krizi ve ambargosu, sonrasında yaşanan bir dizi gelişmeyle etkinliğini yitirince petrol politikalarının etkinliğini göstermiştir. Petrol krizinin yarattığı etkinin savaş etkileri kadar önemli olabileceği görülmüştür. Bu tarihlerde, dış ülkelerin soruna taraf olmaları, sorunu daha da karmaşık hale getiriyordu. Arap – İsrail krizlerinde doğal ve sağlıklı bir çözüm Arap ve İsraililerin kendileri tarafından bulunabilir. Doğu

⁵⁷ Tayyar Arı, *Geçmişten...*, s. 365

⁵⁸ Ömer Kürkçüoğlu, “Orta Doğu'daki Yeni Gelişmeler ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 1, 1974, s. 153

⁵⁹ Oral Sander, *Siyasi Tarih...*, s. 538

⁶⁰ Veysel Ayhan, *İmparatorluk Yolu: Petrol Savaşlarının Odağında Orta Doğu*, Nobel Yayınları, Ankara 2006, s. 272

veya Batı, dış ülkelerin müdahaleleri bir çözümü geciktirir.⁶¹ Özellikle Filistinliler için, sorunun çözümünde kendi politikalarını uygulamanın önemi daha belirgindir.

4.1.1. 1973 Arap - İsrail Savaşı ve Birleşmiş Milletler

1973 savaşında, ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'ın taraflar arasında mekik dokuyarak, defalarca görüşmelerde bulunarak ateşkes sağlama yolundaki çabaları ön plana çıkan bir gelişme olmuştur. 22 Ekim 1973'te BM Güvenlik Konseyi'nin 338 sayılı kararıyla birlikte ateşkes yürürlüğe girmiştir. Kabul edilen 338 sayılı kararda, kararın kabulünden 12 saat içinde taraflar buldukları yerde hemen ateşi kesecekler, taraflar 242 sayılı kararı bütün unsurları ile uygulayacaklar ve ayrıca taraflar arasında Orta Doğu'da kalıcı ve adil bir barışı amaçlayan müzakereler başlayacak hükümleri öngörülmekteydi.⁶² Bu ateşkese rağmen İsrail'in saldırılarına devam etmesi sonucunda BM Güvenlik Konseyi 23 Ekim'de 339 sayılı kararı alarak ateşkes çağrısını yenilemiş, 25 Ekim'de İsrail'in saldırıları durdurmasıyla da 340 sayılı kararı kabul etmiştir.⁶³

Barış çabalarının yoğunlaşması üzerine 11 Kasım 1973'te İsrail'le Mısır arasında bir mütareke anlaşması imzalanmıştır. Barış çabaları sonucunda ayırma anlaşmalarının ilki 18 Ocak 1974'te İsrail – Mısır Ayırma Anlaşması'nın imzalanmasıyla gerçekleşmiştir.⁶⁴ Barış çabalarının diğer bir sonucu da 31 Mayıs 1974'te imzalanan İsrail – Suriye Ayırma Anlaşması'dır.⁶⁵ Nihai ayırma anlaşması olan İkinci Ayırma Anlaşması, 4 Eylül 1975'te Mısır – İsrail arasında imzalanmıştır. Bu anlaşma, daha önceki hükümleri yenilemekte ayrıca tarafların birbirlerinin ateşkese uyup uymadığını denetleme imkanını getirmektedir. Tarafların ateşkes koşullarına uyarak karşılıklı askeri operasyonlardan kaçınmayı kabul

⁶¹ İsmet Giritli, *Superpowers in The Middle East*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1972, s. 102

⁶² *Resolution 338*, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 22 Ekim 1973.

⁶³ *Resolution 339*, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 23 Ekim 1973.; *Resolution 340*, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 25 Ekim 1973.

⁶⁴ Antlaşmaya göre İsrail, Kanalın batı yakasındaki askeri güçlerini çekecek, Mısır ise buna karşılık çatışmalardaki başarısında önemli rol oynayan füzelerini (karadan havaya) çekecek ve kanalın doğu yakasında sınırlı sayıda askeri güç bulunduracaktı. Aynı şey İsrail için de söz konusuydu. Ayrıca taraflar arasında 30 km'lik bir hat boyunca oluşturulan askersiz bölgeye (tampon bölge) BM Barış Gücü (BM Ayırma Gözlem Gücü – UN Disengagement Observer Forces: UNIDOF) konuşlandırılacaktı. Tayyar Arı, *Geçmişten...*, ss. 368 – 69

⁶⁵ 7 maddelik bu anlaşma, Mısır – İsrail ayırma anlaşmasının hemen hemen aynıdır. Şu farkla ki, sınırlı kuvvetlerin bulunacağı ve arada BM kuvvetlerinin yer alacağı bölgeler, Sina yerine, Golan tepeleridir. Keza bu ayırma anlaşması ile de İsrail, Golan tepelerinde bir kısım topraktan vazgeçmiş ve bilhassa Kuneitra'nın batısına, yani geriye çekilmiş oluyordu. Tabii buna karşılık, taraflar anlaşmanın 1. Maddesinde, karada, havada ve denizde ateşkese titizlikle uyacaklarını ve her türlü askeri hareketi durduracaklarını söylüyorlardı ki, Suriye'nin böyle bir taahhüdü İsrail için ehemmiyetli. Fahir Armaoğlu, *Filistin...*, s. 343

etmeleri ayrıca BM Barış Gücü askerlerinin sınırlara yerleşmesi barış çabalarının artmasına imkan tanımıştır.

14 Ekim 1974'te BM Genel Kurul'unda 3210 sayılı karar kabul edildi.⁶⁶ Bu kararla, Filistin halkı Filistin sorununun temel taraflarından biri olarak kabul edilmekte ayrıca FKÖ, Filistin halkının temsilcisi olarak kabul edilerek, Filistin sorunuyla ilgili Genel Kurul toplantılarına katılma hakkı elde etmiştir. Bu gelişme üzerine Yaser Arafat, 13 Kasım 1974'te BM Genel Kurul'unda bir konuşma yapmıştır. Böylece ABD kendi ülkesindeki BM toprağına, o dönemde “terörist” olarak kabul ettiği bir örgütün liderini kabul etmiştir.⁶⁷ Arafat yaptığı konuşmada, göçlerle Filistin'in işgal edildiğini, Filistinli mültecilerin kendi anavatanlarına dönmesinin sağlanmasını, Filistinlilerin kendi mili egemenliğini tesis etmesine imkan tanınmasını istemiştir.

Filistin sorunuyla ilgili, BM Genel Kurul'u 22 Kasım 1974'te 3236 sayılı kararı kabul etmiştir.⁶⁸ Alınan bu kararla BM, Filistin halkının vazgeçilemez haklarını tanıyarak, müdahale olmaksızın Filistin'in kendi kaderini belirleme hakkını ve ulusal bağımsızlık ve egemenlik hakkını belirterek, Orta Doğu'da acil ve kalıcı bir barışın kurulmasında Filistin halkının başlıca taraf olduğunu ve Genel Sekreter'in Filistin sorunuyla ilgili bütün konularda FKÖ ile ilişki kurmasını istemekteydi. Yine 22 Kasım 1974'te BM Genel Kurul'u 3237 sayılı kararı kabul etmiştir.⁶⁹ Kabul edilen bu kararla, FKÖ'ye Genel Kurul'un bütün toplantılarına ve onun himayesindeki bütün uluslararası konferanslara gözlemci statüsüyle katılma hakkı verilmiştir.

BM Genel Kurul'unun aldığı bu kararların yanı sıra, 10 Kasım 1975'te “İrk Ayrımının Bütün Şekillerini Tasfiye Etme” başlığıyla aldığı 3379 sayılı kararla Filistin sorununda önemli bir adım atmıştır.⁷⁰ BM Genel Kurul'u bu kararla, Siyonizm'i ırkçılığın ve ırk ayrımcılığının bir türü olarak kabul etmiştir. BM'nin, 1976 – 1977 yıllarındaki faaliyetleri, BM Filistin Sorununa İlişkin İnsan Hakları Komisyonu bağlamında değerlendirilebilir. Komisyon, İsrail devleti tarafından 1967 ve 1973 savaşları sonucu işgal

⁶⁶ 3210 (XXIX) *Invitation to the Palestine Liberation Organization*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 14 Ekim 1974.

⁶⁷ Fakat 14 yıl sonra 1988'de FKÖ'nün New York'taki bürosunu BM ile olan ikili anlaşmalarına aykırı olarak kapatmış ve Genel Kurul'ca kınanmıştır. Mehmet Hasgüler, Mehmet B. Uludağ, *Devletlerarası...*, s. 124

⁶⁸ 3236 (XXIX) *Question of Palestine*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 22 Kasım 1974.

⁶⁹ 3237 (XXIX) *Observer Status for The Palestine Liberation Organization*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 22 Kasım 1974.

⁷⁰ 3379(XXX) *Elimination of all forms of racial Discrimination*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 10 Kasım 1975.

edilen Arap topraklarında fiziksel nitelikleri, nüfus yapısını ve burada yaşayanların sahip olduğu statüyü değiştirici alınmış tüm İsrail önlemlerinin geçersiz ve yok sayılması⁷¹ gerektiğini tekrarlayarak BM'nin görüşünü yinelemiştir.

4.2. 1978 Camp David ve 1979 Mısır – İsrail Barış Anlaşması

Mısır'da Enver Sedat'ın 1970'te başlayan yönetimi Orta Doğu'da yeni gelişmelerin de tetikleyicisi oldu. ABD'nin desteğini almanın Mısır için önemli olduğunu düşünen Enver Sedat, SSCB ile olan ilişkilerini kesmeye yönelik politikalar izlemiştir. 1972'de Sovyet uzman ve teknisyenlerini ülkeden kovması, 1976'da Sovyetlerle imzalanan “Dostluk ve İşbirliği Anlaşması”nı feshetmesi, Mısır'ın ABD yanlısı politikalar takip edeceğini gösterir nitelikteki gelişmelerdir. Enver Sedat, dış politikada bu hamleleri yaparken, iç politikada da Nasır'ın izlerini silmeye çalışıyordu. Nasır'ın benimsediği sosyalizmin yerine Mısır'ı dış yatırımlara açan Sedat, liberalizm taraftarı politikalar izliyordu ama bu politikalarda Mısır ekonomisi için tam bir çözüm olmadı.

Enver Sedat'ın 19–21 Kasım 1977'deki Kudüs ziyareti, bazı Arap ülkeleri tarafından desteklense de genel olarak Arap ülkelerinde büyük tepki doğurmuştur. Bu ziyaret barış yolunda önemli bir dönüm noktası olmuştur. Başlangıçta, Enver Sedat Kudüs'ü ziyaret ettiğinde, muhtemelen jestinin sadece İsrail ve Mısır arasındaki barış için değil ayrıca Filistin'in devlet olması içinde kapıyı açacağına inanıyordu.⁷²

İsrail'i ziyaret eden, İsrail parlamentosunda konuşan ilk Arap lider olan Sedat, bu suretle İsrail'i bir anlamda *de facto* (fili) tanımış olmaktadır.⁷³ 25–26 Aralık'taki İsrail Başbakanı Menahem Begin'in Mısır'ı ziyareti ise, Enver Sedat'ın Kudüs ziyareti kadar önemli bir gelişme olarak görülmedi. Karşılıklı ziyaretlerle amaçlanan barış ortamını sağlanması, tarafların Filistin sorununa bakış açılarındaki farklılık nedeniyle mümkün olmamıştır. Ziyaretler sonrasında bir bildiri yayınlanmak istendiğinde bu farklılık daha da derinleşmiştir. Mısırlılar bildiride “Filistin halkı” deyimini kullanmak istemelerine karşılık, İsraililer “İsrail ülkesi Arapları” (“Eretz Yisrael's Arabs”) deyiminde ısrar etmişler ve bu

⁷¹ Önder Arı, *Uluslararası İlişkiler*, Der Yayınları, İstanbul 1987, s. 255

⁷² Edward S. Walker, “Great Expectations and a Cold Peace”, *The Middle East Institute Viewpoints: The Legacy of Camp David 1979–2009*, The Middle East Institute, Washington DC, 2009, p. 10

⁷³ Tayyar Arı, *Geçmişten...*, s. 394

konuda bir uzlaşma meydana gelmediği için de⁷⁴ bildiri yayınlanamamıştır. 1979'da gelen noktada barış çabaları sonuçsuz kalmıştır.

5 Eylül 1978'de ABD Başkanı Jimmy Carter'ın araya girmesiyle ABD'de başlayan İsrail – Mısır arasındaki barış süreci, 12 gün süren yoğun çalışmalardan ve büyük tartışmalardan sonra 17 Eylül 1978'de imzalanan Camp David Anlaşmaları ile sonuçlanmıştır. Camp David Anlaşmaları, “Orta Doğu Barışı İçin Çerçeve Anlaşması” ile Batı Şeria, Gazze ve Filistin sorununu, “Mısır – İsrail Barışı İçin Çerçeve Anlaşması” ile de İsrail – Mısır arasındaki sorunu ele alacaktı. Ayrıca bu çerçeve anlaşmalarının yanı sıra ekler de anlaşma kapsamındaydı. Anlaşmalarda Kudüs konusuna tarafların uzlaşamamaları göz önüne alınarak değinilmemiştir. Anlaşma gereği Batı Şeria'da 5 yıl içinde özerk bir Filistin yönetiminin kurulmasına karar verilmişti. Bu anlaşmaya Arap dünyası büyük tepki göstermiştir. Red Cephesi olarak bilinen Suriye, Cezayir, Libya, Güney Yemen, FKÖ ortak hareket ederek Mısır'a karşı politikalar geliştirme ve SSCB ile ilişkileri geliştirme gibi politikaları benimsemişlerdir. Avrupa anlaşmalara olumlu yaklaşırken, SSCB bu anlaşmalara tepki göstermiştir.

Camp David Anlaşmalarının öngördüğü şekilde Mısır – İsrail Barış Anlaşması 26 Mart 1979'da Beyaz Saray'da ABD Başkanı Carter, Enver Sedat ve Menahem Begin tarafından imzalandı. Bu anlaşma ile İsrail kuruluşundan itibaren ilk defa bir Arap devleti tarafından tanınmış ayrıca ilk defa bir Arap devleti ile barış anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmanın ekleri kısmında yer alan önemli konu, İsrail'in Sina'dan çekilmesidir. Anlaşma gereği üç yıl içinde İsrail Sina'dan çekilecekti. Süreç bu şekilde ilerledi ve 26 Nisan 1982'de Sina'nın egemenliği tamamen Mısır'ın eline geçti. Bu süreçte, BM Güvenlik Konseyi, 22 Mart 1979'da 446 sayılı kararı alarak, İsrail'in işgal altındaki topraklarda yeni yerleşim bölgeleri kurmasını kınamıştır.⁷⁵

Arapların gösterdiği tepki ile BM Genel Kurul'u 29 Kasım 1979'da kabul ettiği 34/65 B sayılı kararı almıştır. Bu kararda, Camp David anlaşmalarının BM ve FKÖ katılmaksızın gerçekleştiği, Filistin halkının temsilinin olmadığı gibi hükümler belirtilerek, bu anlaşmaların geçersiz olacağı belirtilmiştir. BM Genel Kurul'u tarafından kabul edilen bir diğer karar ise, 6 Aralık 1979'da kabul edilen 34/70 sayılı karardır. Bu kararda, İsrail'in Filistin ve Arap topraklarını işgali kınanmış, ayrı antlaşmalarla bütün Orta Doğu barışının

⁷⁴ Fahir Armaoğlu, *Filistin...*, s. 390

⁷⁵ *Resolution 446*, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 22 Mart 1979.

mümkün olmadığı belirtilmiş ve 3236 sayılı karar çerçevesinde İsrail'in Filistin ve Arap topraklarından tamamen çekilmedikçe, Filistin halkı temel haklarına kavuşmadıkça, bölgedeki ülkelerin barış ve güvenlik içinde, tanınmış ve güvenli sınırlar içinde yaşamasını sağlayacak bir barışın gerçekleşmeyeceği belirtilmiştir.⁷⁶

Alınan bu kararlara rağmen, İsrail'in diğer Arap devletleri tarafından tanınmaması ve bu devletin sıcak savaş sırasında işgal ettiği Şeria Nehri'nin batısındaki Filistin toprakları ile Gazze bölgesindeki Arap topraklarından çekilmemesinden dolayı⁷⁷ Arap – İsrail çatışması sonraki yıllarda da sürmüştür.

4.3. Doğu Kudüs'ün ve Golan Tepeleri'nin İlhakı

1979'da İran'da Humeyni'nin Pehlevi Hanedanlığı'nı devirerek iktidara gelmesi ve 1980'de başlayan İran – Irak Savaşı bölgede önemli değişikliklere neden olmuştur. Arap ülkelerinin İsrail konusundaki birleşme hareketinin bu gelişmelerle değiştiği görülmektedir. İsrail, Sina'yı Mısır'a vermesine rağmen, Batı Şeria ve Gazze konusunda bir anlaşmadan uzak duruyordu. Enver Sedat'ın İsrail'le gerçekleştirmek istediği barış çabaları hem kendi halkının hem de Arap ülkelerinin büyük tepkilerine neden olmuştu. Öyle ki, 1981'de öldürülmesinin nedeni olarak bu politikaları gösterilmiştir.

İsrail, 29 Temmuz 1980'de Knesset'te kabul ettiği bir kanunla Kudüs'ü ayrılmaz bir bütün ve bölünmez olarak İsrail'in başkenti haline getirerek Kudüs'ün ilhakını gerçekleştirmiştir.⁷⁸ İsrail'in bu dönemde Filistin dışındaki eylemi, 8 Haziran 1981'de Irak'ın nükleer reaktörünü bombalamasıydı. İsrail, gerçekleştirdiği saldırının nedeni olarak, özellikle de Saddam Hüseyin'in Yahudi Devleti'ne olan açık düşmanlığı düşünüldüğünde nükleer silaha sahip bir Irak'ın kabul edilemez bir tehdit oluşturacağı temelinde, önleyici meşru müdafaa iddiasında bulunmuştur.⁷⁹

İsrail'in Kudüs'ü ilhakından sonra, 14 Aralık 1981'de çıkardığı bir kanunla İsrail yasalarının Golan Tepeleri'nde de aynı şekilde uygulanacağını açıklamasıyla, Golan Tepeleri'ni de ilhak etmiştir. BM Güvenlik Konseyi, İsrail'in Golan Tepeleri'ni ilhak etmesi üzerine 17 Aralık 1981'de 497 sayılı kararı almıştır. Bu kararla, Golan Tepeleri'nin

⁷⁶ 34/65 *Question of Palestine*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 12 Aralık 1979.; 34/70 *The Situation in the Middle East*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 6 Aralık 1979.

⁷⁷ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789–1999*, 5. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 2000, s. 794

⁷⁸ Kudüs ile ilgili bütün gelişmeler tezin ikinci bölümündeki Kudüs Sorunu başlığında incelenecektir.

⁷⁹ Michael Bayers, *Soykırımdan Son Kırım Savaş Hukuku*, (çev: Hasret Dikici Bilgin), Detay Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 98

ilhakının uluslararası hukuka aykırı olduğunu, ilhakın geçersiz olduğunu ve İsrail'in bu eyleminden vazgeçmesi gerektiğini belirtmiştir. BM Genel Kurul'u ise, yine aynı gün aldığı 36/226B sayılı kararla, 497 sayılı kararını tekrarlamıştır.⁸⁰ İsrail için bu kararların hiçbir etkisi olmadı. Ayrıca BM Antlaşması'nın 39. Maddesi bu konuda gündeme geldiyse de bir sonuç doğurmadı.

4.4. 1982 İsrail'in Lübnan'ı İşgali

1980'li yıllar İsrail – Lübnan gerginliğinin tırmandığı yıllar olmuştur. Güney Lübnan'daki FKÖ varlığı ve FKÖ'nün buradan İsrail'e saldırması gerginliği iyice tırmandırmıştı. 1978'de Güney Lübnan'da yok edilmeye çalışılan FKÖ, varlığını sürdürerek İsrail'le olan çatışmalarına devam etmiştir. İsrail'de Begin yönetimi devam ederken 1981'de Ariel Şaron'un Savunma Bakanlığı'na getirilmesi Lübnan işgalini hızlandırmıştır. 3 Haziran 1982'de İsrail'in Londra Büyükelçisi Şolom Argov'un, 1973'te El-Fetih'ten ayrılan Abu Nidal'a bağlı el-Asifa mensubu bir grup tarafından öldürülmesi, İsrail için Lübnan'a saldırma fırsatını vermişti. İsrail için saldırganların hangi gruba bağlı olduğu önemli değildi. İsrail bunların hepsini FKÖ mensubu olarak görüyordu.⁸¹

Bu gelişmelerin neticesinde İsrail, 6 Haziran 1982'de Lübnan'ı işgal etti. İsrail, Abu Nidal grubunun tek bir ofisinin bile olmadığı Lübnan'daki Filistin ve Lübnan hedeflerini bombalarken, özellikle Sabra ve Şatila mülteci kampları dört saat boyunca bombalandı ve sonuçta 200'den fazla insan öldü. FKÖ'nün 15 yılda gerçekleştirdiği sınır ötesi terörist eylemlerinde toplam 106 İsrailli ölmüştü.⁸²

İsrail'in bu saldırısı Lübnan'da büyük bir yıkıma neden olmuştur. 5 Haziran'da BM Güvenlik Konseyi 508 sayılı kararı alarak, 6 Haziran sabahı saat 06:00'a kadar bütün askeri hareketin durmasını belirtmiştir. Yine BM 6 Haziran'da 509 sayılı kararı alarak, İsrail'in askerlerini milletlerarası tanınmış sınırlara çekmesi gerektiğini, tarafların 508 sayılı karar gereği askeri hareketleri durdurmalarını istemiştir.⁸³ BM Güvenlik Konseyi, 1 Ağustos'ta 516 sayılı kararı alarak ateşkesin sağlanmasını, askeri hareketlerin durmasını; 4 Ağustos'ta, 517 sayılı kararı alarak İsrail'in bütün askerlerini Lübnan'dan çekmesini; 12

⁸⁰ *Resolution 497*, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 17 Aralık 1981.; *36/226 The Situation in the Middle East*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 17 Aralık 1981.

⁸¹ Fahir Armaoğlu, *Filistin...*, s. 543

⁸² Noam Chomsky, *Fateful Triangle: The United States, Israel, and the Palestinians*, 2nd Edition, South End Press Classics, Cambridge, 1999, p. 197

⁸³ *Resolution 508*, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 5 Haziran 1982.; *Resolution 509*, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 6 Haziran 1982.

Ağustos'ta ise, 518 sayılı kararı alarak, Beyrut dahil bütün Lübnan topraklarında saldırıların durmasını ve sivil halkın ihtiyacının karşılanması için bütün sınırlandırmaların kaldırılmasını istemiştir.⁸⁴

Bu kararlar sonucunda İsrail, saldırılarını durdurmuştu. Bu sırada ortaya çıkan Habib Planı denilen barış planına taraflar uymayı kabul etmişlerdi. Bu plana göre, Filistinli gruplar Beyrut'u terk ederek Suriye, Irak, Ürdün, Tunus, Yemen gibi çeşitli ülkelere gidecekti. 12 Ağustos'tan sonra İsrail'in saldırılarında büyük bir artış olmuştur. Salkım bombası ve zarar verici bir silah olan beyaz fosfor bombası⁸⁵ yaygın olarak kullanılmıştır.⁸⁶ Ağustos ayının sonuna doğru Lübnan'ı boşaltma işlemleri devam ederken, 30 Ağustos'da Arafat Beyrut'tan ayrılmıştır.

İsrail güçlerinin 16 Eylül'de Batı Beyrut'u kontrol altına aldığını açıklaması üzerine 16 – 17 Eylül 1982'de Hıristiyan nüfus olan Falanjistler tarafından Sabra ve Şatila Filistin mülteci kampları katliamı gerçekleştirildi. Ölen kişilerin sayıları farklı kaynaklarda farklı rakamlar olarak verilmekte ama genel olarak 1000 civarı Filistinli mültecinin öldüğü kabul edilmektedir. Katliamın Ariel Şaron komutasında gerçekleşmesi, Şaron'un bundan sonra "Sabra ve Şatila Kasabı" olarak anılmasına neden olacaktır. Ariel Şaron ve Menahem Begin'in istifalarına neden olan bu katliama yönelik tepkiler sadece Arap dünyasıyla sınırlı kalmamıştır.

1982'de Filistin – İsrail sorununa bir çözüm bulmak amacıyla farklı kesimler tarafından çeşitli çözüm planları ortaya atılmıştır.⁸⁷ 1987 yılına kadar olan diğer çözüm

⁸⁴ *Resolution 516*, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1 Ağustos 1982.; *Resolution 517*, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 4 Ağustos 1982.; *Resolution 518*, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 12 Ağustos 1982.

⁸⁵ Beyaz Fosfor Bombası: Bu maddenin İsrail tarafından daha sonra da, 2006'daki Lübnan Savaşı'nda ve Aralık 2008 – Ocak 2009'daki Gazze saldırısında da kullanıldığı tespit edilmiştir. Özellikle ölümcül sonuçlar doğurabilmesinden ve sivillere verdiği gereksiz acılardan dolayı bu maddenin savaş sırasında kullanılmasının yasaklanmasına çalışılmaktadır. Ancak kullanılması tam olarak yasaklanamasa da, sivil halka karşı kullanılması yasaklanmış durumdadır. Ancak söz konusu İsrail eylemlerinde sivil ve asker farkı dikkate alınmadığından ve bu konuda ayırım gözetilmediğinden dolayı, bu maddenin kullanımı uluslararası hukukun ihlal edildiği bir diğer konu olmaktadır.

⁸⁶ Noam Chomsky, *Fateful...*, p. 225

⁸⁷ 13 Haziran 1980'de Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun yayınladığı Venedik Deklarasyonu, 6 Ağustos 1981'de Suudi Arabistan Veliahdı ve Başbakan Yardımcısı Prens Fahd tarafından ortaya atılan ve Fahd Planı denilen barış planı, ABD Başkanı Reagan'ın 1 Eylül 1982'deki konuşmasında teklif ettiği Reagan Planı, Arap Birliği'nin 6 – 9 Eylül 1982'de Fas'ın Fez şehrindeki toplanan 12. Arap Zirvesi'nin yayınladığı Fez Planı Filistin – İsrail sorununa bir çözüm bulmak amacıyla ortaya atıldıysa da tarafların plan maddeleri konusundaki anlaşmazlıkları nedeniyle soruna çözüm getiremedi. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1980 – 1990 Cilt: 2*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991, s. 8–9

çabaları da tarafların ortak görüşlerde buluşamamaları yüzünden sonuçsuz kalmış, yaşanan intifada süreci yeni gelişmelerin başlangıcı olmuştur.

5. 1987 – 2000 Arası Dönem

Bu dönemde Filistin sorununda iki temel dönüm noktası yaşanmıştır. Öncelikle 1987 İntifadası ve sonra 1990'lı yıllarla başlayan barış sürecidir. Filistin Devleti'nin kurulduğunun ilan edilmesi de, tanınma ve taleplerin karşılanması gibi konularda çözümü sağlayamamıştır. Oslo Anlaşması'ndan Şarm El- Şeyh'e uzanan süreç tarafların inişli çıkışlı politikalarına sahne olmuştur. Filistin tarafının Batı Şeria ve Gazze'de bazı kazanımları olsa da bu durum kesin bir çözümü getirememiştir. 2000 tarihine uzanan barış süreci toprağa karşılık barış, güvenliğe karşı barış gibi söylemler çerçevesinde yaşanmıştır. 2000'de yaşanan II. İntifada hareketi ise, barış görüşmelerinin yeni çatışmaları önlemekten yoksun olduğunu göstermiştir.

5.1. 1987 İntifada

Filistinlilerin en önemli eylemi olan İntifada, FKÖ girişiminin bir sonucu değildir.⁸⁸ İsrail'in 1987'ye kadar uyguladığı şiddet politikalarının yanı sıra İntifada'nın ortaya çıkmasına neden olan temel olay 8 Haziran 1987'de bir İsrail kamyonunun dört Filistinliye çarparak öldürmesidir. Filistin tarafından bu olay bir kaza olarak algılanmamış, bilinçli bir eylem olarak kabul görmüştür. Filistin gençleri arasında hızla artan direniş hareketi sonucunda, 9 Aralık 1987'de Filistin sorununda önemli bir dönüm noktası olan bir hareket Gazze'de başlayarak daha sonra Batı Şeria'ya da yayılmıştır.

Bu hareket Arapça'da *ayaklanma* anlamına gelen *intifada*'dır. Önceki nesillerden farklı olarak, intifada nesli işgal altında büyüyen bir nesildir. Taş atma eylemleri, taşlı saldırılar olarak resmedilen intifada hareketi, bir türlü barışa kavuşturulamayan Filistin sorununda çözümün ancak bu yolla sağlanabileceği anlayışının yaygınlaşmasıdır. Bu eylemlerle Filistinliler, İsrailileri baskı altına alarak, yıldırarak çözüm için zorlamayı amaçlıyorlardı. Başlangıçta İsrail askerlerinin tepkileri ateşli silahlarla tepki vermekten, daha sonra verilen tepkide yumuşama olduğu görülmüştür. İsrail, "İntifada'yı yok etmek için, işgal altındaki sivillerin korunmasına yönelik IV. Cenevre Konvansiyonu'nda yer alan

⁸⁸ Efraim Inbar, "The Arab – Israeli Peace Process: A Realistic Assessment" *Perceptions Journal Of International Affairs*, Vol: V, Nu: 1, March – May 2000, p. 57

ve apaçık bir şiddet uygulaması olan "sürgüne" de başvurmuştur.⁸⁹ Bu mücadele dünya kamuoyunun bölgeye olan ilgisini arttırdığı gibi, Filistinlilerin kendi içindeki dayanışması ve mücadeleye ara vermemesi İsrail'in de barış istemesine neden oldu.

Filistin halkının intifadası ulusal kurtuluş için verilen bir mücadeledir ve muhtemelen günümüzde bu tür mücadeleler içinde en önemli olanıdır. İntifada tek kelimeyle insanların ırkçı apartheid (ayrımcılık) rejimine boyun eğmeme arzularını ifade etmektedir.⁹⁰ İntifada'nın ikinci yılına, 1989'a kadar olan sürede, ölen Filistinlilerin sayısı 700'den fazladır. BM'nin tahminine göre de 37.000 kişi de yaralanmıştır. İsraililerden 50 kişi ölmüştür. İsrail makamlarının tutukladığı Filistinli sayısı ise 35 – 40 bin civarındadır.⁹¹ İntifada süreci HAMAS'ın (Harakat al-Muqawamah al-Islamiyya – İslami Direniş Hareketi) ortaya çıkmasına ve bir bölünme yaratarak kendi taraftarlarını toplamasına da neden olmuştur.

5.2. Filistin Devleti'nin Kurulması

İntifada süreci devam ederken, 1988'de Ürdün'ün Filistin'e yönelik politikaları Filistin'in devletleşme sürecini hızlandırmıştır. Ağustos 1988'de Ürdün, Batı Şeria topraklarındaki bütün Filistinlilerle bağını kopardığını açıklamış, bu amaçla Filistin pasaportlarını iptal ettiği gibi, parlamentodaki temsililerine de son vermiştir. Bu gelişmeler altında Filistin'in devletleşme, bağımsızlaşma süreçleri için yürütülen politikalarıdır.

Bu gelişmeler üzerine, 12 – 15 Kasım 1988'de Cezayir'de toplanan FKÖ, Filistin Ulusal Konseyi, 15 Kasım'da Filistin Devleti'nin kurulduğunu açıkladı. Başkent Kudüs, Devlet Başkanı'nın Yaser Arafat olacağını ve 1948 bölünme anlaşmasını yani 181 sayılı BM kararının esas alınacağı bir devletin kurulduğunun açıklanması üzerine, ilk günlerden itibaren Türkiye'de başta olmak üzere çoğu devlet tarafından tanınmıştır. Artık, İsrail'e karşı olan mücadele "İsrail'in terörle savaşı" olarak değil, "iki devlet arasında savaş" hatta "bir devletin kendi ülkesini işgal eden bir başka devlete karşı savaşı" olarak görülecekti.⁹² FKÖ, İsrail'in varlığını, yani 242 ve 338 sayılı kararları kabul etmişti. Gerek Filistin

⁸⁹ Christian Chesnot, Joséphine Lama, *Filistinliler...*, s. 155

⁹⁰ Samir Amin, Ali El Kenz, *Avrupa ve Arap Dünyası*, (çev: Kemal Ülker), Versus Kitap, İstanbul 2006, s. 59

⁹¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914...*, s. 861

⁹² Mehmet Hasgüler, M. Bülent Uludağ, *Devletlerarası...*, s. 126

Devleti, gerekse de FKÖ, terörden vazgeçtiğini bir milletlerarası taahhüt haline getirmişti. Amerika’da ilk defa olarak FKÖ ile temas kuruyordu.⁹³

Üzerinde egemenlik kullanacağı topraklara fiilen sahip olmadığı için uluslararası hukukun öngördüğü devlet kurma koşullarını yerine getirmediği gerekçesiyle⁹⁴ Filistin Devleti’nin uluslararası alanda tanınması konusunda belirsizliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Tüm bu gelişmeler bir barış sürecinin kaçınılmaz olarak gerçekleşmesini de mümkün hale getirmeyi amaçlıyordu. Mayıs 1989’da Şamir Planı denilen ve Camp David’in esaslarını kabul eden bir plan ortaya atılsada taraflar bu planı kabul etmemiştir.

5.3. 1993 Oslo Barış Süreci

Arap – İsrail çatışmasının lugatında en çok suistimal edilen tabir, “barış süreci”dir.⁹⁵ İsrail ve Filistin arasında barış kavramı konusunda derin bir ayrılığın olduğu görülür.⁹⁶ Barış görüşmelerinin bu kadar yaygın olmasına rağmen, sorunların çözümlenmeden kalarak 1990’lı yıllara kadar sürmesinin nedenlerinden biri de bu durumdur. Oslo Anlaşmaları’ndan önce, 30 Ekim 1991’de ABD ve SSCB’nin davetleri üzerine katılımcı ülkelerle başlayan Madrid Konferansı (Orta Doğu Barış Konferansı), 1993’e kadar tarafların çok taraflı ve ikili görüşmeleriyle devam etmiştir. Çok taraflı görüşmeler çerçevesinde, ekonomi, su, mülteciler ve bölgesel güvenlik alanlarında işbirliği yapılması öngörülüyordu. İkili görüşmelerin ise, İsrail ile teker teker Ürdün, Suriye, Filistin ve Lübnan arasında yürütülmesi planlandı.⁹⁷

Unutulmamalıdır ki, 1978 Camp David Anlaşması ve 1993 Oslo Anlaşması arasındaki farklılık çok önemlidir: Filistinlilere en sonunda bir halkın özerkliğinin ötesinde bir şeyi yani toprağın tanınmasını işaret ederek bölgesel özerklik teklif edilmiştir.⁹⁸ Ancak tarafların anlaşmazlıklarını bu konferanslarla çözmek mümkün olmadı, özellikle iki tarafın

⁹³ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914...*, s. 862

⁹⁴ Melek Fırat, Ömer Kürkçüoğlu, “1980 – 1990 Ortadoğu’yla İlişkiler”, (Ed. Baskın Oran), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt: 2, 10. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 129

⁹⁵ Laura Zittrain Eisenberg, Neil Caplan, *Negotiating Arab – Israeli Peace: patterns, problems, possibilities*, Indiana University Press, USA 1998, p. 127

⁹⁶ Eyal Zisser, “Waging Peace in the Middle East: An Israeli Point of View”, *Perceptions Journal Of International Affairs*, Vol: V, Nu: 1, March – May 2000, p. 70

⁹⁷ Çağrı Erhan, Orta Doğu Barış Süreci Kutusu, (Ed. Baskın Oran), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt: 2, 10. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 570

⁹⁸ P. J. Vatikiotis, *The Middle East From the End of Empire to the End of the Cold War*, Routledge, London and New York, 1997, p. 250

da radikal görüşlü kesimleri uzlaşma imkanlarını engelledi. Özellikle HAMAS'ın Oslo sürecine olan tepkisi, sürecin önündeki önemli engellerden biri olmuştur.

Yeni bölgesel dengeler Orta Doğu politikalarında olduğu gibi İsrail'in politikalarında da değişimlere neden olmuştur. İsrail bir taraftan yükselen İntifada hareketini durdurmak, diğer taraftan küresel etki alanını genişletebilmek için yerel bir takım tavizler vermek zorunda olduğunun farkına varmıştır ki, son barış süreci bu stratejinin yansımasıdır.⁹⁹ 1993 yılı ise yaklaşık yarım asırlık mücadelenin önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1993'teki Oslo Anlaşmaları, 9–10 Eylül'deki mektup teatisi şeklinde gerçekleşen karşılıklı tanıma anlaşmasından ve 13 Eylül'deki imzalanan Gazze ve Eriha'ya özerklik ve çekilme konularına ilişkin çerçeve anlaşma niteliğindeki İlkeler Anlaşması'ndan oluşmaktaydı.¹⁰⁰

9 – 10 Eylül 1993'te Arafat ve Rabin tarafından karşılıklı mektuplaşma şeklinde gerçekleşen tanıma anlaşmasıyla, iki taraf birbirini tanıyarak yeni bir barış sürecine girmişlerdi. Karşılıklı tanıma çerçevesinde, FKÖ İsrail'in devlet olarak varlığını tanıyarak, şiddet eylemlerinden ve terörizmden vazgeçtiğini açıkladı. İsrail de, FKÖ'nün Filistinlilerin yasal temsilcisi olduğunu kabul etmekte ve Orta Doğu barış süreci için FKÖ ile anlaşmaya varacağını açıklamaktaydı.

13 Eylül 1993'te Beyaz Saray'da Rabin ve Arafat arasında imzalanan İlkeler Anlaşması'na göre, İsrail 13 Nisan 1994'e kadar Gazze Şeridi'nden ve Eriha kentinden çekilecek, bölgede Filistin Özerk Yönetimi (FÖY) kurulacak, Batı Şeria'nın geriye kalan bölgelerinde eğitim, kültür, sağlık, turizm alanlarındaki yetkiler FÖY'e devredilecek, Filistin Polis Örgütü'nün kurulmasından sonra İsrail askerleri Batı Şeria'nın geriye kalan bölümünden çekilecekti.¹⁰¹ Bu barış anlaşması, 20 Eylül 1993'te Kahire'de 21 Arap Devleti tarafından onaylandı, Türkiye'de ve genellikle dünyada olumlu karşılandı. Ancak Suriye, Irak ve Libya bu anlaşmayı benimsemediler.¹⁰² 1995'te Rabin'in öldürülmesi ve 1996'da Filistin'e karşı sert politikaları savunan Binyamin Netenyahu'nun yönetime gelmesi bu süreci olumsuz etkileyen gelişmeler olmuştur.

Barış sürecinde Filistin Devleti'nin bağımsızlığından veya yerleşimcilerden söz edilmemesi gibi konular nedeniyle FKÖ içindeki grupların, HAMAS'ın ve bölge dışından

⁹⁹ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 25. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2008, s. 386

¹⁰⁰ Tayyar Arı, *Geçmişten...*, s. 665

¹⁰¹ *Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements*, Oslo İlkeler Anlaşması: <<http://www.mideastweb.org/meoslodop.htm>> (24.04.2010)

¹⁰² Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih...*, s. 795

kesimlerin tepkisine neden olmuştur. Anlaşmaların önemli sorunlar hakkında tam bir çözüm üretmeden, sorunları sonraya ertelemesi ve küçük topraklar üzerinde yoğunlaşan barış süreci tepkilerin azaltılmasının önündeki engeller olmuştur. 4 Mayıs 1994'te Gazze – Eriha Anlaşması ile yaşanan sorunların üstesinden gelinerek barış sürecine devam etmek istenmiştir. Bu tarihle beş yıllık geçiş süreci başatılarak 1999'da son bulması amaçlanmıştır.

5.3.1. 1995 Oslo II

28 Eylül 1995'te Washington'da Arafat, Rabin, Clinton, Hüsnü Mübarek ve Kral Hüseyin tarafından imzalan bu anlaşma ile İsrail ve FÖY arasındaki gelecekteki ilişkilerin yapısı, ekonomik ilişkiler, sivil yönetimde güç devri gibi konular görüşülmüştür. Geçici Anlaşma (Oslo II) sonucunda, İsrail 900 Filistinli mahkumu serbest bırakmış ayrıca Batı Şeria'nın Karbata, Kabatiya ve Yatta kasabalarından da çekilmiştir. Gazze ve Batı Şeria'da Filistin kazanımları olduğu gibi, İsrail'in varlığının hukuki olarak tanınması meselesi de bu süreç içinde önemli konular olmuştur.¹⁰³

5.4. Hebron Protokolü

17 Ocak 1997'de Arafat ve Netenyahu tarafından, ABD'nin de desteğiyle İsrail'in Hebron'dan çekilmeyi kabul ettiği Hebron Protokolü imzalanmıştır. Protokol, Geçici Anlaşma'da kabul edildiği gibi İsrail'in Hebron'dan 10 gün içinde çekilmesini öngörüyordu.¹⁰⁴ 1997'de İsrail'in Har Homa'da yeni yerleşim yerleri inşa etmesi taraflar arasında tekrar bir gerilime neden oldu. Bu gelişme üzerine BM Genel Kurul'u 25 Nisan 1997'de A/RES/ES-10/2 nolu kararı kabul ederek, İsrail'in Har Homa'daki yerleşimlerini durdurmasını istemiştir.¹⁰⁵

5.5. Wye Memorandumu

ABD'nin devreye girmesi üzerine, 23 Ekim 1998'de Arafat ve Netenyahu tarafından ABD'de Wye Memorandumu diye bilinen anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma esasında İsrail'in topraklardan çekilme programını düzenlemeye dayanıyordu. Gazze ve Batı

¹⁰³ *The Israeli – Palestinian Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip*, Oslo II:

<<http://www.mideastweb.org/meosint.htm>> (29.04.2010); Bkz. Ek 3: Oslo II 1995

¹⁰⁴ *Hebron Protocol*, Hebron Protokolü: <<http://www.cmep.org/documents/hebron.htm>> (24.04.2010)

¹⁰⁵ *A/RES/ES-10/2 Illegal Israeli actions in Occupied East Jerusalem and the rest of the Occupied Palestinian Territory*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 25 Nisan 1997.

Şeria'dan İsrail'in geri çekilmesi öngörülmesine rağmen, bu toprakların denetimi konusunda İsrail tam olarak Memoranduma uymamıştır. Anlaşma Batı Şeria'dan %13'lük oranda bir topraktan çekilmeyi öngörmesine rağmen, taraflar arasındaki sorunlar anlaşmazlıkların çıkmasına neden olmuştur.

Filistin yönetiminde kalan bölgelerdeki Yahudi yerleşim birimlerinin İsrail'in diğer bölgelerine ulaşımını sağlayacak ve bir anlamda Filistin yönetimini by-pass etmeyi amaçlayan yollar inşa etme ve yeni yerleşim birimleri inşasını sürdürmek¹⁰⁶ İsrail'in geri çekilme sürecindeki önemli amaçlarındandır. İsrail'in çekilmesi tamamlansa bile topraklar üzerinde %60'lık bir denetim gene elinde olacaktır. Ayrıca Netenyahu yönetiminden sonra Ehud Barak yönetimi Filistin konusunda geri çekilme, yerleşimlerden vazgeçme, Filistinlilerin geri dönmesi gibi konularda taviz vermeyen bir politika içinde olacaktır.

5.6. Şarm El-Şeyh Memorandumu

1999 yılına gelindiğinde İsrail yönetiminde Ehud Barak vardı. Ayrıca 1999 yılı Filistin Devleti'nin Oslo'da öngörülen şekilde ilan edilmesinin gerektiği tarih olsa da siyasi atmosferin buna imkan vermesi zordu. 4 Eylül 1999'da Filistin ve İsrail arasında yeni bir adım olan Şarm El-Şeyh Memorandumu imzalanmıştır. Bu anlaşma hem Oslo sürecinin devamını hem de önceki Wye Memorandumu'nun da yaşanan sorunların aşılmasını amaçlıyordu. Bu süreçler sonucunda, İsrail'in geri çekilmesiyle ortaya çıkan tablo, Filistin'in tam denetimine bırakılan A bölgesinde %17.2, sadece sivil denetimin olduğu B bölgesinde 23.8, İsrail'in denetimindeki C bölgesinde ise %59 olarak öngörülmüştür.¹⁰⁷ Daimi statü görüşmelerinin de 242 ve 338 sayılı Güvenlik Konseyi kararları çerçevesinde sürdürülmesi kararlaştırılmıştır.

Bütün barış çabalarının çok yetersiz sonuçlar doğurması, bölgede gerilimin yükselmesine neden olmuştur. Özellikle Filistin'in kendi içindeki bölünmüşlüğü, Gazze Şeridi ve Batı Şeria arasındaki İsrail'e yönelik yaklaşımın farklılığı İsrail – Filistin sorununda olası bir uzlaşma ihtimalinde ortak bir karar alınmasını da engeller nitelikte olmuştur. İki tarafta da kendilerini tatmin etmeyen çözüm girişimleri nedeniyle ortak bir zeminde buluşamamıştır. Bu durum sorunun tarihsel gelişimindeki en yoğun barış döneminin tam anlamıyla başarıya ulaşamamasına neden olmuştur.

¹⁰⁶ Tayyar Arı, “ABD-İsrail İlişkileri ve Orta Doğu Barış Süreci”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 5, Sayı: 1, İlkbahar 1999, s. 234

¹⁰⁷ Tayyar Arı, *Geçmişten...*, s. 713

Filistin sorununun tarihsel gelişiminde taraflar arasında gittikçe derinleşen sorunlar siyasi meselelere eklenerek devam etmektedir. Taraflar arasındaki temel sorunlar ve bu sorunların uluslararası hukuk boyutu, İsrail'in sorunlarla ilgili gerek uluslararası hukuk kararlarını gerekse de uluslararası toplumun tepkisini hiçe sayan politikaları nedeniyle günümüze kadar çözümsüz kalarak devam etmektedir. Filistin Sorunu'nun tarihsel gelişimi, BM kararları paralelinde düşünüldüğünde, BM'nin sorunla doğrudan ilgili olduğu sonucu çıkmaktadır. Ancak kabul edilen onlarca kararın uygulanabilirliğinin sağlanması, uluslararası hukukun uluslararası ilişkiler ekseninde değerlendirilmesi sonucu mümkün olmamaktadır.¹⁰⁸

¹⁰⁸ 2000 – 2010 yılları arası dönemde Filistin sorununda yaşanan gelişmeler anlatım bütünlüğünü sağlayabilmek için tezin üçüncü bölümünde “2000 – 2010 Arası Dönem” başlığı altında incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

FİLİSTİN – İSRAİL ARASINDAKİ TEMEL SORUNLAR

Filistin – İsrail arasında yaklaşık 60 yıldan beri süregelen çatışmalar beraberinde gerek sorunu çözümsüz kılan gerekse de olası bir çözümde temel noktalar olan sorunların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kudüs sorunu, Filistinli Mülteciler sorunu, İsraili yerleşimciler sorunu, su sorunu ve İsrail'in duvar inşası taraflar arasındaki temel sorunlar olarak kabul edilmektedir. Ele alınan temel sorunlarla ilgili uluslararası hukuk kuralları olmasına rağmen, bu kuralların uygulanamaması sorunları daha da derinleştirmektedir.

1. Kudüs Sorunu

Kudüs sorunu, BM'nin kararları ve uluslararası hukukun konuyla ilgili kuralları açık olmasına rağmen MC'den BM'ye uzanan bir sorun olarak kalmıştır. İsrail'in taviz vermeyen politikaları ve sürdürdüğü işgal günümüzde de devam etmektedir. Sorunun çözümü, sorun hakkında karar almaktan ziyade bu kararları uygulamayı mümkün kılmakta yatmaktadır.

1.1. Kudüs Sorunu ve Milletler Cemiyeti

Kudüs, yüzyıllar boyunca üç semavi din içinde son derece önemli bir dini mekan olarak kabul edilmiştir. Mescid-i Aksa Müslümanlar için, Hz. İsa'nın Ağlama Yolu Hıristiyanlar için, Ağlama Duvarı da Yahudiler için önemli dini mekanlar olmuştur. Kudüs'ün bu dini niteliği, sorunu bölgesel düzeyden çıkarmakta uluslararası toplumu ilgilendiren bir sorun haline getirmektedir.

Kudüs, 400 yıl Osmanlı egemenliğinde kaldıktan sonra 1917'de Filistin toprakları Osmanlı'nın elinden çıkınca, Kudüs için de yeni gelişmeler başlamıştır. 1922'de Kudüs'de dahil olmak üzere Filistin toprakları İngiltere mandası haline geldiğinde, bu dönemdeki önemli bir ilke olan self-determinasyon, Filistin topraklarında amacına ulaşamamıştır.

Milletler Cemiyeti ile birlikte self-determinasyon ilkesine rağmen Filistin halkının görüşü alınmamıştır.¹

Manda yönetimi boyunca Filistin topraklarına olan göçün artması taraflar arasında çatışmalara neden olmuştur. 1930'da Milletler Cemiyeti'nin onayıyla Filistin'e Uluslararası Araştırma Komisyonu gönderilmiştir. Bu komisyon Filistin'de yaptığı çalışmalar sonucunda bazı kararlar² almıştır ve bu kararlar manda idaresi boyunca yürürlükte kalmıştır.

1937'de İngiltere'nin girişimiyle hazırlanan Peel Komisyonu Raporu, Filistin'de bağımsız Arap ve Yahudi devletlerinin kurulmasını ayrıca Kudüs ve Beytüllahim'i de kapsayan kutsal yerlerin İngiltere manda idaresinde kalmasını öngörüyordu. Bu öneri faaliyete geçememiş ayrıca II. Dünya Savaşı'na doğru İngiltere Filistin sorununu BM'ye devretmiştir.

1.2. Kudüs Sorunu ve Birleşmiş Milletler

İngiltere'nin sorunu BM'ye taşıması üzerine, UNSCOP'un yaptığı çalışmalar sonucunda, BM Genel Kurul'u 29 Kasım 1947'de yapılan oylama ile çoğunluk planını, 181 (II) A sayılı kararla kabul etmiştir. Bu karara göre, hem Yahudi hem de Arap devleti

¹ Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından 24 Temmuz 1922'de Kabul Edilen Filistin Mandası Kararı (Kutsal Yerlerle İlgili Olan Maddeler) Madde 13: Filistin'deki kutsal yerler, dini bina ve yerler ile ilgili sorumluluk, kutsal yerlerin şimdiki haklarını koruma ve oralara serbestçe girişi sağlama, kamu düzeni ve görünüşü saklı kalmak koşuluyla Mandacı devlet tarafından üstlenilir... Ancak bu maddenin hiçbir hükmü bağımsızlıkları garanti edilmiş olan Müslüman kutsal binaların yapısına ve yönetimine Mandacının karışmasına olanak tanıyacak biçimde düşünülemez. Madde 14: Mandacı, kutsal yerler ile ilgili hak ve iddiaları ve Filistin'deki çeşitli dinsel topluluklara ait hak ve iddiaları incelemek ve belirlemek üzere özel bir komisyon atayacaktır... Madde 15: ...Filistin'de oturanlar arasında ırk, din ve dil sebebiyle herhangi bir şekilde ayırım yapılmayacaktır. Hiç kimse Filistin'den sırf dinsel inancı sebebiyle dışlanmayacaktır... Madde 16: Mandacı, Filistin'deki dinsel ve her inançtaki misyoner kuruluşlar üzerinde, kamu düzeni ve iyi yönetim için gerekli gözetimi yapmaktan sorumlu olacaktır. Bu gözetim saklı kalmak kaydıyla, bu gibi kuruluşların işlerini engellemek veya ona karışmak veya onların üye veya temsilcilerine din veya vatandaşlığı sebebiyle ayrımcılık yapmak üzere hiçbir önlem alınmayacaktır. Reşat Arım, "Türkiye ve Kudüs Sorunu", *Türkiye ve Ortadoğu Tarih, Kimlik, Güvenlik*, (Der. Meliha Benli Altunışık), Boyut Yayınları, İstanbul 1999, s. 166

² Bir Vakıf mülkü olan Haram el-Şerif'in ayrılmaz bir parçası olması nedeniyle, Batı Duvarı'nın tek sahibi ve mülkiyet hakkı olan tek kaynak Müslümanlardır. Duvarın önündeki Döşeme (kaldırım) ve... Duvarın tam karşısında Mağribi (Fas) Mahallesi denilen yer de Müslümanlara aittir. Yahudilerin Duvar yanına... tapınma ya da başka amaçlarla getirecekleri eşyalar onlara Döşeme üstünde hiçbir biçimde bir mülkiyet hakkı vermiş olmayacaktır. Öte yandan, Müslümanlar da (Haram bölgesi ve Mağribi Mahallesinde) Vakıf mülkü içinde ve Duvar'a değinen yerlerde, Yahudilerin Döşemeye ve Duvar'a gidişlerini engeller biçimde yapılar yapmayacak ya da herhangi birini yıkıp onarmayacaklardır... Yahudilerin, aşağıda sözü edilecek açık kurallara uymak koşuluyla, Batı Duvarı'ndan özgürce yararlanma hakkı olacaktır... Sınırlı bir zaman için olsa bile, Duvar'ın bulunduğu yere, oraya koymak amacıyla, herhangi bir çadır, perde ya da benzeri eşya getirmek yasaklanacaktır... Yahudiler Duvar yakınında boynuz biçimindeki borazanlarını çalmayacak ve Müslümanları rahatsız etmeyeceklerdir; öte yandan, Müslümanlar da Yahudiler tapınırlarken Döşeme yakınında kendi 'zikr' törenlerini yapmayacaklar ve Yahudileri herhangi bir biçimde rahatsız etmeyeceklerdir... Türkkaya Ataöv, "Kudüs ve Devletler Hukuku", *Ankara SBF Dergisi*, Cilt: 35, Sayı: 1, 1980, s. 37

kurulacak, Kudüs de özel bir uluslararası rejim altında *corpus separatum* (ayrı bir varlık olarak) kurulacaktır.³ Devletler hukukuna göre, BM'nin bir devlet kurma yetkisine sahip olmaması nedeniyle özellikle Arap kesiminden önemli tepkiler gelen bu taksim kararında Kudüs ile ilgili konulara da değinilmiştir.⁴ Filistin'i ikiye bölen karar da önemli olan nokta Kudüs'ün *sui generis* (kendine özgü niteliği olan) olarak kabul edilmesidir. Kudüs için öngörülen bu durum uygulamada gerçekleşmedi çünkü 1948 savaşıyla İsrail, Filistin topraklarının büyük bir kısmını ve Kudüs'ün batısını ele geçirirken, Ürdün'de Doğu Kudüs'ü ele geçirmiştir.

BM, 10 Mart 1948'de 32 (II) sayılı kararıyla Kudüs'ün ayrı bir uluslararası statüsünü yinelerken, 1948'de BM'nin Filistin konusunda görevlendirdiği Bernadotte, Kudüs'ün Arap kesimine bağlanmasını öngörüyordu. BM Genel Kurul'u 11 Aralık 1948'de kabul ettiği 194 (III) sayılı kararla BM Filistin Uzlaştırma Komisyonu kurulmasına karar verdi. Bu komisyon kararında, 181 sayılı kararda olduğu gibi, Kudüs'ün güneyde Beytullahim'i içine alacak şekilde sınırları çok geniş tutularak *corpus separatum* (ayrı bir varlık olarak) askersiz hale getirilerek BM gözetimine bırakılmasını belirtmiştir. İsrail bu kararları hiçe

³ Bu bölme kararının Üçüncü Bölümü Kudüs için özel bir rejim getiriyordu: Kudüs Kenti bir *corpus separatum* olarak özel bir uluslararası rejim altına sokulacak ve Birleşmiş Milletler tarafından yönetilecektir. Sorumlulukları Birleşmiş Milletler adına ve Yönetici Otorite olarak Vesayet Kurulu yüklenecektir... Kudüs Kenti bugünkü Kudüs belediyesini ve... çevresindeki köy ve kasabaları içerecektir. Vesayet Kurulu, bu tasarının kabulünden sonra beş ay içinde... aşağıdaki özellikleri içine alan, ayrıntılı bir Kent statüsünü hazırlayacak ve kabul edecektir. ...Yöneten Otorite şu amaçlara ulaşmaya çaba gösterecektir: "Üç büyük tek Tanrılı dinlerin... kendine özgü manevi ve dinsel çıkarlarını korumak...", "Kent'in tüm sakinleri arasında işbirliğini geliştirmek." Vesayet Kurulu Kudüs Kentine bir vali atayacaktır. Yöresel özerk birimler... yöresel hükümet ve yönetimin geniş yetkilerine sahip olacaktır... Kudüs Kenti askersizleştirilecek, tarafsızlığı ilan edilecek ve korunacak, sınırları içinde yarı-askeri birliklere, onların talimlerine ya da eylemlerine izin verilmeyecektir. Vali özel bir polis kuvveti oluşturacaktır... Bir Yasama Kurulunun yasa çıkarma ve vergi toplama yetkileri olacaktır... Statü bağımsız bir adalet sistemi kuracaktır. Arapça ve İbranice kentin resmi dilleri olacaktır... Kentin sakinleri, inanç, din ve tapınma, dil, eğitim, söz ve basın; toplantı ve dernek kurma ve dilekçe hakları da dahil olmak üzere, insan hakları ve temel özgürlüklerinden yararlanacaklardır. Sakinler arasında ırk, din, dil ve cinsten ötürü hiçbir çeşit ayrım yapılmayacaktır... Her toplum kendi üyelerini kendi okullarında kendi dilleriyle eğitecektir... Kutsal Yerler'den özgürce yararlanacaktır... Kutsal Yerler ve dinsel yapılar ya da mahaller korunacaktır. Onların kutsal niteliğini bozacak hiçbir eyleme izin verilmeyecektir. Türkaya Ataöv, "Kudüs...", s. 39 – 40

⁴ 181 sayılı karar II. Bölüm: Kudüs Şehri özel bir uluslararası rejim altında *corpus separatum* olarak kurulacak ve Birleşmiş Milletler tarafından yönetilecek... Şehrin Sınırları, en doğudaki Abu Dis, en güneydeki Betlehem, en batıdaki Ein Karim ve en kuzeydeki Shufat'dır... Dünyadaki üç büyük tek tanrılı inanç olan, Hıristiyan, Musevi ve Müslüman dinlerinin şehirde bulunan benzersiz ve dinsel ilgilerini korumak ve saklamak; bu amaçla Kudüs'ün düzen ve barışın ve özellikle dinsel barışın egemen olmasını sağlamak... Vesayet Meclisi tarafından bir Kudüs Şehri Valisi atanacak ve Vali Meclise karşı sorumlu olacaktır. Vali, Filistin'deki iki devletin de vatandaşı olmayacaktır... Şehrin toprakları üzerinde mevcut özerk birimler (köyler, kazalar, belediyeler) geniş yerel hükümet gücünden ve yönetiminden yararlanacaklardır... Kutsal yerler ve dinsel bina veya yerlere serbestçe giriş ve serbestçe ibadet yapmak, mevcut haklara uygun olarak ve kamu düzeni ve görüntünün gereklerine uymak koşulu ile sağlanacaktır... Kudüs şehrindeki Kutsal Yerler, dinsel yapılar ve yerlerin korunması Valinin özel görevi olacaktır. Reşat Arım, "Türkiye...", s. 167–69

sayarak, İsrail Meclisi Knesset'i Kudüs'e taşıma kararını aldığı gibi, bu bölgedeki yerleşimlerine de devam etmiştir. Bunun üzerine, BM Genel Kurul'u 9 Aralık 1948'de 303 (IV) sayılı kararı⁵ alarak, önceki aldığı 181 ve 194 sayılı kararlara atıfta bulunmuş, Kudüs'ün uluslararası statüsünü tekrar belirtmiştir.

İsrail 11 Mayıs 1949'da BM'ye üye olurken, daha önce hakkında alınan kararlara uyacağına dair verdiği vaatlerle üye kabul edilmişti ancak yaşanan gelişmeler İsrail'in bunlara uymadığını göstermektedir. 1950'de İsrail, Batı Kudüs'ü başkenti ilan etmiştir. Bu dönemden sonra, 1967 savaşına kadar BM hem Kudüs konusunda ilgisiz kalmış hem de Kudüs 1967'ye kadar İsrail ve Ürdün arasında bölünmüş olarak kalmıştır.

İsrail, BM Antlaşması'nın Madde 2/4: "Tüm üyeler uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı güç kullanmaktan ya da güç kullanma tehdidinde başvurmaktan ve Birleşmiş Milletler'in amaçları ile bağdaşmayacak her türlü davranıştan kaçınırlar" hükmüne rağmen 1967 Arap – İsrail savaşında Doğu Kudüs'ü ele geçirerek Kudüs'ün tamamı üzerinde egemen olmuştur. İsrail'in bundan sonraki politikaları, yerleşim yerlerini genişletme, şehrin dini kimliğini kendi amaçları için değiştirme, Arap nüfusu için şehri yaşanılmaz hale getirme üzerine şekillenecektir.

1967'de BM Genel Kurul'u aldığı 2253 ve 2254 sayılı kararla, İsrail'in Kudüs'ün statüsünü değiştirmeye yönelik faaliyetlerini kınayarak, bu eylemlerin geçersiz olduğunu ve İsrail'in bu eylemlerden vazgeçmesi gerektiğini belirtmiştir. Yine 1967'de alınan 242 sayılı kararda savaş yoluyla toprak kazanılmasının kabul edilemeyeceğini ve İsrail'in işgal ettiği topraklardan geri çekilmesi gerektiğini belirtiyordu. BM Güvenlik Konseyi 21 Mayıs 1968'de 252 sayılı kararla⁶ İsrail'in daha önceki kararlara uymadığını, Kudüs'ün hukuki statüsünü değiştirmek amacıyla topraklara el koyma ve yasama gibi faaliyetlerinin geçersiz olduğunu, İsrail'in bu eylemlerinden vazgeçmesi gerektiğini belirtiyordu. Yine Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen 267 sayılı karar⁷ da aynı görüş tekrarlanmıştır.

12 Ağustos 1969'da El-Aksa Camii'nin yakılma eyleminin ardından BM Güvenlik Konseyi tarafından 15 Eylül 1969'da kabul edilen 271 sayılı kararla da⁸ İsrail'in

⁵ 303 (IV) Palestine: Question of an international regime for the Jerusalem area and the protection of the Holy Places, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 9 Aralık 1949.

⁶ Resolution 252, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 21 Mayıs 1968.

⁷ Resolution 267, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 3 Temmuz 1969.

⁸ Resolution 271, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 15 Eylül 1969.

tutumlarından vazgeçmesi belirtilmiştir. Bu tarihten sonra kabul edilen çoğu karar da, Kudüs'ün statüsünün değişimine ve İsrail'in bu eylemlerinden vazgeçmesine yönelik olmuştur.

İsrail 29 Temmuz 1980'de Kudüs'ü İsrail'in ebedi ve birleşmiş başkenti ilan ederek ilhak etmiştir. İsrail'in bu kanunu "basic law" (temel kanun) olarak kabul etmesi üzerine, BM Güvenlik Konseyi 20 Ağustos 1980'de 478 sayılı kararı⁹ almıştır. Bu kararla, İsrail'in Kudüs'ü başkent olarak ilan etmesinin 1949 Cenevre Konvansiyonu açısından uluslararası hukukun ihlali olduğunu belirtmiştir. 12 Ağustos 1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'ne göre, bir ülkeyi işgal eden devlet, işgalci güç olarak savaş süresince bu ülkeyi kendine katamayacağı gibi, işgal altındaki toprakların sadece geçici yöneticisi olarak hareket edebilirdi. Türkiye, Kudüs'ün ilhakını tanımadığı gibi Tel Aviv'deki 1956'dan beri maslahatgüzar seviyesinde olan diplomatik temsilini 2. Katip seviyesine indirmiştir.

1981'de Fahd Planı olarak bilinen barış girişimi de İsrail'in Doğu Kudüs'den çekilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine İsrail Başbakanı Begin: "Kudüs konusunda tek bir şey söyleyeceğim... Kudüs bir bütündür. İsrail'in ebedi başkentidir ve bir daha asla bölünmeyecektir"¹⁰ diyerek Kudüs konusundaki İsrail'in temel görüşünü yansıtmıştır. İsrail'in görüşü bu şekildeyken, 1988'de başkentini Kudüs olduğu Filistin Devleti'nin kurulduğu ilan edilmiştir. Bu gelişme aynı zamanda olası iki devletli çözümdeki başkent anlaşmazlığını da ortaya çıkarmıştır.

1990'larda kalabalık bir Sovyet Yahudi grubu İsrail'e göç etti ve çoğu Kudüs'ün hem doğu hem de batı tarafına yerleştirildi. İsrail hükümeti, bu yeni göçmenler için Doğu Kudüs'te yeni yerleşimler inşa etme planlarının olduğunu açıkladı.¹¹ 1993'teki Oslo sürecinde de Kudüs konusuna değinileceği söylenmesine rağmen kesin bir sonuç elde edilememiştir. Oslo Anlaşması'nda Kudüs konusunun görüşme konusu olabileceği ilk defa İsrail hükümeti tarafından kabul edilmiştir.¹² Buna rağmen, Oslo sürecinde Kudüs konusunda bir çözüm üretilmedi ve sorun ertelendi.

⁹ Resolution 478, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 20 Ağustos 1980.

¹⁰ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1980 – 1990 Cilt: 2*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991, s. 9

¹¹ John Quigley, "The Legal Status of Jerusalem Under International Law", *The Turkish Yearbook of International Relations*, Vol: XXIV, 1994, p. 20

¹² Ancak, İsrail'li yazarlar Rabin'in Kudüs'ün bir santimini dahi Filistinlilere bırakmak niyetinde olmadığını, aksine Oslo belgesini İsrail'in Kudüs'teki durumunu koruyacak bir metin olarak gördüğünü belirtmektedir.

Barış sürecinin sonlarında İsrail'in Doğu Kudüs'deki yerleşimleri ve şehrin statüsünü değiştirmeye yönelik faaliyetleri devam ediyordu. BM Genel Kurul'u 15 Temmuz 1997'de A/RES/ES-10/3, 13 Kasım 1997'de de A/RES/ES-10/4 sayılı kararları alarak, İsrail'in Doğu Kudüs'deki yerleşimleri durdurmayı reddetmesini kınamıştır. 1997'de ABD Kongresi'nin Kudüs'ü bölünmez ve değiştirilmez başkent olarak kabul etmesi ve büyükelçiliğini Kudüs'e taşımak için 100 milyon dolarlık bütçe ayırması¹³ ABD'nin o döneme ilişkin politikasını yansıtmaktadır.

İsrail'in Kudüs'deki egemenliği Filistin halkının ikamet ve kimlik koşullarında da değişikliklere yol açmıştır.¹⁴ 2000'li yıllarda Kudüs'ün statüsü konusunda önemli değişiklikler olmasa da İsrail'in şehrin mevcut yapısını değiştirmeye yönelik eylemleri devam etmektedir. 2003 Cenevre Barış Planı'nda da, Kudüs'ün her iki devletin de başkenti olması ve idari olarak ikiye bölünmesi öngörülmüştür.

Günümüzde de, İsrail Kudüs üzerindeki egemenliğini sürdürmekte, yerleşimlerini genişletmeye ve şehrin statüsünü değiştirmeye yönelik politikalarına devam etmektedir.¹⁵ 2010'da barış görüşmelerinin tekrar başlaması beklenirken, İsrail Doğu Kudüs'de yeni 1600 yerleşim yeri inşası¹⁶ kararını alarak barış görüşmelerinin nasıl bir zeminde başlayacağını; Mart 2010'da da Netanyahu: "Yahudiler Kudüs'ü 3000 yıl önce inşa ediyorlardı, bugünde inşa ediyorlar. Kudüs bir yerleşim yeri değil, bizim başkentimizdir"¹⁷ diyerek Kudüs sorununun müzakere meselesi yapılamayacağını göstermiştir.

Filistin sorununda önemli bir çözüm yolu olarak kabul edilen iki devletli çözüm çabalarında, Doğu Kudüs'ün Filistin'in başkenti olmasının İsrail tarafından kabul edilmemesi sorunun devam etmesine neden olmaktadır.

Eriha (Jericho) Filistinlilere alternatif bir yönetim merkezi olarak bırakılmakla bu sonucun elde edilmek istendiğini iddia etmektedirler. Reşat Arım, "Türkiye...", s. 156

¹³ Bülent Aras, *Ortadoğu ve Türkiye*, Q-Matris Yayınları, İstanbul 2003, s. 47

¹⁴ İsrail 1967'den 2006'nın sonuna kadar 8,269 Kudüslü Filistinlinin ikamet haklarını iptal etmiştir. İkametini kaybetmek, Kudüs'te yaşama, sosyal servislere ve İsrail'in içinde ve dışında seyahat haklarını da kaybetmek anlamına gelir. 1967'de Doğu Kudüs'ün işgalinde Kudüslü Filistinliler, İsrail vatandaşlığını reddettiler. Bu durumu kabul etmek, İsrail Devleti'ne sadakat bağlılığı ve işgalin de facto kabulü anlamına gelirdi. Palestine Monitor Factsheet: East Jerusalem. <<http://palestinemonitor.org/spip/spip.php?article5>> (03.05.2010)

¹⁵ Bkz. Ek 4: Eski Kudüs ve Çevresinde Filistin Semtleri – 2008

¹⁶ Rory McCarthy, "Binyamin Netanyahu tells US: We won't stop east Jerusalem settlement building". <<http://www.guardian.co.uk/world/2010/apr/22/binyamin-netanyahu-jerusalem-settlements-building>> (04.05.2010)

¹⁷ "Netanyahu: Jerusalem is not settlement but our capital"

<<http://edition.cnn.com/2010/POLITICS/03/22/us.israel/index.html>> (04.05.2010)

1.3. Kudüs Sorunu ve Uluslararası Hukuk

Kudüs konusundaki BM kararları¹⁸ İsrail'in bu kararları hiçe sayması nedeniyle tam bir çözüm için yeterli olmamıştır. İsrail ayrıca bu konuyla ilgili 12 Ağustos 1949 tarihli Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Konvansiyonu'na da aykırı eylemlerde bulunmaktadır. Söz konusu konvansiyon bütün Orta Doğu ülkeleri tarafından imzalandığı gibi İsrail tarafından da onaylanmıştır. Buna rağmen, İsrail Konvansiyon'un Batı Yakasına (bu arada, Kudüs'e) uygulanamayacağı inancındadır. Bunun nedeni de Ürdün'ü burada "meşru egemen devlet" olarak görmemesi ve kendini de işgalci taraf saymamasıdır.¹⁹

Konvansiyon'un birinci maddesi, tarafların bu konvansiyona bütün durumlarda saygı duyacaklarını ve saygı duymayı sağlayacaklarını, belirtmektedir. Bu durum, İsrail'in anlaşmanın sorumluluklarını yerine getirmekle ayrıca diğer taraf devletlerin de İsrail'in bu sözleşmeye uymasını sağlamakla yükümlü olduğunu ortaya koymaktadır. Konvansiyon'un 49. Maddesi, sivil halkın yerinin değiştirilmesini yasaklasa da, İsrail Filistinlileri yerlerinden etmiş, işgal ettiği bölgelerde askeri ve sivil yerleşimler kurmuş, Kudüs'ün de çehresini değiştirmiştir.²⁰

Sonuç olarak, Kudüs sorununda gerek BM'de gerekse de uluslararası hukukta alınan çok sayıda karar olmasına rağmen, İsrail'in şehrin mevcut durumu üzerindeki yerleşim yerlerinin ve İsraili yerleşimcilerin sayılarını arttırma, şehrin dini mekanlarını tahrip etme,

¹⁸ Şehrin uluslararası statüsünü ihlal eden ve şehrin boşaltılmasını (İşgal kuvvetleri tarafından yerlerinden zorla koparılan insanlar üzerinde yapılan uygulamalar 12 Haziran 1949 tarihli Cenevre Konvansiyonuna aykırıdır. Bu zoraki insan göçü BM tarafından birçok kere kınanmış, illegal addedilmiş ve İsrail birçok defalar bu işe son vermeye davet edilmiştir) emreden, Filistinlileri göçe zorlayan, şehrin görüntüsünü bozacak nitelikteki hukuki ve idari açıdan aldığı kararları geçersiz sayan, gayrimenkullere el konulmasını yasaklayan, kibbutsların kaldırılmasını emreden BM kararları. *Kudüs (Tarihi Belge)*, (Tercüme: Acar Tanlak), Yayınlayan: İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi, Ankara, 1988, s. 94 – 95

¹⁹ İsrail'e göre, devletler hukukunda "işgalci taraf" ve "işgal edilmiş toprak" belirli anlamları olan teknik kavramlar ve kelimelerdir; iki devletin silahlı çatışmasının bir sonucu olarak, birinin ötekini egemenliğindeki toprağı denetimi altına alması demektir; bu durumda, meşru olarak egemen olan devlet, fiilen denetimi ortadan kalksa bile, o toprak üstündeki egemenliği devam eder. İsrail'e göre, söz konusu topraklarda meşru egemenliğin ortadan kalkarak yerine bir işgalci devletin gelmesi olayı yer almamıştır, çünkü Ürdün bu topraklarda meşru olarak hiçbir zaman egemen olmamış, oralarda bir işgalci olarak bulunmuştur; meşru egemen devletin olmadığı yerde de Dördüncü Cenevre Andlaşması'nın maddelerinin uygulanması beklenemez. İşte, İsrail'in görüşü budur. Hatta İsrail bu maddelerin Filistin'in herhangi bir yeri için bile uygulanamayacakları görüşünü savunuyor. Türkkiye Ataöv, "Kudüs...", s. 50

²⁰ İşgal altındaki yerlerde böylesine bir demografik değişim Arap kültürünü yok etmek amacını da güdüyor. Böylesine sistemli bir çaba da devletler hukukuna aykırıdır. İsrail Hükümeti yeni yerleşme merkezleri kurmakla da uluslararası andlaşmalara ve Birleşmiş Milletler'in kararlarına karşı çıkmaktadır. 1967'den sonra askeri ve yarı-askeri olan yerleşmeler, gün geçtikçe, sivil yerleşmeler durumuna sokulmaktadır. Ibid, s. 52

şehirdeki Filistinlileri temel haklarından mahrum bırakma gibi politikalarından vazgeçmemesi sorunda çözüme ulaşmayı engellemektedir.

Ortadoğu probleminin özü, Kudüs'ün statüsü ve kutsal toprakların mülkiyeti ile birlikte Filistin sorunudur.²¹ Uluslararası hukuka göre, Kudüs işgal edilmiş toprak ve Kudüs'teki yerleşimler de yasadışı olarak kabul edilmektedir. İsrail'in Kudüs'ün mevcut karakteristik özelliklerini Yahudileştirme politikaları ve başkent olarak kabul etmekten vazgeçmemesi sorunu büyüten etkenlerdir. Kudüs'ün geleceği konusunda, şehri bir duvarla bölmek yerine, kutsal mekanlara gitme, şehir içinde hareket kısıtlamasına maruz kalmama, sosyal ve ekonomik haklardan mahrum bırakılmama gibi şartların işgal altında yaşayan Filistin halkına tanınması barış çabalarının temel noktaları olmalıdır.

2. Filistinli Mülteciler Sorunu

Filistinli mülteciler sorunu, özellikle Arap – İsrail savaşları sonucunda giderek daha da büyük bir sorun olarak günümüze kadar sürmüştür. UNRWA'ya kayıtlı veya kayıt dışı olarak zor şartlar altında yaşayan ve sayıları 4.500.000'u aşan Filistinli mülteciler gerek Filistin'in devletleşme sürecinde gerekse de olası bir barış sürecinde önemli bir faktör olarak varlığını korumaya devam etmektedir.

2.1. Filistinli Mülteciler Sorunu ve Birleşmiş Milletler

1948 Arap – İsrail savaşının önemli sonuçlarından biri de Filistinli mülteciler meselesinin ortaya çıkmasıdır. Savaş öncesinde ve savaş sonrasında yüz binlerce Filistinli İsrail'in uyguladığı baskı, göç ettirme ve köylerin boşaltılarak yok edilmesi gibi politikalar nedeniyle topraklarını, evlerini terk etmek zorunda kalmış, kendi yurtlarında mülteci konumuna düşmüşlerdir. 1948 savaşı sonucunda mülteci konumuna düşen Filistinlilerin sayısı kesin rakamlarla açıklanamamakta, taraflar farklı rakamlar öne sürmektedir. Öne sürülen bu rakamlar 500.000 ile 1.000.000 arasında değişmektedir. Bu rakamlara rağmen güvenilir olarak nitelendirilebilecek rakamlar 750.000 ile 900.000 arasında değişen rakamlar olarak kabul edilmektedir. 1948 savaşı sonucunda yaklaşık 750.000 ile 900.000 arasında değişen Filistinli, mülteci konumuna düşerek Gazze, Batı Şeria, Lübnan, Suriye, Ürdün ve Mısır'a kaçmıştır.

²¹ Bülent Aras, "Turkish Foreign Policy and Jerusalem: Toward a Societal Construction of Foreign Policy", *Arab Studies Quarterly*, Vol: 22, Nu: 4, Fall 2000, p. 51

Bu savaş sonunda, kendi ülkelerinde mülteci konumuna düşen yüz binlerce Filistinli, bu sorunun BM gündeminde ele alınmasına neden olmuştur. Böylece Filistinli mülteciler açısından önemli bir gelişme olan 194 sayılı karar 11 Aralık 1948’de kabul edilmiştir. Bu kararın 11. Maddesinde, komşularıyla barış içinde yaşamak ve evlerine dönmek isteyen mültecilerin dönmesine izin verilmesi, evlerine dönmek istemeyen mültecilere ise uluslararası hukuk veya hakkaniyet çerçevesinde ilgili hükümet veya yetkililer tarafından maddi zararlarının ödenmesi, belirtiliyordu. Mültecilerin geri dönüşü ve sayıları konusunda İsrail’le anlaşmazlıkların yaşanması İsrail’in o tarihten beri toprakları sahiplendiğini göstermektedir.

Filistin sorununa eklemlenen mülteciler sorunu ile ilgilenilmesi ve yardımların organize edilmesi için 9 Aralık 1948’de BM tarafından Filistinli Mültecilere Yardım Teşkilatı (UNRWA) kuruldu. UNRWA’nın, en azından Filistin Sorunu’nun yalnızca mülteciler meselesi olarak görüldüğü ilk dönemde, bir tür ‘oldu-bitti’yi kabul ettirme işlevini gördüğü söylenebilir.²² Bununla birlikte BM Genel Kurul’u 8 Aralık 1949’da kabul ettiği Filistinli Mültecilere Yardım başlıklı 302 (IV) sayılı kararla²³ daha önce aldığı 194 sayılı kararını hatırlatmakta ve 33.700.000 dolarlık mali yardımı öngörmektedir. 1950’li yıllarda da söz konusu mali yardımlar devam etmiştir. BM, 1950’li ve 1960’lı yıllar boyunca Filistinli mültecilere yönelik kararlar almaya devam etmiştir.²⁴ Bütün bu yardımlar, sorunun sadece bir mülteci meselesi olarak algılanmasına neden olmuş, mültecilerin yurtlarına dönmesi sağlanamamıştır.

1948 savaşı sonrasında Filistinli mültecilerin sayısındaki artış devam etmiştir. 1965 rakamlarına göre, 697.658’i Ürdün’de, 301.879’u Gazze’de, 162.499’u Lübnan’da ve 138.081’i Suriye’de olmak üzere bu sayı 1.300.117’ye çıkmıştı.²⁵ 1967 Arap – İsrail Savaşı da, mülteci sayısının artmasına neden olmuş, bu savaşla mültecilerin sayısı 1.500.000 geçmiştir. BM Genel Kurul’u 1967’de kabul ettiği, 2341 A (XXII) sayılı kararla daha önce

²² M. Lutfullah Karaman, *Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu*, İz Yayıncılık, İstanbul 1991, s. 63

²³ 302 (IV) *Asistance to Palestine Refugees*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 8 Aralık 1949.

²⁴ 14 Aralık 1950, 394 (V); 26 Ocak 1952, 512 (VI) ve 513 (VI); 6 Kasım 1952, 614 (VII); 27 Kasım 1953, 720 (VIII); 4 Aralık 1954, 818 (IX); 3 Aralık 1955, 916 (X); 28 Şubat 1957, 1018 (XI); 12 Aralık 1957, 1191 (XII); 12 Aralık 1958, 1315 (XIII); 9 Aralık 1959, 1456 (XIV); 21 Nisan 1961, 1604 (XV); 20 Aralık 1961, 1725 (XVI); 20 Aralık 1962, 1856 (XVII); 3 Aralık 1963, 1912 (XVIII); 10 Şubat 1965, 2002 (XIX); 15 Aralık 1965, 2052 (XX); 17 Kasım 1966, 2154 (XXI). Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948–1988)*, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1994, s. 266

²⁵ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaseti, Savaş ve Diplomasi*, 4. Baskı, Mkm Yayıncılık, Bursa 2008, s. 325

alınan 194 sayılı kararın uygulanmadığını belirtmiş ayrıca bütün üye devletlerin UNRWA'ya yardımcı olmasını istemiştir.

1970'lerden sonra Filistinlilerin geri dönüş hakkı 'vazgeçilmez insan hakları' arasında uluslararası kabul gördüğü²⁶ halde, İsrail bu tarihlerden günümüze kadar bölgede yaşayan Arap nüfusunun göçe zorlanması, bölgenin demografik yapısının değiştirilmesi, uluslararası hukuka aykırı olmasına rağmen taşınmaz mallara el konulması gibi eylemler çerçevesinde politikalarına devam etmiştir.

2000'li yıllarda da mülteci konusunda UNRWA'nın çalışmaları devam etmektedir. UNRWA'ya kayıtlı olan Filistinli mülteciler 58 mülteci kampında²⁷ yaşamaktadır. Filistinli mültecilerin büyük bir çoğunluğu UNRWA yönetimine dahildir ama hala çok sayıda Filistinli mülteci Körfez ülkeleri, Mısır, Irak, Yemen gibi bölgedeki ülkelerde veya Avustralya, Avrupa ve Amerika gibi uzak ülkelerde yaşamaktadırlar.²⁸ Yaklaşık 4.6 milyon Filistinli mülteci, UNRWA'nın beş faaliyet alanında – Ürdün, Lübnan, Suriye, Gazze Şeridi ve Batı Şeria, Doğu Kudüs'de dahil – eğitim, sağlık, sosyal servisler, barınma, mikro kredi borçları ve acil yardım hizmetlerinden yararlanıyorlar. Faaliyetlerinin hemen hemen tamamı gönüllü bağışçılardan finanse edilen UNRWA'nın merkezleri Gazze ve Amman'dadır.²⁹ Tablo 2.1.'de görüldüğü gibi sayıları 4.500.000'u aşan Filistinli mülteciler sorunu günümüzde de devam etmektedir.

Tablo 2.1.: UNRWA'ya Kayıtlı Mülteci Sayıları

Bölge	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2008
Ürdün	506.200	613.743	506.038	716.372	929.097	1.570.192	1.930.703
Lübnan	127.600	136.561	175.958	226.554	302.049	376.472	416.608
Suriye	82.194	115.043	158.717	209.362	280.731	383.199	456.983
Batı Şeria	-	-	272.692	324.035	414.298	583.009	754.263
Gazze Şeridi	198.227	255.542	311.814	367.995	496.339	824.622	1.059.584
Toplam	914.221	1.120.889	1.425.219	1.844.318	2.422.514	3.737.494	4.618.141

Kaynak: <<http://www.unrwa.org/userfiles/reg-ref%282%29.pdf>> (07.05.2010)

²⁶ M. Lutfullah Karaman, *Uluslararası...*, s. 65

²⁷ Mülteci kamplarıyla ilgili detaylı bilgi için bkz <<http://www.unrwa.org/etemplate.php?id=41>> (06.05.2010); Bkz. Ek 5: UNRWA Mülteci Kamplarındaki Filistinli Mülteciler – 2003

²⁸ United Nations and Palestinian Refugees. Bkz. <<http://www.unrwa.org/userfiles/2010011791015.pdf>> (07.05.2010)

²⁹ UNRWA Fact Sheet. Bkz. <<http://www.unrwa.org/userfiles/201001194213.pdf>> (07.05.2010)

2.2. Filistinli Mültecilerin Geri Dönüş Hakkı ve Uluslararası Hukuk

Mülteci sorunu, özellikle 20. yüzyıl savaş koşullarının yarattığı sonuçlar sonrasında uluslararası hukuk kapsamında değerlendirilebilecek bir konudur. 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi³⁰ kapsamında değerlendirilen hukuksal boyutu, 1967 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Ek Protokol³¹ ile bazı değişikliklere uğrasa da günümüzde de bu sözleşmelerden hareketle mülteci sorunları ele alınmaktadır. UNRWA'nın 1948'de kurulmasının ardından, 14 Aralık 1950'de BM tarafından Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) – United Nations High Commission for Refugees (UNHCR) – kurulmuştur. UNRWA kendini Filistinli mültecileri korumaya ve onlara yardım etmeye adanırken, kardeş kuruluşu olan UNHCR ise dünya çapındaki mültecilere yönelik koruma ve yardımları yönetmiştir.³²

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi, Madde 1A (2): “1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişileri” mülteci olarak tanımlamaktadır. 1967 tarihli ek protokol mülteci tanımında bazı değişiklikler yaparak, 1951 tarihinde sonraki mülteci sorunlarının da ele alınmasını ve daha önce olan coğrafi sınırlamanın kaldırılmasını sağlamıştır.

Filistinli mülteciler sorununda, genel tanım yerine “Filistinli mülteci kimdir?” başlığında kabul gören UNRWA'nın yaptığı tanım önemlidir. UNRWA Filistinli mülteciyi, 1 Haziran 1946 ve 15 Mayıs 1948 tarihleri boyunca normal ikamet yeri Filistin olan ve 1948 savaşının bir sonucu olarak evini ve yaşama araçlarının her ikisini birden kaybeden kişi olarak tanımlar.³³ Mültecinin tanımı konusunda, iki taraf uzlaşmaktan

³⁰ *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 14 Aralık 1950.

³¹ *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Ek Protokol*. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 31 Ocak 1967.

³² Lex Takkenberg, “UNRWA and Palestinian Refugees After Sixty Years: Some Reflections”, *Refugee Survey Quarterly*, Vol: 28, No:2 & 3, 2009, p. 253

³³ “The Palestine Refugee Situation”, Canadians for Justice and Peace in the Middle East, Factsheet Series No: 22, February 2007

uzaktır, İsrail mülteci tanımını daraltmaya çalışırken, Filistin tarafı tanımı genişletmeye çalışmaktadır.

1967 savaşı ile sayıları 1.500.000'a yaklaşan Filistinli mülteci sorunu, temel haklarının yanı sıra evlerine geri dönüş hakkı çerçevesinde değerlendirilmesine rağmen, İsrail söz konusu haklar konusunda sorunun çözümüne yanaşmamaktadır. Ayrıca Filistinlilerden boşalan topraklara, evlere el koymakta ve yerleşimlerini genişletmeye devam etmektedir.

Başta insan hakları olmak üzere, mültecilerle ilgili kabul edilen temel sözleşmeler de mültecilerin haklarını ortaya koymakta, sorunların çözümü için alınacak tedbirleri belirtmektedir. Filistinli mülteciler konusunda da, söz konusu anlaşmalarda İsrail'in kabul etmesi ve uygulaması gereken haklar mevcuttur.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi³⁴ Madde 13 (2): "Herkes kendi ülkesi de dahil, herhangi bir ülkeyi terk etmek ve ülkesine dönmek hakkına sahiptir"; Madde 14 (1): "Herkes zulüm karşısında başka ülkelerden mülteci olarak kabulü talep etmek ve ülkeler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkına sahiptir"; Madde 14 (2): "Bu hak gerçekten adi bir suçta ve Birleşmiş Milletler prensip ve amaçlarına aykırı faaliyetlerle ilgili kovuşturmalar halinde ileri sürülemez" Madde 15 (1): "Her bireyin bir uyrukluğunun hakkı vardır"; Madde 15 (2): "Hiç kimse keyfi olarak uyrukluğundan ve uyrukluğunu değiştirme hakkından mahrum edilemez"; Madde 17 (2): "Hiç kimse keyfi olarak mal ve mülkünden mahrum edilemez" kuralları konu kapsamında değerlendirilebilecek temel haklardır.

1969'da yürürlüğe giren Her Türlü Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi³⁵ Madde 5 (d-ii): "Kendi ülkesine olduğu gibi bir ülkeden çıkma ve kendi ülkesine dönme hakkı" ve 1976'da yürürlüğe giren Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi³⁶ Madde 12 (4): "Hiç kimse kendi ülkesine girme hakkından keyfi olarak yoksun bırakılamaz" kuralları da sorunun çözümünde önemli noktalardır.

12 Ağustos 1949 tarihli Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına Dair (IV) Cenevre Sözleşmesi³⁷ Madde 49: "Himaye gören şahısların, işgali altındaki topraklardan işgalci devletin kendi topraklarına veya işgal edilmiş olsun olmasın başka bir devletin topraklarına

³⁴ *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 10 Aralık 1948.

³⁵ *Her Türlü Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 21 Aralık 1965.

³⁶ *Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 16 Aralık 1966.

³⁷ *Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına Dair (IV) Cenevre Sözleşmesi*.

<<http://www.un-documents.net/gc-4.htm>> (07.05.2010)

ferdi olarak veya kitle halinde cebren nakilleri veya tehcirleri, her ne sebeple olursa olsun, yasaktır” kuralı İsrail’in bu sözleşmeye taraf olduğu da göz önüne alınarak değerlendirilmesi gereken önemli bir noktadır.

Öncelikle BM’nin kabul ettiği 194 sayılı karar olmak üzere, söz konusu diğer uluslararası sözleşmelerde de mülteci konumundakilerin geri dönüş hakkına kavuşmaları gerektiği belirtilmiştir. İsrail’in bir üye devlet olarak BM’ye kabulü, 273 sayılı kararla, 194 sayılı kararı kabul etmesi ve uygulaması şartıyla olmuştur. Bu yüzden İsrail, BM’ye şartlı bir üye olarak, 194 sayılı kararı uygulama ve Filistinli mültecilerin geri dönmesiyle yükümlüdür.³⁸ Bu nokta, Filistin mülteci sorununun çözümünde temel dayanak olarak belirtilmelidir.

Ayrıca BMMYK tarafından 2002’de yayınlanan, Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi 1D Maddesinin Filistinli Mültecilere Uygulanabilirliği Hakkında Bilgi Notu,³⁹ başlıklı rapor da Filistinli mültecilerin uluslararası alandaki durumlarını iyileştirme amacını taşımaktadır.

Uluslararası hukuk da, bütün bireyler geri dönüş hakkına sahiptir. Herhangi bir zamanda kendi kontrolleri dışındaki durumlar sebebiyle yerlerinden çıkarılırsa, geri dönme hakkı, bütün bireylerin kendi evlerine dönmeleri için temel bir hak olarak garanti edilir.⁴⁰

³⁸ 194 sayılı kararda özellikle dikkat edilmesi gereken, mültecilerin sadece basit bir şekilde “kendi ülkelerine” veya “vatanlarına” değil, aynı zamanda “kendi evlerine” geri dönüş hakkının sağlanmasıdır. Ali Abunimah, Hussein Ibish, *The Palestine Right of Return*, American – Arab Anti – Discrimination Committee, Washington DC, 2008, p. 23

³⁹ 1951 Sözleşmesi 1D Maddesi: Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği dışında, diğer bir Birleşmiş Milletler organı ya da kuruluşundan halen koruma veya yardım gören kimselere uygulanmayacaktır. Durumları, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun konuyla ilgili uygun kararları çerçevesinde kesin olarak halledilmeden, yararlandıkları bu tür koruma veya yardımlar herhangi bir sebeple sona eren kişiler, işbu Sözleşme’den tamamen yararlanırlar. Günümüz açısından bakıldığında, bu hüküm 1948 veya 1967 Arap-İsrail savaşlarının sonucunda mülteci olan ve Birleşmiş Milletler Yakın Doğu’da Filistinli Mülteciler İçin Yardım ve İmar Kuruluşundan (BMYİK) [UNRWA] koruma veya yardım alan Filistinlileri 1951 Sözleşmesinin sağladığı koruma kapsamının dışında tutmaktadır. 1D Maddesi birinci paragrafı uygulamada dışlayıcı bir ibare olmakla birlikte, bu durum belirli bazı Filistinli mülteci gruplarının 1951 sözleşmesinin korumasından asla faydalanamayacakları anlamına gelmez. 1D Maddesi ikinci paragrafında yer alan kapsayıcı ibare, durumları BM Genel Kurulunun konuyla ilgili uygun kararları çerçevesinde kesin olarak çözümlenmeden önce BMYİK koruması veya yardımı herhangi bir sebeple sona eren mültecilerin kendiliklerinden 1951 Sözleşmesinin koruması altına girmelerini güvence altına almaktadır. Böylelikle, 1951 Sözleşmesi BMYİK ve BMMYK arasında yetki alanlarının çakışmasını bertaraf etmekte ve aynı zamanda, BMMYK’nın tüzüğüne uygun biçimde, gerektiğinde Filistinli mültecilere sağlanan koruma ve yardımın sürekliliğini güvence altına almaktadır. Daha detaylı bilgi için bkz. Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi 1D Maddesinin Filistinli Mültecilere Uygulanabilirliği Hakkında Bilgi Notu.

<<http://www.unhcr.org/tr/MEP/FTPRoot/HTML/Editor/File/ATP%20Leaflets/1d%20tur.pdf>> (07.05.2010)

⁴⁰ Gail J. Boling, *The 1948 Palestinian Refugees and the Individual Right of Return: An International Law Analysis*, Second Edition, BADIL Resource Center for Palestinian Residency and The Refugee Rights, Bethlehem 2007, p. 5

Bunun yanı sıra, geri dönme hakkı, insancıl hukuka bağlı bir norm olarak vardır ve İsrail bunun uygulanmasını garanti etmek yükümlülüğü altındadır.⁴¹

Ayrıca mültecilerin evlerine dönememesi, devletsiz yaşama durumunu da yaratmaktadır. Filistinliler dünyada devletsiz yaşayan en büyük topluluktur. Devletsizlik 1948'deki göçlerinden beri dört neslin hayatlarını şekillendirdi ve etkiledi.⁴²

Filistinli mültecilerin geri dönme hakkı, uluslararası hukuka göre sınırlandırılmaz. Gerçekte İsrail, Filistinli mültecileri kendi ulusal güvenliğine bir tehdit olarak kabul ederek, milyonları bulmadıkça yüzlerin, binlerin dönüşüne izin vermeye devam edecektir.⁴³ Geri dönüş hakkı örnekleri olan bir konudur. 1990'ların başında Bosna'da yaşanan felaketlerden sonra barış anlaşmaları imzalanmıştır. Özellikle Dayton Barış Anlaşması ve Erdut Anlaşması örnekleri, kapsamlı bir barış anlaşması yoluyla kitlesel geri dönüşü başlatmıştır ama Arap – İsrail bağlamında henüz başarılı olamamıştır.⁴⁴

Filistinli mülteciler konusu, tüm uluslararası hukuk kurallarına rağmen günümüzde çözülememiş bir mesele olarak kalmıştır. Filistinli mültecilerin evlerine, yurtlarına dönmeleri konusunda ziyade UNRWA'nın yaptığı çalışmalar ön plana çıkartılarak sorun sadece bir mülteci meselesi olarak algılanmaya devam etmektedir. Halbuki kendi yurtlarında mülteci konumuna düşen Filistinlilerin tekrar topraklarına dönmesi, olası bir çözüm girişiminin en önemli konularından biridir.

3. İsraili Yerleşimciler Sorunu

İsrail kazandığı savaşlar sonucunda topraklarını sürekli genişletirken bir yandan da işgal edilen Filistin topraklarının “İsrailileştirilmesi” politikaları gereği yerleşim yerleri ve yerleşimci sayılarını arttırarak günümüzde 500.000'e yaklaşan yerleşimci nüfusuyla, işgal ettiği topraklardaki varlığını meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Yerleşimci sayısının sürekli artması da, işgal altındaki toprakların iç içe geçmişliğini arttırmaktadır. Bu durum da, çözüme giden süreçte önemli bir engel olmaya devam etmektedir.

⁴¹ Gail J. Boling, *The 1948 Palestinian Refugees...*, p. 48

⁴² Abbas Shibliak, “Stateless Palestinians”, (Ed. Marion Couldrey, Tim Moris), *Forced Migration Review - Palestinian Displacement: A Case Apart?*, Issue:26, August 2006, p. 8

⁴³ Tanya Kramer, “The Controversy of a Palestinian ‘Right of Return’ to Israel”, *Arizona Journal of International and Comparative Law*, Vol: 18, Nu: 3, 2001, p. 1016

⁴⁴ Jeremie Maurice Bracka, “Past The Point of No Return? The Palastinian Right of Return in International Human Rights Law” *Melbourne Journal of International Law*, Vol: 6, Issue: 2, October 2005

3.1. İsraili Yerleşimciler Sorununun Gelişimi

İşgal edilen Filistin toprakları, İsrail tarafından çeşitli kanunlarla boşaltılarak İsrail'in yerleşimlerine uygun hale getirilmekte ve bu sayede bölge yeni bir kimlik kazanarak bütün özellikleriyle İsrail'e ait olmaktadır. Özellikle 1967 savaşı sonunda büyük ölçüde toprak kazanan İsrail, bu toprakları yerleşim yerleri haline getirmeye çalışmıştır. İşgal edilen toprakların içinde özellikle Batı Şeria ve Kudüs'te kurulan yerleşim birimleri bu sorunun temelini teşkil etmektedir.

1970'lerden sonra bu konudaki gelişmeler daha önemli hale gelmiş, yerleşim yerleri giderek büyümüştür. Gelecekte hiçbir İsrail hükümetine bölgeyi terk etme olasılığı bırakmamayı amaçlayan Likud yönetimi, 1977 – 1981 yılları arasında işgal altındaki bölgelerdeki yerleşimcilerin sayısını 5.000'den 18.500'e⁴⁵ çıkartarak sorunun kalıcı hale gelmesine de neden olmuştur.

BM Güvenlik Konseyi'nin 22 Mart 1979'da kabul ettiği 446 sayılı karar da "İsrail'in 1967'den beri işgal altında olan Arap topraklarında yerleşim yerleri kurma politikalarının yasal geçerliliği olmadığını ve Ortadoğu'da kapsamlı, adil ve kalıcı barışın sağlanmasına ciddi bir engel teşkil ettiğini ifade eder. İsrail'e, işgal gücü olarak, önceden aldığı tedbirleri kaldırması için 1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'ne uyması ve 1967'den beri işgal altında olan Arap topraklarının yasal statüsü ile coğrafi yapısını değiştirecek ve demografik kompozisyonunu temelden sarsacak bir eylemde bulunmaktan vazgeçmesi ve özellikle işgal altındaki Arap topraklarına İsrail'in kendi sivil nüfusunun bir bölümünü nakletmemesi çağrısında bulunur."

Bu karardan sonra, BM Güvenlik Konseyi 1 Mart 1980'de 465 sayılı kararla⁴⁶ daha önceki kararlarını yinelediği gibi, İsrail'in işgal altındaki toprakların statüsünü değiştirmek ve Yahudi yerleşimleri kurmak için yaptıklarının hukuken geçersiz olduğunu bildirmiş ve bu topraklardaki yerleşimlerin sökülmesini istemiştir.

İsrail, yerleşim politikasını sadece işgal altındaki topraklarda demografik değişikliğin bir unsuru olarak değil aynı zamanda uzun vadeli güvenlik hedeflerinin stratejik bir öncü kolu olarak da kullanmaktadır.⁴⁷ Beytullahim'le Kudüs arasında inşa edilen yeni köylerle

⁴⁵ Ali Balcı, "Yahudi Yerleşimleri ve Filistin Sorunu", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 2, Sayı: 14, Şubat 2010, s. 53

⁴⁶ *Resolution 465*, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1 Mart 1980.

⁴⁷ Yerleşimlerin mevkileri ve yoğunlaşması, bu hedefi yansıtmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Yahudi yerleşimleri üç ana grupta incelenebilir. Birinci grup, Ürdün ile Batı Şeria'nın geri kalan bölümü arasında bir

bir anlamda bu iki kent birleştirilmiştir. Aynı şey El-Halil (Hebron) ile Beytullahim arasında yapılmıştır.⁴⁸ 1987’de Yahudi yerleşimcilerin sayısının 67.000’e, yerleşim bölgelerinin sayısının da 143’e yükselmesi Filistinliler için gündelik hayat koşullarını büyük ölçüde zorlaştırmış bu da Filistin İntifadası olarak bilinen süreci tetiklemiştir.⁴⁹

1990’lı yıllardaki barış sürecinde de devam eden yerleşim sorunu, 2000’li yıllarda da İsrail’in genişleme politikalarına paralel olarak devam etmektedir. İsrail, 2005’te Gazze Şeridi’nden çekilmesiyle, yerleşim yerleri konusunda Batı Şeria’ya ağırlık vermeye başlamıştır. 2007 Annapolis süreci boyunca da, yerleşimciler ve yerleşim yerleri konusunda beklenilenin aksine artış görülmüştür.

Kudüs’ün iki yakası arasındaki yerleşim yerlerinin artırılmasıyla bu bölgedeki toprak kontrolünün sağlanması amaçlanmıştır. 2009 yılında devam eden yerleşimler konusunda ABD’nin, İsrail’in hem yeni yerleşim yerleri oluşturma politikalarından vazgeçmesi hem de bunların yasal olmadığına yönelik söylemleri nedeniyle yeni konut projelerinde azalma olsa da, İsrail bu politikalarından tamamen vazgeçmemiştir.⁵⁰ İsrail tarafından 2009 yılı boyunca çeşitli tarihlerde yüzlerce veya binlerce yeni yerleşim konutlarının kurulacağı ilan edilmiştir.

set meydana getirecek şekilde Ürdün Nehri boyunca kuzey-güney istikametinde uzanmaktadır. Bu grup İsrail açısından Ürdün sınırı boyunca uzanan bir tampon bölge oluşturmakta ve sınır güvenliği çerçevesinde önemli bir işlev görmektedir. Gilo, Har Homa, Ma’ale Adumim, Mishor Adumim, Tibek Kuteif, Kefair Adumim, Pisgat Zeev gibi tarihi Kudüs şehrinin çevresinde yoğunlaşan ikinci grup yerleşim bölgeleri ise bir taraftan tarihi şehir ile Batı Şeria’nın geri kalanı arasındaki bağlantıyı koparırken diğer taraftan Filistin topraklarının önemli mntıklararı arasında bir doğu-batı seti oluşturarak entegre bir Filistin Devleti’nin doğuşunu ve sürdürülebilmesini engellemektedir. El-Halil, Eriha, Nablus, Ramallah ve Cenin gibi Batı Şeria’nın önemli şehirlerinin çevresindeki üçüncü grup yerleşim bölgeleri ise bir taraftan bu şehirlerin denetim altında tutulmasını sağlamakta diğer taraftan da bölgedeki İsrail askeri varlığı için mazeret teşkil etmektedir. Ahmet Davutoğlu, “Küresel ve Bölgesel Dengeler, Ortadoğu Barış Süreci”, (Haz. M. İbrahim Turhan), *Filistin Çıkmazdan Çözüme* (içinde), Küre Yayınları, İstanbul 2003, s. 30 – 31

⁴⁸ Özellikle Ariel Şaron’un Menahem Begin hükümetlerinde önce Tarım Bakanı (1977–1981) ve daha sonra Savunma Bakanı (1981–1983) olduğu yıllarda Batı Şeria’da 90 yeni yerleşke inşa edilmiş ve 22.000 yeni Yahudi buralara yerleştirilmiştir. Bu rakam 2000’li yılların başında gündeme gelen Ariel Şaron’un başbakanlığı döneminde (Batı Şeria, Gazze, Kudüs’te) yaklaşık 300.000’e ulaşacaktır. Tayyar Arı, *Geçmişten...*, s. 323

⁴⁹ Barış sürecinin başladığı 1992’de 100.000 olan Yahudi yerleşimcilerin sayısı barış sürecinin sona erdiği 2000 yılında 200.000’e yükselerek iki kat artmıştır. Benzer bir şekilde bu dönem boyunca işgal altındaki bölgelerde 30 yeni yerleşim bölgesi, 18.330’den fazla yeni konut inşa edilmiş ve gerek bu yeni yerleşim bölgelerini gerekse yerleşimleri birbirine bağlayan yolları inşa etmek için binlerce dönümlük Filistin toprağı müsadere edilmiştir. Yine bu süreçte Doğu Kudüs’teki Yahudi yerleşimcilerin sayısı 22 binden 170 bine yükselmiş, Filistinlilere ait 90’den fazla ev de yıkılmıştır. Dönemin ABD Başkanı Bill Clinton’un çözüm için elinden geleni yapmakla övdüğü İsrail Devlet Başkanı Ehud Barak barış sürecinde en büyük yerleşim inşa hamlesini başlatan lider olmuştur. Ali Balcı, “Yahudi...”, s. 53 – 54

⁵⁰ Bkz. Ek 6: Kurulmuş ve Tahliye Edilmiş Yerleşim Yerleri 1967 – 2008

Tablo 2.2.'de görüldüğü gibi, günümüzde sayıları Batı Şeria'da 300.000'e, Doğu Kudüs'de 190.000'e, Golan Tepeleri'nde de 20.000'e ulaşan İsraili yerleşimci nüfusu, olası bir çözümün önündeki önemli bir engel olarak artmaya devam etmektedir.

Tablo 2.2.: 1972–2008 Yılları Arası İsraili Yerleşimci Nüfusu

Yıl	Batı Şeria	Gazze Şeridi	Doğu Kudüs	Golan Tepeleri	Toplam
1972	1,182	700	8,649	77	10,608
1983	22,800	900	76,095	6,800	106,595
1985	44,100	1,900	103,900*	8,700	158,700
1989	69,800	3,000	117,100	10,000	199,900
1990	78,600	3,300	135,000	10,600	227,500
1991	90,300	3,800	137,300	11,600	243,000
1992	101,100	4,300	141,000	12,000	258,400
1993	111,600	4,800	152,800	12,600	281,800
1995	133,200	5,300	157,300	13,400	309,200
1996	142,700	5,600	160,400	13,800	322,500
1997	154,400	5,700	161,416	14,300	335,816
1998	163,300	6,100	165,967	14,900	350,267
1999	177,411	6,337	170,123	15,313	369,184
2000	192,976	6,678	172,250	15,955	387,859
2002	214,722	7,277	175,617	16,503	414,119
2003	224,669	7,556	178,601	16,791	427,617
2004	234,487	7,826	181,587	17,265	441,828
2005	258,988	0	184,057	17,793	460,838
2006	268,400	0	186,857	18,105	473,362
2007	276,462	0	189,708	18,692	484,862
2008	295,380	0	-	19,083	-

*1986 verisi

Kaynak: Central Bureau of Statistics, *Statistical Abstract of Israel*, 1992–2008 and List of Localities, the Populations, and Symbols, 1995–2007. Statistical Yearbook of Jerusalem, Jerusalem Institute for Israel Studies, 1991–2008.

<http://www.fmep.org/settlement_info/settlement-info-and-tables/stats-data/comprehensive-settlement-population-1972-2006> (20.05.2010)

İsrail, 2009’da yerleşimciler ve yerleşim yerleri konusundaki politikalarında bazı kavramlardan hareketle stratejiler geliştirerek, politikalarını “dondurmak” kavramıyla açıklama yoluna gitmiştir. Yerleşimlerin “durdurulması” (stop ve halt) gibi kavramlar yerine “dondurmak” (freeze) gibi bir kavramı tercih ederek yerleşimlerin devam edebileceği algılamasını canlı tutmak⁵¹ İsrail’in günümüzdeki yeni stratejisi olarak kabul edilebilir.

2010 yılı itibariyle, diğer sorunlar gibi İsraili yerleşimciler sorunu da devam etmektedir. 2010’nun ilk aylarından itibaren, İsrail’in Doğu Kudüs’de 1600 yeni yerleşim yeri projesi, ABD’nin devreye girmesiyle İsrail ve Filistin arasında tekrar başlaması beklenen barış süreci ihtimalini azaltmıştır. Taraflar arasındaki bir barış ihtimalinin önündeki en büyük engellerden biri olarak duran ve günümüzde yaklaşık 500.000’e varan İsraili yerleşimciler sorunu, uluslararası hukukun tüm kararlarına rağmen devam etmektedir.

3.2. İsraili Yerleşimciler Sorunu ve Uluslararası Hukuk

İşgal edilen Filistin toprakları, gerek buldozerlerle yerleşimleri yıkarak, Filistinlileri evlerinden çıkararak gerekse de işgal edilen topraklarda tam egemenliği sağlamak amacıyla yerleşim yerlerini genişleterek, İsrail tarafından hızla “İsrailleştirme” yönünde politikalara maruz kalmaktadır. Bütün bu uygulamalar uluslararası hukuka aykırı olmasına rağmen, İsrail eylemlerinden ve amaçlarından vazgeçmemektedir.

1949 tarihli Dördüncü Cenevre Konvansiyonu Madde 1: “Taraflar devletler, bu sözleşmeye bütün durumlarda saygı duyacaklarını ve saygı duymayı sağlayacaklarını belirtmektedir” ve Madde 49 kararları gerek İsraili yerleşimciler gerekse de diğer temel sorunlarda dikkate alınması gereken kararlardır. Madde 49, İsrail’in işgal edilen topraklardaki doğal nüfusun ırksal bütünlüğüne veya ekonomik durumuna zarar veren, kendi nüfusuna insanlık dışı muamele eden bir sonuç doğurduğundan, Batı Şeria’ya nüfusunu nakletmesini veya sınır dışı etmesini yasaklamıştır.⁵²

⁵¹ Nitekim “dondurmak” kavramının bazı esneklikler sağladığı özellikle Doğu Kudüs’ün bu planın dışına çıkarılması ve bazı inşaat halindeki yerleşimlerin tamamlanması gibi adımlarda kendini göstermiştir... Bu bağlamda İsrail’in “durdurmak” yerine “dondurmak” kavramını kullanıma sokarak, diğer bir ifadeyle daha önce birçok kez uygulamaya koyduğu “isimlendirme siyasetini” (*politics of naming*) kullanarak bu süreçten en az kayıpla çıkmaya çalıştığı söylenebilir. Ali Balcı, “Yahudi...”, s. 56 – 57

⁵² Julius Stone, “Israel and Palestine – Assault on the Law of Nations”, (Ed. Ian Lacey) *International Law and Arab – Israel Conflict*, Second Edition, Jirlic Publications, Australia 2003, p. 15

Yine aynı sözleşmede, Madde 147: “Ağır ihlaller... Sözleşme tarafından himaye altındaki mülklere veya kişilere karşı: kasten öldürmek, işkence veya insanlık dışı muamele... himaye altındaki bir kişinin hukuka aykırı hapsedilmesi veya nakledilmesi veya hukuka aykırı sınır dışı edilmesi” kararı, İsrail’in uygulamalarıyla ihlal ettiği bir diğer karar olarak öne sürülebilir. Madde 53: “Ferden veya müştereken hususi şahıslara, devlete veya amme topluluklarına, içtimai teşekküllere veya kooperatiflere ait menkul ve gayrimenkul malların imhası, askeri hareket bu imhayı kati olarak zaruri kıldığı haller müstesna, yasaktır” kararı İsrail’in Filistin toprakları üzerindeki yerleşimleri ortadan kaldırma politikasıyla ilgili öne sürülebilecek karardır. İsrail’in bazı yerleşim yerlerini yok etme amaçları gerçekte örtüşmemektedir. Filistinlilerin Refah bölgesinde, 2003’te 100’den fazla evi yok edilmiştir. İsrail, silah kaçakçıları tarafından kullanıldığı iddia edilen üç tünelli araştırmak için bu evleri yok ettiğini söylemiş ama hiçbir silah bulunamamıştır.⁵³

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Madde 25(I): “Herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve iyi yaşaması için yeterli yaşama standartlarına hakkı vardır...” temel bir insan hakkı olarak bu konuda değerlendirilebilir. 1976’da yürürlüğe giren Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi⁵⁴ Madde 11 (I): “Bu Sözleşmeye Taraf olan Devletler herkese, kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam standardına sahip olma hakkını sağlar. Bu standart, yeterli beslenmeyi, giyinmeyi, barınmayı ve yaşama koşullarının sürekli olarak geliştirilmesini de içerir” kararı da aynı yönde değerlendirilebilir.

Bütün yerleşimler, Cenevre Konvansiyonu kapsamında yasadışıdır.⁵⁵ Arap – İsrail savaşları sonrasında imzalanan barış anlaşmalarıyla, yerleşimler meşru hale getirilmeye çalışılsa da, bir barış anlaşması kasti olarak yaratılan bir durumu, uluslararası hukuk ihlallerini, aşamaz *de facto* bir durum yaratarak gelecekteki müzakerelerde avantaj elde etmeyi umut eden İsrail’in durumunu yasallaştıramaz.⁵⁶ İsrail yerleşim bölgeleri konusunda yasal olan ve olmayan ayırımına giderek de yasal bir durum yaratmaya çalışmaktadır.

⁵³ “The Geneva Conventions and the Israeli Occupation of Palestine”, Canadians for Justice and Peace in the Middle East, Factsheet Series No: 1, March 2004

⁵⁴ *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 16 Aralık 1966.

⁵⁵ Türkaya Ataöv, “The Question of Jerusalem in the Post-Cold Era”, *The Turkish Yearbook of International Relations*, Volume: XXI, 1982, p. 160 – 61

⁵⁶ Rachad Antonius, *The Relevance of Principles of International Law to the Israel- Palestine Conflict*, March 2003, p. 26. <http://www.ieim.uqam.ca/IMG/pdf/Int_l_Law_and_the_Israeli-Pales.pdf> (25.05.2010)

İsrail'in yerleşimcilerin hızla artması konusundaki diğer bir argümanı da bunun nüfusun doğal olarak artması yoluyla gerçekleştiğidir. İsrail'e göre, kolonilerinin genişlemesi nüfusun doğal büyümesiyle açıklanabilecek bir konudur. Kolonilerin yıllık büyüme hızı %8.5 olmasına karşın, İsrail'deki Yahudi nüfusun büyüme oranı ortalamasının yıllık %2⁵⁷ olması İsrail'in bu görüşünün de doğru olmadığını göstermektedir.

İşgal edilen topraklar hem mülteci sorununu hem de yerleşimci ve yerleşim yerleri sorunlarını yaratmıştır. Diğer sorunlarda olduğu gibi, bu sorunda da İsrail BM tarafından alınan kararlara, uluslararası hukukun kararlarına, uluslararası toplumun baskılarına rağmen taviz vermeyen politikalarını sürdürmektedir. İsrail, kendisini işgal gücü olarak değil de, zaten bu toprakların eski sahibi olarak gördüğü için, geri dönüş mitiyle hareket ederek işgal ettiği topraklardaki genişlemesini sürdürmektedir.

4. Filistin Sorunu Bağlamında Su Sorununun Gelişimi

Orta Doğu'daki su sorunu, Filistin – İsrail arasındaki bir sorun olmaktan ziyade, komşu ülkeleri de ilgilendiren, barış görüşmelerinde ve devlet sınırlarının oluşumunda da temel belirleyici olan bir konudur. Su yoksunu bir bölge olarak tanımlanabilecek Orta Doğu'da, suyun paylaşılması barış görüşmelerinin sonucunu değiştirebilen bir konu olmaktadır. 20. yüzyılla birlikte bölgede yaşanan siyasi gelişmeler, yeni sınırların çizilmesi, yeni devletlerin oluşması su konusundan bağımsız düşünülemeyecek gelişmelerdir. Türkiye faktörünün su sorununa etkisi de bölge için önemlidir. Farklı tarihlerde su sorunun önemli bir tarafı olan Türkiye, ayrıca çeşitli projelerle bölgedeki su politikalarında etkin olmaktadır.

İsrail'in Filistin topraklarına yerleşme siyaseti ve sınırlarını belirleme politikalarında su konusu son derece önemli olmuştur. Kutsal kitaplarına atıfla sınır oluşturma yönündeki stratejileri önemli su kaynaklarını ele geçirme amacını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca Arap ülkeleriyle yapılan savaşların önemli nedenlerinden biri de, su kaynakları üzerinde hakimiyet kurma isteği olmuştur.

Filistin topraklarında da söz konusu gelişmeler 1900'lü yılların ikinci yarısına kadar devam etmiş, çeşitli planlar çerçevesinde bir düzen oluşturulmaya çalışılmıştır.⁵⁸ Ancak

⁵⁷ "Israeli Colonies and Israeli Colonial Expansion", Canadians for Justice and Peace in the Middle East, Factsheet Series No: 9, September 2005

⁵⁸ Özhan Uluatam, *Damlaya Damlaya Ortadoğu'nun Su Sorunu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2004, ss. 45 – 54

bütün çalışmalara rağmen su kaynakları savaş nedeni olmaya devam etmiştir. 1948’de başlayan Arap – İsrail savaşlarının temel nedenlerinden biri de su meselesidir. Su sorununda yaşanan gelişmelerin çoğu Şeria Nehri üzerindeki taleplerin çatışmasından kaynaklanmaktadır. Şeria Nehri’nin sularının kullanımı yüzünden 1948’de Arap – İsrail savaşından 1967’deki Arap – İsrail savaşına kadar on tane küçük çatışma meydana gelmiştir.⁵⁹

Dönem içerisinde, su sorunuyla ilgili çeşitli çalışmalar, raporlar ve planlar hazırlanmıştır. Bunlar arasında ön plana çıkan ABD’nin girişimiyle hazırlanan rapordur. 1953 yılında ABD Başkanı Eisenhower, Araplarla – İsrail arasında arabuluculuk yapması ve Şeria Nehri sisteminin geliştirilmesinde kapsamlı bir plan hazırlaması için özel elçi olarak Eric Janston’u görevlendirmiş⁶⁰ ancak yapılan çalışmanın sonuçları tarafların beklentilerini karşılayamamıştır.

1948 savaşı öncesi ve savaş sonrasındaki İsrail yayılma politikalarında su kaynakları temel bir belirleyici olmuştur. Bölgenin Akdeniz ve su kaynakları açısından coğrafi konumu hem toprak kazanımı hem de topraklara yerleşim konularında belirleyici etken olmuştur.

1967 Arap – İsrail savaşının önemli bir nedeni de Arapların Şeria Nehri’nin akış yönünü değiştirme istekleridir. Bu savaş sonucunda İsrail Golan Tepeleri, Batı Şeria ve Doğu Kudüs gibi su kaynakları açısından stratejik önemi olan yerleri işgal etmiştir. Böylece Ürdün Nehri’nin ana koluna kıyıdaş olmuş, Batı Şeria’nın yer altı sularına da el koymuştur. İşgal ettiği bölgelerde askeri kanunları uygulayan İsrail, tüm su kaynaklarını devletin malı ilan etmiş, bu tarihten itibaren Filistinlilerin kendi su kaynaklarından yararlanmaları askeri yönetimden izin almalarına bağlanmıştır.⁶¹ İsrail’in su kaynakları üzerindeki politikalarından vazgeçmemesi üzerine, Arap ülkeleri İsrail’i uluslararası yasaları çiğneyerek, Ürdün Nehri’nin havzasından su transferi yolu ile su haklarına

⁵⁹ Cemal Zehir, *Ortadoğu’da Su Medeniyetlerinden Su Savaşlarına*, Su Vakfı Yayınları, İstanbul 2003, s. 166

⁶⁰ Gerek İsrail ve gerekse de Arap devletleri tarafından onaylanmadığı için hukuken bir anlam ifade etmeyen bu plana göre “Şeria” sularının yüzde 52’si Ürdün’e, yüzde 36’sı İsrail’e, yüzde 9’u Suriye’ye ve yüzde 3’ü Lübnan’a ait olacaktı. Orhan Tiryaki, *Sınırtaşın Sular ve Ortadoğu’da Su Sorunu*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1994, s. 76 – 77

⁶¹ Selami Çalışkan, “Filistin – İsrail Su Kaynakları ve Bölgesel Su Kaynaklarının Ortadoğu Sorununa Etkisi”, (Haz. M. İbrahim Turhan), *Filistin Çıkmazdan Çözümüne* (içinde), Küre Yayınları, İstanbul 2003, s. 364 – 65; Bkz. Ek 7: Bölgedeki Su Kaynakları

tecavüzde bulunduğu iddiası ile şikayet etmiş⁶² ancak bu durumda da İsrail kendi sularını kullanmakta olduğu görüşünden vazgeçmemiştir.

Golan Tepeleri'nin 1981'deki ilhakına kadar İsrail'in bu noktayı ele geçirme nedeni bölgedeki su kaynaklarının önemidir. Galile (Kinneret) Gölü'nün kontrolü İsrail için çok büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu göl İsrail'in tek büyük yüzeysel su rezervuarıdır.⁶³ Yine bu tarihlerde, İsrail su ihtiyacını karşılamak için Lübnan'a doğru yayılarak 1978 ve 1982'de Litani ve Hasbani nehirlerinin bulunduğu Güney Lübnan'ı işgal etmiştir.⁶⁴ Bu bölgedeki Litani Nehri de İsrail'in kontrolü altına girmiştir.

1991'deki Madrid Barış Konferansı'nda su önemli bir başlık olarak görülmüş, konuyla ilgili çalışmaların yapılması kararlaştırılmıştır. Barış süreci boyunca su sorununun çözümü için su açığının nasıl kapatılacağı, su kaynaklarının tespiti ve paylaşılmasının düzenlenmesi, taraflar arasında işbirliğinin sağlanmaya çalışılması, taraflar arasında bir uzlaşma zemininin oluşturulması gibi konularda çalışmalar yapılmıştır. 1993'te imzalanan Prensipler Deklarasyonu, Filistinliler tarafından Toprak ve Su İdaresi kurulmasını, bir komitenin faaliyetleri düzenlemesini öngörmüştür.

1995 barış sürecinde kurulan Ortak Su Komitesi konuyla ilgili tam bir çözüm sağlayamayınca, Filistin Su Yönetimi, Filistinliler için su kaynağını geliştirmek ve dağıtımını sağlamak amacıyla 1996'da kuruldu.⁶⁵ 2000'li yıllara gelindiğinde taraflar arasındaki sorunlar çözülmeden kalmış kuraklık gibi faktörler sorunu daha da artırmıştır.⁶⁶ Tablo 2.3.'te 2002 – 2010 yılları arasındaki İsrail nüfusu (milyon olarak) verilmiş ayrıca İsrail'in – kent, sanayi ve tarım alanlarında – ve Filistin yönetimlerinin (Batı Şeria ve Gazze Şeridi olarak) tükettiği tatlı su miktarları gösterilmiştir. Günümüze kadar gelen su sorunu, İsrail'in duvar inşasıyla tarım alanlarını bölmesi, su kullanımında adil paylaşımına yanaşmaması gibi nedenlerle devam etmektedir.

⁶² Aziz Koluman, Alper Şen, “Dünya Su Kaynaklarının Paylaşımı Konusunda Yaşanan Başlıca Sorunlar”, (Ed. Aziz Koluman), *Dünya Su Sorunları ve Stratejileri* (içinde), Asam Yayınları, Ankara 2002, s. 57

⁶³ Dursun Yıldız, “İsrail'in Su Güvenliği, Golan Tepeleri'nin Hidro-stratejik Önemi”, *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, 28 Temmuz 2008, Sayı: 213

⁶⁴ Cemal Zehir, *Ortadoğu'da...*, s. 166

⁶⁵ Elif Kutsal, “İsrail – Filistin İhtilafı Özelinde Politik Bir Araç Olarak Su”, *Bilge Strateji*, Cilt: 1, Sayı: 1, Güz 2009, s. 100

⁶⁶ 1999 yılında yaşanan kuraklık özellikle İsrail ve Ürdün'ü yine su paylaşımı konusunda karşı karşıya getirmiş, nehrin debisinin iki ülke için de ciddi bir krize neden olacak şekilde düşmesi sonucu İsrail, Ürdün'e vermeyi taahhüt ettiği su miktarını vermemiş, iki ülke yine suyun paylaşımı konusunda karşı karşıya gelmiştir. Aziz Koluman, Alper Şen, “Dünya...”, s. 58

Tablo 2.3.: 2002 -2010 Yılları Arası İsrail ve Filistin'deki Su Tüketimi

Yıl	2002	2004	2006	2008	2010
Nüfus (İsrail)	6.509	6.705	6.902	7.098	7.300
Kent	700	763	800	839	878
Sanayi	99	102	105	108	110
Tarım	582	544	538	533	530
Doğal	25	31	38	44	50
Ürdün	35	35	35	35	35
Filistin Otoritesi	35	38	40	42	45
Filistin Otoritesi	27	29	32	33	36
Toplam	1503	1542	1587	1634	1683

Birim: milyon m³

Kaynak: <<http://www.gsi.gov.il/Eng/Uploads/140Water-Crisis-Israel.pdf>> (01.06.2010)

4.1. Ürdün (Şeria) Nehri ve Diğer Su Kaynakları

Bölgedeki su sorunu Filistin, İsrail, Ürdün ve Suriye'yi ilgilendiren bir konu olarak, su kaynaklarına egemen olmak ekseninde gelişmektedir. Bölge için en önemli sorun Şeria (Ürdün) Nehri'nin paylaşımıdır. 340 km uzunluğunda olan Ürdün Nehri, takriben 12 bin kilometre karelik bir havzaya sahiptir. Nehrin taşıdığı yıllık su miktarı 1.5 milyar metre küptür.⁶⁷ Şeria Nehri, kaynağını İsrail'in kuzeyinde, üç ayrı akarsuyun getirdiği suların birleşmesinden alır. İsrail'de doğan Don, Lübnan'dan gelen Hasbani ve Suriye'den gelen Banyas nehirleri İsrail ülkesinin kuzeyinde birleşerek, Şeria Nehri'ni oluşturur.⁶⁸

⁶⁷ Aziz Koluman, Alper Şen, "Dünya...", s. 56

⁶⁸ Şeria Nehri İsrail ülkesinde güneye akarak, gene bir İsrail gölü olan Tiberya'ya dökülür. Bu gölden çıkan Şeria, hep güneye doğru, İsrail topraklarında bir süre aktıktan sonra, doğudan gelen ve en önemli kolu olan "Yarmuk Nehri"nin suları ile birleşir. Yarmuk suları ile de beslenen Şeria güneye doğru akışına devam eder ve Ürdün ülkesine girer. Burada uzun bir mesafe katettikten sonra Lut Gölü'ne (Ölü Deniz) dökülerek son bulur. Ürdün'e girmeden önce, İsrail'de Şeria Nehri ile birleşen Yarmuk Nehri ise, Suriye'den doğar, Ürdün ile Suriye arasında sınır teşkil ettikten sonra, bu sefer de Ürdün ile İsrail arasında sınır teşkil ederek İsrail'e Şeria Nehri'ne dökülmek üzere girer... Şeria Nehri'nin havzası 11.500 kilometre karedir. Havzanın %54'ü

Şeria Nehri'nin en önemli kolu olan Yarmuk Nehri⁶⁹ de su kaynağı açısından önemlidir. Bunların dışında bölge için yer altı suları ve yüzeysel sular önemli su kaynaklarıdır. Bunlar doğu, batı ve kuzeydoğu dağ artezyenleri; Ürdün Nehri sistemi ve yağmur suyu taşkınları olarak değerlendirilebilen yüzeysel sularıdır. Batı Şeria, Gazze ve İsrail'deki en önemli su kaynakları yer altı su kaynaklarıdır.⁷⁰ Tablo 2.4.'te görüldüğü gibi, Filistin kuyularından pompalanan su, Filistin Toprakları, Batı Şeria ve Gazze Şeridi için son derece önemlidir.

Tablo 2.4.: Bölge ve Kaynaklara Göre Filistin Topraklarındaki Kullanılabilir Su Miktarı – 2008

Bölge	Kaynak			Toplam
	Filistin Kuyularından Pompalanan Su	Su Kaynağı Boşaltımı	İsrail Şirketlerinden Elde Edilen Su	
Filistin Toprakları	225,695.3	25,237.8	57,726.3	308,659.4
Batı Şeria	66,268.3	25,237.8	52,926.3	144,432.4
Gazze Şeridi	159,427.0	-	4.800.0	164,227.0

Birim: 1000 m³/yıl

Kaynak: <http://www.pcbs.gov.ps/Portals/_pcbs/Water/01.htm> (07.06.2010)

Tablo 2.5.'te, 2002 – 2008 yılları arasındaki su ihtiyacının çeşitli göstergeler temelinde nasıl elde edildiği gösterilmiştir. Ayrıca yer altı kuyularından pompalanan miktarın su sorunundaki önemi de tablodan anlaşılmaktadır.

Ürdün'de, yüzde 29.5'u Suriye'de, yüzde 10.5'u İsrail'de ve yüzde 6'sı Lübnan'dadır. İsrail'in 1967 öncesi sınırları içinde havzanın sadece yüzde 3'ü varken, diğer yüzde 7.5'u Batı Şeria'yı işgal ederek elde etmiştir. Orhan Tiryaki, *Sınırşan Sular...*, s. 75; Şeria Nehri'nin, Suriye, Ürdün ve İsrail toprakların havzası bulunduğu, bölgesinin en önemli ikinci nehridir. Şeria Nehri'nin ortalama doğal debisi yukarı çıkırında 21m³/sn'dir. Sol tarafından nehri özellikle Yarmuk (15m³/sn) ve Zerko gibi güçlü kollar besledikten sonra Lut Gölü'ne dökülürken debisi 37 m³/sn'ye çıkmaktadır. Cemal Zehir, *Ortadoğu'da...*, s. 100

⁶⁹ Taberiya Gölünün güneyinde Ürdün Nehri tekrar aşağıya doğru akar. Taberiya Gölünden çıkışında nehirde yılda ortalama yaklaşık 500 milyon m³ su bulunur. Gölün 10 km güneyinde Ürdün Nehri doğu yakasından en önemli kolu olan Yarmuk Nehri ile birleşir. Yarmuk Nehri 7.252 km² genişliğinde bir havzaya sahiptir. Bu havzanın 5.828 km²'si Suriye'de geri kalanı ise Ürdün'dedir. Yarmuk Nehri'nin sularının büyük bir kısmı yağışlardan oluşur ve birleştiği noktada Ürdün Nehri'ne katkısı yılda ortalama 500 milyon m³ kadardır. Mehmet Tomanbay, *Dünya'da Su ve Küresel Isınma Sorunu*, Phoenix Yayınları, Ankara 2008, s. 121

⁷⁰ Selami Çalışkan, "Filistin – İsrail Su Kaynakları...", s. 365 – 68

Tablo 2.5.: 2002 – 2008 Yılları Arası Seçilmiş Göstergelerle Filistin Topraklarında Su

Göstergeler	Yıl						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Yıllık Kullanılabilir Su Miktarı	279.9	-	295.8	315.2	319.1	335.4	308.7
Yıllık Yer altı Kuyularından Pompalanan Miktar	203.4	-	196.1	214.7	223.5	241.2	225.7
Yıllık Su Boşaltım Miktarı	38.1	60.5	52.7	53.6	51.7	44.8	25.2
Yurt içi Kullanım için İsraili Su Şirketlerinden Elde Edilen Yıllık Su Miktarı	38.4	43.1	42.6	42.2	43.9	49.4	52.8
Yurt İçi Sektörler İçin Sağlanan Yıllık Su Miktarı	125.2	-	142.9	153.2	160.2	175.6	185.5

Birim: milyon m³/yıl

Kaynak: <http://www.pcbs.gov.ps/Portals/_pcbs/Water/time%20s.htm> (10.06.2010)

Bu rakamların yanı sıra Filistin ve İsrail tarafının kullandıkları suların sektörel dağılımları, İsraili yerleşimcilere göre dağılımı, İsrail'in duvar inşasından sonra suyun paylaşımındaki değişimler gibi istatistiki verilerde su sorunun rakamsal boyutlarını ortaya koymaktadır. Kullanılan istatistiki veriler ve rakamlar değişkenlik göstermesine rağmen, Filistin halkının suya erişimi, suyun adil paylaşımı gibi konular değişmemektedir. Günümüze kadar devam eden su sorununda, Filistinliler daha kirli, daha az ve daha pahalı suyu kullanan taraf olmaya devam etmektedir.

Ürdün Havzası su politikası, su paylaşım kararlarını ve ortak tatlı su kaynaklarının ortak yönetimi de dahil olmak üzere, genellikle “bilgi oluşturma” veya su kaynakları güvenliğine yönelik önyargılı görüşlerin üretimi temelinde formüle edilmiştir.⁷¹ Taraflar arasındaki bu uzlaşmaz tutum zaten az olan su kaynaklarının paylaşılması konusunda uluslararası hukukun da devreye girmesini zorlaştırmaktadır.

4.2. Filistin – İsrail Su Sorunu ve Uluslararası Hukuk

İsrail ve Filistin arasındaki su tüketiminde görülen büyük farklılık siyasi ve ekonomik sorunların yanı sıra insani sorunlar da yaratmaktadır. Özellikle mülteci

⁷¹ J. A. Allan, “Hydro – Peace in the Middle East: Why NoWater Wars? A Case Study of the Jordan River Basin”, *SAIS Review*, Vol: XXII, No: 2, Summer – Fall 2002, p. 258

kamplarındaki yaşam zorlaşmakta, mülteci kampları dışında yaşayan Filistin halkı da temiz suya erişememektedir. İsrail işgal ettiği bölgelerdeki su kaynaklarını gerek tarımsal üretimde gerekse de diğer ana üretim kaynaklarında aşırıya kaçan oranlarda kullanmaktadır. İsraili yerleşimciler suya rahatça erişirken Filistin halkının kuyu açmak da dahil olmak üzere su kaynaklarına erişmesi engellenmektedir.

Uluslararası hukukun, su hukukuyla ilgili kuralları devletler arasında çıkan sorunlarda başvurulan temel hukuksal düzenlemeleri içermektedir. Su hukuku konusunda bütün ülkeleri kapsayan genel hukuksal düzenlemeleri oluşturmak her ülkenin farklı özelliklerdeki su kaynaklarının olması nedeniyle mümkün olmamaktadır. Bu konuda önemli olan, devletler arasındaki uzlaşmalar çerçevesinde sorunu çözmeye çalışmaktır.

Arap ülkelerinde su talebi, nüfus seviyesi ve artış oranı, nüfusun yaşam standartı ve beklentileri, suyun ekonomi, tarım, endüstri ve belediye sektörlerindeki paylaşım farklılığı ve su talebinin, suyun dağıtımında kullanılan sistemin verimliliğinden etkilenmesi⁷² gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Bu gibi nedenlerden dolayı çıkan su ihtilafları, İsrail'in hukuk dışı su politikaları nedeniyle gerek komşu Arap ülkelerini gerekse de Filistin halkını etkilemektedir.

Bu konu uluslararası hukukta, uluslararası akarsu, sınıraşan sular gibi kavramlar çerçevesine şekillense de, su yolu tanımı genel kabul gören bir kavram olarak değerlendirilir. Henüz yürürlüğe girmeyen, 1997 tarihli Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanılması Hukukuna İlişkin Sözleşmesi⁷³ su yolunu, olağan olarak aynı noktaya ulaşan ve fizik ilişkileri bir bütünlük gösteren bütün yer altı ve yer üstü suları sistemi biçiminde tanımlamaktadır.⁷⁴ Uluslararası su yollarından yararlanma, kıyıdaş devletlerin kendi aralarında yaptıkları andlaşmalar çerçevesinde şekillenmektedir. Ancak, belli bir uluslararası su yolu ya da su yollarından yararlanma hakkı andlaşma ile

⁷² J. A. Allan, "Water in the Arab Middle East: Availability and Management Options", (Ed. Ali İhsan Bağış), *Water as an Element of Cooperation and Development and Development in Middle East*, Hacettepe University and Friedrich Naumann Foundation, Ankara 1994, p. 179

⁷³ *Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanılması Hukukuna İlişkin Sözleşmesi*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 21 Mayıs 1997.; Ayrıca Bkz. Enver Bozkurt, "Ulaşım Elverişli Olmayan Uluslararası Su Yollarının Hukukî Statüsü ve 1997 BM Sözleşmesi", *2023 Dergisi*, Sayı: 25, Mayıs 2003, ss. 26 – 34

⁷⁴ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 8.Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2009, s. 243

düzenlenmemişse, uygulanan uluslararası hukukta giderek kabul gören ilke “hakça ve makul kullanım” ilkesi olmaktadır.⁷⁵

Taraflar arasında çözüm sağlamak için, Uluslararası Su Hukuku kullanılarak veya optimizasyona dayalı fayda – zarar analizi gibi analitik yöntemler kullanılarak da çözüme gitmeye çalışabilirler.⁷⁶ İsrail’in su kaynaklarını kullanmada üstün taraf olması, ortak bir çözümü sağlamaktan uzak olunmasının nedenidir. “Askeri işgal suyun üretimi, dağıtımı ve kalıcı bir temelde kullanımının yönetimini devralmada etkili bir güç olabilir mi?”⁷⁷ sorusu çözüme ulaşmada önemlidir. Genel anlamda İsrail’in işgal altındaki Filistin topraklarında uyguladığı su politikası, Cenevre Sözleşmeleri, Hague Deklarasyonu, BM Antlaşması ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Maddeleri gibi birçok uluslararası anlaşma ve sözleşmeyi ihlal ediyor.⁷⁸

1997 BM Sözleşmesi, konuyla ilgili bir uzlaşma zemininin sağlanabilmesi için göz önüne alınabilir. Bu sistem, kullanım, geliştirme, muhafaza etme, yönetim, uluslararası su

⁷⁵ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası...*, s. 243; 1997 BM Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanılması Hukukuna İlişkin Sözleşmesi Madde 6: “(a) coğrafi, hidrografik, iklimsel, ekolojik ve öteki doğal koşulları (b) İlgili kıyıdaş devletlerin toplumsal ve ekonomik ihtiyaçları (c) her bir kıyıdaş devletin suyoluna bağımlı nüfusu, (d) bir kıyıdaş devletteki kullanımın diğer devletlere etkisi (e) suyolunun var olan ve potansiyel kullanımları, (f) su yolunun su kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve korunması ile bunlara bağlı alınacak önlemlerin maliyetleri (g) planlanan ya da var olan kullanımlara seçenek oluşturacak alternatifler.

⁷⁶ Bu sorundaki temel problemlerin (mevcut ve önceki kullanım sorunu: İsrail Filistin’e yeniden dağıtım yerine su ithalatını tavsiye etmekte, yine Filistin’in doğal dağılım tezine karşı çıkmaktadır) netleşmesine uluslararası hukuk birtakım yaklaşımlar sunmaktadır... İsrail genellikle bir faktör üzerinde ısrar etmektedir. O da *status qua*’nın korunması yani ortak kaynakların %80’inin İsrail’e verilmesi demektir. Birçok İsraili, ortak kaynakların kendilerine ait olduğunu yazılı metinlerde dahi kullanmaktadır. Bu tutum uluslararası gözlemciler ve uzmanlarca da zaman zaman kasıtlı olarak benimsenmektedir. İsrail’in egemen işgali ve subaşlarını tutması bunun en temel sebebidir... Önceki kullanım yaklaşımı, evveliyetle dağlardaki artezyenlerin Filistinlilerin kullanım gücü olmadığı gerçeğini hesaba katmak zorundadır. Şu anda bu imkana kavuşan Filistinlilerin elinden bu imkan alınmamalıdır. Önceki kullanım *de facto* olması *de jure* olmasını gerektirmemektedir. Doğal şartlara dayalı kullanım ise mineral yataklarının paylaşımı esasına dayanmakta ve durumu tam tersine çevirmektedir. Selami Çalışkan, “Filistin – İsrail Su Kaynakları...”, s. 375 – 77

⁷⁷ Elizabeth Picard, “Aspects of International Law of the Water Conflict in the Middle East”, (Ed. Ali İhsan Bağış), *Water as an Element of Cooperation and Development and Development in Middle East*, Hacettepe University and Friedrich Naumann Foundation, Ankara 1994, p. 215

⁷⁸ Özellikle Dördüncü Cenevre Sözleşmesi’nin Ek Protokolü işgalci güçlerin işgal altında bulundurduğu topraklardaki doğal kaynakları korumasını, maddi tazminat olmaksızın özel mülke el koymamasını gerekli kılıyor ve işgal topraklarında yerleşim kurmayı bir savaş suçu olarak duyuruyor. Ancak sorun şu ki, bu belgeler kısa zamanlı işgal durumları için tasarlanmış anlaşmalar ve suya direkt referans veren bir madde içermiyorlar. Ayrıca İsrail, bu tür anlaşmaların Filistin sorununa uygulanamayacağını çünkü ortada Filistin diye bir devlet olmadığını savunuyor. Tüm bunların yanında, yasal yönden bağlayıcı uluslararası anlaşmalarda su, bir insan hakkı olarak kesin ve net bir dille tanınmıyor ve Filistin sorunu çoğu zaman siyasi ve ekonomik bir kriz olarak görülüyor. Bu da yaşanan su sorununun insan hakları boyutunun görmezden gelinmesine ve buna yönelik somut adımlar atılmamasına sebep oluyor. Elif Kutsal, “İsrail...”, s. 92 – 3

kaynaklarının korunması ve hem günümüz hem de gelecek nesiller için ideal ve sürdürülebilir kullanımı sağlamayı temin etmesi⁷⁹ açısından önemlidir.

İsrail bugüne kadar yörede bir Filistin Devleti'nin kurulmasına sadece siyasi ve askeri açıdan karşı çıkmamış, bağımsız bir Filistin Devleti'nin bölgenin doğal kaynaklarını, tabii bu arada suyu adilce paylaşmak isteyeceği için de karşı çıkmıştır.⁸⁰

Filistin ve İsrail arasındaki su sorunu, diğer sorunlardan farklı olarak hem diğer komşu Arap ülkelerini de yakından ilgilendirmekte hem de diğer sorunlar gibi ekonomik veya siyasi sonuçlardan ziyade insani sorunları ortaya çıkarmaktadır. Mülteci kamplarında yaşayan Filistinlilerin hayat standartları, yaşama koşulları İsrail'in işgal altında tuttuğu topraklar üzerinde bazen sorumsuzca kullandığı su kaynakları yüzünden çok zor şartlardadır. Günümüzde İsrail diğer temel sorunlarda olduğu gibi, bu sorunda da uluslararası hukukun kararlarını hiçe saymakta, su kaynaklarının niteliği, kullanım hakları gibi konularda kendi politikaları temelinde hareket etmektedir.

5. İsrail'in Duvar İnşası

İsrail'in 2002'de başlattığı duvar inşası, güvenlik gerekçesiyle inşa edilmeye başlansa da günümüzde farklı noktalara ulaşan bir sorun olmuştur. İsrail'in, meşru olarak kabul edilen Filistin Yönetimi'nin idaresinde olan Batı Şeria'da uyguladığı duvar inşası bölgede yaşayan Filistinlileri adeta tecrit etmekte, mevcut toprakları üzerindeki haklarından bile mahrum etmektedir. Konuyla ilgili BM ve Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) duvarın yıkılmasına yönelik kararları olsa da günümüzde de tamamlanmaya çalışılan duvar inşası devam etmektedir. Ayrıca kurulması planlanan Filistin Devleti'nin önemli bir kısmını oluşturan bölgenin bu duvarla bölünmesi, sınırlandırılması da egemenlik tartışmalarına yol açmaktadır.

⁷⁹ Fadia Daibes Murad, "Water Resources in Palestine A Fact Sheet and Basic Analysis of the Legal Status", *Water Law*, No: 3, 2002

⁸⁰ El koyduğu doğal kaynakları kendi yaşamı için vazgeçilmez gören İsrail'in, özellikle suyun paylaşılmasına tahammülü yoktur. Filistinliler bölgedeki suyun kendilerinin denetiminde olması gerektiğini iddia ederlerse de, İsrail'liler o kaynağın yüzde 90'ına yakınına 1967 savaşının çok öncesinden beri kullanmakta olduklarını söylemektedirler. Tıpkı Mısır'ın Nil'in "Etiyopya suları" örneğinde olduğu gibi tarihi kullanım (ön kullanım) ilkesine dayanarak bunda hukuki bir hakları olduğunu öne sürmektedirler... Birleşmiş Milletler raporlarında, İsrail'in Lübnan'ın güneyinde kendi denetiminde olan bölgede uluslararası hukuka ve Cenevre sözleşmesine aykırı olarak "Litani Nehri"nin sularını bir tünelle Hasbani nehrine akıtarak kendi ülkesine yılda 500 milyon metreküp su taşıdığı ileri sürülmektedir. Orhan Tiryaki, *Sınıraşan Sular...*, ss. 82 – 84

5.1. İsrail'in Duvar İnşasının Gelişimi

Batı Şeria topraklarında Haziran 2002'de başlayan ve toplamda yaklaşık 700 km olması beklenen İsrail'in duvar inşasının 2005 yılına kadar tamamlanması planlanmıştır. Planlanan bu duvar inşası binlerce Filistinlinin yaşamını etkilemiştir. Filistin Merkezi İstatistik Bürosu, Haziran 2002 ve Aralık 2005 arasında, yaklaşık 15.000 kişinin duvarın yapımı nedeniyle yerinden edildiğini tahmin etmektedir.⁸¹

İsrail tarafından “koruyucu duvar”, “güvenlik duvarı” veya “çit” olarak nitelendirilen duvar, yarattığı sonuçlar itibariyle İsrail'in nitelendirdiği gibi sonuçlar doğurmamıştır. Duvarın, “duvar”, “bariyer” veya “çit” olup olmadığını düşünmek anlamsızdır çünkü Filistin topraklarına el koyulması, Filistin halkının yoksullaştırılması, Filistinlilerin mülklerinden vazgeçirilmesinin zorlanması gibi önemli etkiler aynı kalmaktadır.⁸²

Duvar inşası, Yahudi yerleşimlerini de içerecek şekilde inşa edilmekte, Filistin halkı adeta gettolaştırılmaktadır.⁸³ Tamamlanan ve tamamlanacak kısımları ile ‘duvar’ klasik duvarcılık teknolojisinin yanı sıra yüksek teknolojiyi de temsil edecek bir niteliğe sahiptir.⁸⁴ Bu sayede, duvarın yarattığı bölünme, tam bir sınır teşkil edecek ve kaçak geçişler önlenmiş olacaktır.

İsrail, duvarını 1967'de işgal ettiği sınırlardan ziyade, %80'ini işgal ettiği Filistin topraklarını da, ilhak eden *de facto* (fili) bir girişim olarak inşa ediyor.⁸⁵ Tamamlandığında 1967 sınırlarının yaklaşık iki katı uzunlukta olacak olan duvar inşası, yarattığı insani sorunlar nedeniyle uluslararası toplumun da tepkisini çekmektedir.

İsrail'in duvar inşasının nedeni olarak öne sürdüğü, güvenlik ihtiyacı, terörist saldırılardan korunma gibi argümanlar gerek uluslararası toplum tarafından gerekse de Filistin halkı tarafından inandırıcı bulunmamaktadır. Yarattığı sonuçlar itibariyle, bir

⁸¹ *Repression Allowed, Resistance Denied – Israel's Suppression of the Popular Movement Against the Apartheid Annexation Wall*, The Grassroots Palestinian Anti-Apartheid Wall Campaign, 9 July 2009, p. 95

⁸² “Israel's Apartheid Wall”, Canadians for Justice and Peace in the Middle East, Factsheet Series No: 3, March 2004

⁸³ Bkz. Ek 8: İsrail'in Duvar İnşası ve Yerleşimleri – Temmuz 2008

⁸⁴ Duvar tamamlandığında devriye birlikleri ve araçlarının dolaşacağı iki yol, bu yollara bitişik 2 metre derinliğinde kanallar, kanallara paralel yüksek dikenli tel engelleri, bunların üstünde ya da paralel olarak hareket sensörlerinin yapılması öngörülüyordu. Bu sensörler dikenli tellere yaklaşan hareketleri izleyecekler ve bunlar tellere tam anlamıyla yaklaşmadan çeşitli şekillerde uyarılarda bulunacaklardı. Ayrıca, dikenli tellere bitişik ya da paralel durumda radarlarla donatılmış gözetleme kuleleri inşa edilmesi de öngörülmekteydi. Tayyar Arı, *Geçmişten...*, s. 775

⁸⁵ *Israel's Wall*, Palestine Liberation Organization – Negotiations Affairs Department, Special Edition: First Anniversary of International Court of Justice's Ruling on Israel's Wall, p. 5

güvenlik meselesinden ziyade, toprak işgal etme ve Filistin halkını dışlama amaçlarına hizmet ettiği görülmektedir. Duvar inşası tam olarak mevcut yeşil hat üzerinde inşa edilmediğinden, o bölgelerde ikamet eden Filistinlilerin evleri ve mülkleri duvarın iç kısmında ama “yeşil hat”ın dışında kalıyor.⁸⁶ Bu zorluklar altında yaşayan Filistin halkı dünyadan tecrit edilmiş hayat şartlarından kaçmak amacıyla göç etmekte, terk ettikleri topraklarda İsrail’in eline geçmektedir.

Duvar inşası, güvenlik ihtiyacından ziyade, İsrail’in genişleyecek yerleşim yerleri için daha çok Filistin toprağını topraklarına katarken, Batı Şeria’daki İsraili yerleşimcileri güçlendirmeye, Doğu Kudüs’teki yasa dışı toprakların kazanımına hizmet etmektedir.⁸⁷ Duvar, Batı Şeria’daki yerleşimci nüfusun %85’inden fazlasını ve İsrail’in 80 yerleşim yerinde yaşayan yaklaşık 385.000 yerleşimciyi birleştirecektir.⁸⁸

Ekim 2009 itibariyle duvarın %60’ı tamamlanmıştır. Ramallah, Kudüs, Beytüllahim, El-Halil gibi bölgelerde ise yapımı devam etmektedir. Ürdün Vadisi hemen hemen tamamıyla Batı Şeria’nın geri kalanından izole edilmiştir. Tamamlandığı zaman Batı Şeria nüfusunun %12’si duvarın “dışında” kalacak ayrıca Batı Şeria’nın %46’sı de facto olarak İsrail topraklarına ilave olacaktır. Duvar nedeniyle 78 Filistin yerleşim bölgesi ve 266.442 Filistinli – duvar, yerleşim yerleri ve yerleşimci yolları nedeniyle çevrelenmiş köylerde 257.265 Filistinli; duvar ve Yeşil Hat arasında izole edilmiş köylerde 8.557 Filistinli; çıkarılmayla tehdit edilen halk ve izole edilen köylerde 6.314 Filistinli – izole edilmiştir.⁸⁹

5.2. İsrail’in Duvar İnşası ve Uluslararası Hukuk

İsrail’in duvar inşası yapılmaya başlandığı tarihten itibaren başta komşu Arap ülkeleri olmak üzere diğer devlet ve uluslararası toplumun tepkisini çekmiştir. Konunun uluslararası bir boyut kazanmasıyla BM devreye girmiştir. BM Genel Kurul’u 21 Ekim 2003’te aldığı ES-10/13 sayılı kararla⁹⁰ İsrail’in önceki yasa dışı eylemleriyle ilgili aldığı kararları yineleyerek, İsrail’in duvar inşasının uluslararası hukuku ihlal ettiğini ve duvar

⁸⁶ Onlara “İsrail vatandaşı” sıfatı da verilmediğinden bu insanlar adeta kendilerini iki duvar arasında hareketsiz halde bulacaklarından kendilerine ait olan bu toprakları terk etmek zorunda kalacaklardır ki bu uygulama pek çok Filistinlinin binlerce dönüm arazisinin gasp edilmesi sonucunu doğuracaktır. Tayyar Arı, *Geçmişten...*, s. 777

⁸⁷ *Barrier to Peace: The Impact of Israel’s Wall Five Years After The ICJ Ruling* - PLO Negotiations Affairs Department, July 2009, p. 2

⁸⁸ Ayrıca duvarın uzun bölümleri, Berlin Duvarı’nın ortalama yüksekliğinden iki kat daha fazla olan 8 metre yüksekliğindeki beton levhalardan oluşmaktadır. *Israel’s Wall by Numbers*, PLO Negotiations Affairs Department, 9 July 2009, p. 1 – 2

⁸⁹ Apartheid Wall, Land Theft and Forced Expulsion.

<<http://www.stopthewall.org/downloads/pdf/Wall-fc-En.pdf>> (24.05.2010)

⁹⁰ *ES-10/13 Illegal Israeli actions in Occupied East Jerusalem and the rest of the Occupied Palestinian Territory*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 21 Ekim 2003.

inşasını durdurmasını belirtmiştir. ABD'nin de desteğini alan İsrail söz konusu karara uymamıştır.

BM Genel Kurul'u 12 Aralık 2003'te aldığı ES-10/14 sayılı kararlar⁹¹ da önceki kararını yinelemekte ayrıca uluslararası hukuk prensiplerini hatırlatmakta ve BM Sözleşmesi Madde 96: "Genel Kurul ya da Güvenlik Konseyi herhangi bir hukuksal sorun konusunda Uluslararası Adalet Divanı'ndan görüş isteyebilir" ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü Madde 65 (I): "Divan, Birleşmiş Milletler Antlaşması gereğince ya da bu Antlaşma hükümlerine uygun olarak görüş istemeye yetkili kılınmış her organ ya da kuruluşun isteği üzerine her türlü hukuksal sorun konusunda görüş verebilir" hükümlerine uygun olarak UAD'nin konuyu ele almasını talep etmiştir.

BM Genel Kurul'unun talebiyle 23 Şubat 2004'te konuyu ele alan UAD, 9 Temmuz 2004'te davayı sonuçlandırmıştır. UAD'nin "İşgal Edilmiş Filistin Topraklarındaki Duvar İnşasının Hukuki Sonuçları" başlıklı kararında⁹² İsrail'in duvar inşasının uluslararası hukuka aykırı olduğunu, İsrail'in işgal altında tuttuğu topraklardaki duvar inşasına son vermesini, işgal altında tuttuğu topraklardaki duvarı yıkmasını ve bu duvar nedeniyle zarar görenlere tazminat ödemesini bildirmiştir. İsrail'in mevcut duvar inşasının binlerce Filistinlinin hayatını olumsuz etkilediğini, Filistin halkının self-determinasyon hakkının İsrail tarafından kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Devletlerin bu yasa dışı durumu kabul etmeme yükümlülüğü altında olduğunu belirten UAD, BM'nin de İsrail'e karşı yaptırımlar uygulanması konusunda harekete geçmesini istemiştir.

UAD'nin kararından sonra İsrail'in duvar inşasıyla ilgili politikalarında bazı değişiklikler olsa da köklü bir değişiklik olmamıştır. BM Genel Kurul'u, UAD'nin kararı sonrasında 20 Temmuz 2004'te, 150 lehte, 6 aleyhte (Avustralya, Mikronezya, İsrail, Marshall Adaları, Palau, ABD) ve 10 çekimser oyla kabul ettiği A/ES-10/L.18 sayılı kararlar⁹³ İsrail'in inşa ettiği duvarın yıkılmasına karar vermiştir. Ayrıca kararda, konuyla ilgili aldığı önceki kararları ve uluslararası hukuk prensiplerini yinelemiş, UAD'nin kararına uyulması gerektiğini belirtmiş ve duvar nedeniyle zarar gören Filistinlilere tazminat ödenmesi çağrısında bulunmuştur.

⁹¹ ES-10/14 *Illegal Israeli actions in Occupied East Jerusalem and the rest of the Occupied Palestinian Territory*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 12 Aralık 2003.

⁹² *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory (Advisory Opinion)*, International Court of Justice, 9 July 2004.

⁹³ A/ES-10/L.18 *Illegal Israeli actions in Occupied East Jerusalem and the rest of the Occupied Palestinian Territory*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 20 Temmuz 2004.

UAD'nın kararının üzerinden 2010 itibariyle 6 yıl geçmesine rağmen, İsrail duvar inşası politikasına devam etmektedir. Uluslararası hukukun⁹⁴ önceki temel sorunlarda belirtilen sözleşme ve kararları bu sorun için de göz önüne alınarak, konu hakkında değerlendirme yapılmalıdır. İsrail'in ABD'den aldığı destek, uluslararası hukukun veya BM'nin kararlarına uymamasında önemli bir nedendir. Mevcut duvar, taraflar arasındaki olası bir barış ihtimalinde ciddi bir engel olarak kalmaktadır. İsrail'in güvenlik gerekçesiyle duvar inşasını sürdürmesi, yaşanan tüm savaşlardan ve İsrail'in bütün uluslararası hukuk ihlallerinden sonra güvende olmayan taraf olarak kendisini görmesi uluslararası topluma inandırıcı gelmemektedir. Duvar inşası nedeniyle Filistinliler adeta tecrit edilmiş hayat koşullarında yaşamaktadırlar.

Ele alınan bütün temel sorunlar, İsrail'in uluslararası hukuk ihlalleri kapsamında değerlendirilmiştir. İsrail taraf olduğu temel uluslararası sözleşmeleri ihlal ederek, Kudüs, yerleşimciler, su, mülteciler, duvar inşası gibi önemli sorunların daha da büyümesine neden olmaktadır. Başta BM olmak üzere, uluslararası toplumun, bölge ve bölge dışı devletlerin İsrail'e yönelik sert tepkileri, yaptırım boyutuna ulaşamadığı için yetersiz kalmaktadır. Ele alınan temel sorunların yanı sıra İsrail'in inşa ettiği kontrol noktaları, Filistinlilerin gündelik hayatta karşılaştıkları kısıtlamalar gibi sorunlarda temel sorunlara paralel olarak büyümektedir.

⁹⁴ Başta Dördüncü Cenevre Sözleşmesi olmak üzere, ayrıca konuyla ilgili diğer uluslararası anlaşma maddelerinin ihlalleri ile ilgili detaylı bilgi için bkz. "Israel and Occupied Territories: The Place of the Fence/Wall in International Law", Amnesty International, 19 February 2004, p. 1 – 11

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİLİSTİN SORUNU'NUN ÇÖZÜMÜNDEKİ TEMEL NOKTA: FİLİSTİN DEVLETİ'NE DOĞRU

Filistin Devleti tartışması açısından, 2000 – 2010 yılları arasındaki gelişmeler son derece önemlidir. Ayrıca II. İntifada'nın sona erdirdiği barış görüşmeleri, 2002'de başlanan Batı Şeria'yı adeta tecrit eden duvar inşası, 2005'te İsrail'in Gazze'den çekilme planı, 2006'da HAMAS'ın siyasi alanda artan gücü, 2007'de büyük katılımlı Annapolis sürecinin sonuçsuz kalması gibi olaylar bu dönem içindeki önemli gelişmelerdir. İsrail'in duvar inşası, Aralık 2008 – Ocak 2009 arasında abluka uyguladığı Gazze'ye yönelik saldırısı ve 31 Mayıs 2010'da insani yardım yüklü gemiye Akdeniz'de uluslararası sularında müdahale ederek sivillerin ölümüne neden olması dönem içindeki uluslararası hukuk ihlalleri olarak değerlendirilebilir.

Uluslararası alanda tanınmayan Gazze Şeridi'ndeki HAMAS yönetimi ve uluslararası alanda meşru olarak kabul edilen Batı Şeria yönetimi olmak üzere fiili ve siyasi olarak ikiye bölünen Filistin toprakları ve Filistin halkı nedeniyle, iki devletli çözüm ihtimalinde daha da karmaşık gelişmelerin yaşanacağı görülmektedir.

Self-determinasyon hakkı çerçevesinde, dışsal self-determinasyon kapsamında yabancı devletin işgali altında olmak durumu gerek Filistin'in kendi içindeki bölünmüşlüğü gerekse de İsrail'in temel sorunlardaki uluslararası hukuk ihlallerine devam etmesi nedeniyle yeterince değerlendirilememektedir. Filistin Devleti'nin kurulabilmesinden daha önemli olan konu, kurulan devletin toprakları üzerinde tam olarak egemen olup olamayacağıdır. Günümüze kadar devam eden Filistin sorununda yaşanan gelişmeler, sorunun çözümü konusunda eşit iki devlet ve egemen bir Filistin Devleti ihtimallerinin sonuçsuz kalacağını göstermektedir.

1. 2000 – 2010 Arası Dönem

Bu dönemdeki gelişmeler, 1990'lı yıllar boyunca gerçekleşen barış çabalarında önemli bir kırılma yaşanmasına neden olmuştur. El-Aksa Camii'nde başlayan II. İntifada ve Gazze'de 2005'te yaşanan İsrail'in çekilme politikası Aralık 2008'deki Gazze saldırısıyla gölgede kalmıştır. Bu dönemde Filistin halkı arasındaki bölünmüşlük daha

çok derinleşmiş, yerleşimler, Kudüs, mülteciler gibi konularda önemli değişiklikler olmamasına rağmen dönemin sonuna doğru barış umutları tekrar artmıştır.

1.1. II. Camp David

1990'lı yıllar barış süreciyle, karşılıklı müzakerelerle, İsrail'in bazı topraklardan geri çekilmesiyle, topraklar üzerindeki egemenlik hakkı tartışmalarıyla ve Filistin'in devlet olarak var olma mücadelesiyle geçmiştir. Bir Filistin devleti olacak mı? Nasıl bağımsız ve egemen olacak? İsrail ve bu "varlık" arasındaki sınır çizgileri nerede olacak?¹ Bu tür soruların yarattığı belirsizliklerle 2000'de tekrar barış görüşmeleri başlamıştır. 11 – 24 Temmuz 2000'de ABD Başkanı Bill Clinton'ın davetiyle Yaser Arafat ve Ehud Barak'ın bir araya gelmesiyle ABD'de II. Camp David zirvesi yapılmıştır. Üçüncü çekilme ve nihai statü konuları çerçevesinde geçen süreçte, İsrail tarafı geri çekilme konusundaki yükümlülüklerini tam olarak uygulamamıştır.

Kudüs ve mülteciler meselesi, diğer barış görüşmelerinde olduğu gibi bu görüşmede de uzlaşmanın mümkün olmadığı temel konular olmuştur. Kudüs konusunda İsrail'in küçük topraklardan vazgeçmesine karşılık, büyük toprakların kontrolünden vazgeçmemesi ayrıca mültecilerin geri dönmesi konusunda da sorumluluktan kaçınması, geri dönecek mülteci sayısındaki uzlaşmazlıklar II. Camp David zirvesinin sonuçsuz kalmasına neden olan etkenlerdendir.²

1.2. İkinci İntifada

II. Camp David barış görüşmelerinin sonuçsuz kalması ve taraflar arasında artan şiddet Filistin tarihindeki bir diğer dönüm noktasının yaşanmasına neden olmuştur. 28 Eylül 2000'de Ariel Şaron'un, yaklaşık 1000 askeriyle birlikte provokasyonu amaçlayan Harem-i Şerif ziyareti, Filistinlilerin protesto gösterilerine neden olmuş ve El-Aksa İntifadası olarak bilinen II. İntifada sürecini başlatmıştır. El-Aksa Camii'nin adını bu isyan hareketine vermekle Arafat, Filistin'i dini bir iddia konusu haline getiren ve kurtuluşunu evrensel bir cihada bağlayan İslam söylemini kendi lehinde kullanma çabasında³ olmuştur.

¹ Robert Satloff, "Arab – Israeli Diplomacy in 2000: An Uphill Battle for Peace", *Perceptions Journal Of International Affairs*, Vol: V, Nu: 1, March – May 2000, p. 87

² *Camp David II Proposals for Final Settlement*. <<http://www.mideastweb.org/campdavid2.htm>> (26.04.2010)

³ Gilles Kepel, *Fitne İslam'ın Merkezinde Savaş*, (çev: Mahmut Özışık), Doğan Kitap, İstanbul 2006, s. 21

29 Eylül'de Filistinlilerin tepkileri, İsrail güçleriyle şiddetli çatışmaya neden olmuştur. İsrail polis gücünün sert tedbirleri Filistinlilerin ölümüne neden olmuş, daha sonra İsrail tarafında da ölümler yaşanmıştır. 2002 yılına kadar geçen sürede %25'i 18 yaşın altında olmak üzere 900'den fazla Filistinli sivil saldırılar sonunda yaşamını yitirmiştir. İsraililere karşı girişilen 36 intihar saldırısında ise 91 kişi ölmüştür.⁴ Bu dönemde Ariel Şaron faktörü çatışmaların şiddetlenmesine ve barış ümitlerinin ortadan kalkmasına neden olmuştur.

II. İntifada'nın yarattığı çatışma ortamı ve II. Camp David zirvesinin uzlaşmayla sonuçlanmaması üzerine gerçekleştirilen bir barış görüşmesi olan Taba görüşmeleri, 21 Ocak 2001'de Mısır'ın Taba kasabasında tarafların tekrar bir araya gelmesiyle gerçekleştirildi. Hem İsrail'de hem de ABD'deki siyasi atmosferin böyle bir barış girişimi için uygun olmaması, özellikle mülteciler meselesi ve daha önce uzlaşılabilen diğer konularında yine çözülemeden kalması bu girişimi de sonuçsuz bırakmıştır.⁵

1.3. Mitchell Komisyonu

Kasım 2000'de ABD'li eski senatör George Mitchell başkanlığında oluşturulan komisyonun amacı, sorunları yerinde inceleyerek özellikle Gazze ve Batı Şeria'da İntifada'nın tekrar başlamasının ardından olayların neden olduğunun anlaşılması ve sorunun tekrarlanmaması için nelerin yapılabileceğinin belirlenmesidir.⁶ 2001'de yayınlanan Mitchell Raporu'nun "Ne oldu?" başlıklı bölümünde "Biz bir mahkeme değiliz. Bireyler ya da tarafların suçluluğu ya da masumiyetini saptamama talebine uyduk" diyerek "İsrail'e göre şunlar oldu" ve "Filistin'e göre bunlar oldu" açıklamalarını getirmektedir.⁷ Taraflar arasında tekrar İntifada'ya varacak gelişmelerin olmaması amacıyla belirtilen noktalar, tarafların eleştirileri yapılarak irdelenmiş, iki taraf da özellikle bu eleştiriler üzerinde durmuştur. Raporun "Neden Oldu?" bölümünde de şiddetin başlamasının kökeninin Camp David Zirvesi'nin başarısızlıkla sonuçlanmasının ötesinde sebepleri

⁴ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, 4. Baskı, Mkm Yayıncılık, Bursa 2008, s. 730

⁵ *The Taba Proposals and the Refugee Problem*. <<http://www.mideastweb.org/taaba.htm>> (27.04.2010)

⁶ Mitchell Komisyonu üyeleri: ABD Senatörü George Mitchell, Türkiye'nin 7. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Norveç Dışişleri Bakanı Thorbjørn Jagland, ABD eski Senatör Warren Rudman, AB Ortak Dış ve Savunma Politikası Yüksek Temsilcisi Javier Solana. *The Mitchell Report on the Al-Aqsa Intifadeh*. <http://www.mideastweb.org/mitchell_report.htm> (27.04.2010)

⁷ Özgül Erdemli, "İsrail – Filistin 'Çatışma Süreci'nde Uluslararası Bir Çözüm Arayışı: Mitchell Komisyonu Raporu", *Stratejik Analiz*, Cilt: 2, Sayı:17, Eylül 2001, s. 8

olduğu belirtilerek, tarafların Oslo Barış Süreci'ne ilişkin farklı beklentileri⁸ ortaya konulmaktadır.

Ayrıca raporda, İsrail yerleşim hareketinin durdurulması, Filistinlilerin gösterilerine karşı ölümcül müdahalelerde bulunulmaması, Filistin Yönetimi bölgelerine uygulanan ablukanın kaldırılması, vergi gelirlerinin Filistin Yönetimi'ne aktarılması⁹ gibi konulara da değinilmektedir. Rapor, gerçek sorumlular konusunda açık ifadeler kullanmaması ve İsrail'in eylemlerinden vazgeçmemesi gibi nedenlerle diğer barış girişimleri gibi sonuçsuz kalmıştır.

1.4. Tenet Planı

Mitchell Raporu sonrasında Tel Aviv'de yaşanan saldırı girişimi ve İsrail'in buna verdiği sert yanıt ABD'nin tekrar devreye girmesine neden olmuştur. Yapılan çalışmanın ardından 13 Haziran 2001'de taraflarca kabul edilen ve Tenet Planı olarak bilinen bu plan Mitchell Raporu'nun uygulanmasını sağlamak için CIA Başkanı George Tenet tarafından hazırlanmıştır. Terör eylemlerinin durmasını, karşılıklı çatışmalara neden olacak eylemlerden vazgeçilmesini, ateşkesin sağlanmasını öngören Tenet Planı, tarafların ateşkesleri ihlal etmeleri yüzünden geçerli bir plan olamamıştır.¹⁰ Planın ilan edilmesi karşılıklı çatışmaları önleyememiş, İsrail'in saldırıları yoğun bir şekilde devam etmiştir.

Bu barış girişimleri devam ederken İsrail Mart 2002'de Arafat'ın Ramallah'taki karargahını kuşatmış, uzun süre çatışmalar yaşanmış, Arafat'ın ülkeden çıkarılması da başarılı olmamıştır. Bu saldırıyla Arafat dünya kamuoyu gözünde önemli bir prestij kazanmıştır. Ayrıca İsrail'in Cenin, Beytüllahim, Ramallah'taki saldırıları Mart – Nisan ayları boyunca devam etmiştir. BM Güvenlik Konseyi 1402 ve 1403 sayılı kararları alarak İsrail'in saldırılarına karşı tepkisini göstermiştir.

Bu saldırılar sırasında özellikle Cenin mülteci kampına yönelik İsrail'in saldırısı ciddi boyutlara ulaşmış, bu saldırılarda çok sayıda Filistinli öldürülmüştür. BM Genel Sekreteri Kofi Annan ilk kez İsrail'i Filistin topraklarını yasadışı biçimde işgal etmekle suçlamıştır.¹¹ Mülteci kampında yaşananlar üzerine BM Güvenlik Konseyi, 19 Nisan

⁸ Özgül Erdemli, "İsrail – Filistin...", s. 8

⁹ E. Zeynep Güler, "2000'lerde Filistin'de Yine Savaş..." *İktisat Dergisi*, Sayı: 433 – 434, Ocak – Şubat 2003, s. 77

¹⁰ *The Tenet Plan*. <<http://www.mideastweb.org/tenet.htm>> (27.04.2010)

¹¹ E. Zeynep Güler, "2000'lerde Filistin'de...", s. 80

2002’de 1405 sayılı kararı alarak¹² önceki aldığı kararları yinelemiş, mülteci kampında ne kadar ölü ve yaralı olduğunun bilinmemesinden duyduğu kaygıyı belirtmiştir.

1.5. Bush Planı

ABD Başkanı Bush’un 24 Haziran 2002’deki konuşmasında¹³ Filistin – İsrail meselesine ilişkin yaptığı yorumlar, sorun için bir çözüm önerisi üretilmede temel olarak İsrail’in tezlerini destekler nitelikte olmuştur. Filistin halkının Arafat yönetiminden kurtulması gerektiğini, Filistin’in demokrasiye ulaşması için reform yapmasını ve bu sayede uluslararası alanda tanınma fırsatına sahip olabileceğini söylerken, diğer konularda yorum yapmaktan kaçınmıştır.

1.6. 2003 Yol Haritası

Mayıs 2002’de ABD, Rusya, Avrupa Birliği (AB) ve BM’nin oluşturduğu ve “Dörtlü” olarak bilinen grup Filistin – İsrail meselesinin çözümü için bir “Yol Haritası”nı taraflara sunmuştur. Yol Haritası, Filistin’de seçimlerin yapılmasını, şiddetin durmasını, güvenliğin sağlanmasını, reformlar yapılarak geçici sınırlara sahip olsa da üç senelik bir süreçte Filistin Devleti’nin kurulmasını¹⁴ ayrıca yerleşimciler, mülteciler, Kudüs’ün statüsü gibi temel sorunlarda da bir uzlaşma sağlanmasını öngörüyordu. Filistinli mültecilerin geri dönüşünden bahsedilmemesi, Suriye ve Lübnan’ın İsrail’le olan anlaşmazlıklarını ne şekilde gidereceklerinin belli olmaması¹⁵ Yol Haritası’na yöneltilebilecek eleştirilerdendir. Yol haritasında, önemli sorunlar üzerinde çözüm üretme girişimleri diğer konuların gölgesinde kaldığı için tam bir başarı sağlanamamıştır.

1.7. Cenevre Planı

2 Aralık 2003’te, İsraili ve Filistinli barış taraftarlarınca Cenevre’de açıklanan alternatif Orta Doğu barış planı, İsrail’in Batı Şeria ve Gazze’den çekilerek yerleşimlerinden vazgeçmesini, bölünmüş bir Kudüs’ün iki tarafında başkenti olmasını ve diğer barış planlarından farklı olarak Filistinli mültecilerin geri dönüş haklarından

¹² *Resolution 1405*, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 19 Nisan 2002.

¹³ G. W. Bush’un 24 Haziran 2002’deki konuşması için bkz.

<<http://edition.cnn.com/2002/ALLPOLITICS/06/24/bush.mideast.speech/index.html>> (27.04.2010)

¹⁴ Sa’eb Erakat, “Road Map to Where?”, *Perceptions Journal of International Affairs*, Vol: VIII, Nu: 3, September – November 2003, p. 31 – 42

¹⁵ Alper Şen, “İsrail – Filistin Anlaşmazlığında Gelinen Durum: Yol Haritası Nereye Gidiyor?” *Stratejik Analiz*, Cilt: 4 Sayı: 41, Eylül 2003, s. 79 – 80

vazgeçmeleri gerektiğini belirtiyordu.¹⁶ Cenevre Planı, Yol haritasından farklı olarak, bir süreçten veya ateşkes sağlamaktan ziyade kesin hükümlerle sorunları çözmeyi amaçlıyordu. Sonuç olarak, iki tarafın liderlerince desteklenmeyen bu plan da diğerleri gibi beklentileri karşılayamamıştır.

1.8. Barış Süreci Sonrası Gelişmeler

1990'lı yıllar boyunca devam eden barış süreci, temel sorunları çözme konusunda kesin çözümlere ulaşmaktan uzak kalmıştır. Barış süreci sırasında ve sonrasında İsrail'in yerleşim yerleri, Kudüs ve Filistinli mültecilere yönelik kazanım elde etme yönündeki politikalarında önemli değişiklikler olmamıştır. İsrail'in Gazze'den çekilme kararı ve Batı Şeria'daki duvar inşasıyla ilgili uluslararası mekanizmaların devreye girmesi gibi gelişmeler 2004 yılı için önemli gelişmeler olmuştur.

Liderlik karakteriyle Filistin davasının ayrılmaz bir parçası olan Yaser Arafat'ın 11 Aralık 2004'teki ölümü, Filistin sorununun geleceğini etkileyen önemli gelişmelerin de başlangıcı olacaktır. 2005'te seçimleri kazanan Mahmud Abbas, Filistin Devlet Başkanı olmuştur. Buna karşın, İsrail'le barıştan ziyade mücadeleyi benimseyen ve İsrail'i tanımayı reddeden HAMAS'ın 2006 seçimlerini kazanması sorunun şiddetlenmesini de beraberinde getirmiştir. Bu dönemde AB'nin kalkınma ve sorunların çözümü için Filistin'e yönelik süregelen yardımlarını keseceğini söylemesi ve ABD'nin de HAMAS'a karşı aldığı tavır, Filistin'de ekonomik sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Diğer yandan, 2006'da İsrail'de Ehud Olmert yönetimi başladığında süregelen çatışmalar devam ediyor ve Gazze'de yaşananlardan sonra tekrar barışın sağlanması çok zor görünüyordu.

2007 yılında HAMAS ve Fetih arasındaki mücadelede çatışmalar yaşanmış ve çatışmalar sonucu HAMAS Gazze'yi tamamen denetimine almıştır. Bu durum da Gazze'de HAMAS'ın, Batı Şeria'da Fetih'in yönetimi olmak üzere Filistin'de iki başlı olarak tabir edilebilecek bir yönetim oluşmuştur.

2007 yılı, iki taraf arasında çatışmalarla geçerken, aynı zamanda barış konusunda da önemli bir gelişme yaşanmıştır. 27 Kasım 2007'de ABD'nin girişimiyle Orta Doğu'da bütün Arap – İsrail savaşları boyunca gerçekleştirilen en büyük toplantı olan Annapolis'te, 2003 Yol Haritası'ndan da hareketle iki taraf arasında iki devletli çözüm için barış

¹⁶ Geneva Accord. <<http://www.mideastweb.org/geneva1.htm>> (27.04.2010)

görüşmeleri gerçekleştirilmesi ve 2009'a kadar bu görüşmelerin tamamlanması amaçlanmıştır.

Bu süreçte Ehud Olmert ve Mahmud Abbas'ın yaptıkları konuşmalar¹⁷ umut verici olarak görülmüştür. İran ve HAMAS'ın katılmamasına rağmen yaklaşık 50 devletin ve uluslararası kuruluşun katıldığı toplantı, gerek 2008 Kasım'ında Amerika'da gerekse de 2009 Mart'ında İsrail'de seçimlerin olması ayrıca Filistinliler arasındaki bölünmüşlüğü devem etmekte oluşu Annapolis'in başarı şansını azaltan¹⁸ gelişmeler olmuştur. Annapolis, herkesin orada olduğu ama bir şeyin olmadığı toplantı olarak anılmış, geniş katılımlı toplantıların çözümü sağlamak için yeterli olmadığını göstermiştir.

Annapolis sonrasında, özellikle İsrail'in 2008'deki Gazze saldırısı ve Gazze'nin açık hava hapisanesine dönüşmesine neden olan İsrail'in ablukası, Kudüs konusunda taviz vermeyen İsrail politikaları ve İsrail yerleşimlerinin ciddi şekilde artması gibi faktörler günümüze kadar gelen süreçte çözüm bulmayı bekleyen konular olmaya devam etmektedir.

2009 – 2010'da barış umutları tekrar artsa da, ABD Başkan Yardımcısı Joseph Biden'in yeni barış görüşmeleri için bölgeye gittiği gün İsrail'in Kudüs'te 1600 yeni yerleşim biriminin inşaatına başlama kararı alması özellikle İsrail – ABD ilişkilerinde krize neden olmuştur. 2010'nun ilk yarısı itibariyle de, ABD Başkanı'nın Orta Doğu özel temsilcisi George Mitchell'in taraflar arasında yeni bir barış sağlamak için çalışmaları devam etmektedir.

1.9. Filistin Sorunu ve Türkiye

Filistin Sorunu'nda etkin bir çözüm yolu geliştirebilmek için, Türkiye faktörüne değinmekte yarar vardır. İsrail Devleti'nin kuruluşundan günümüze kadar Türkiye'nin bölgeye yönelik politikalarında özellikle İsrail ile ilişkilerinde süreklilikten ziyade değişimler olduğu görülmektedir. Türkiye, 181 sayılı Taksim Planı'nı reddetmiş ancak 1948'de İsrail kurulduğunda tanıyan ilk ülkelelerden biri olmuştur. Ayrıca Türkiye, 1988'de kurulduğu ilan edilen Filistin Devleti'ni de tanıyan ilk ülkelerden biri olmuştur.

¹⁷ Assaf Uni, "The full text of Olmert, Abbas' speeches at the Annapolis summit".
<<http://www.haaretz.com/news/the-full-text-of-olmert-abbas-speeches-at-the-annapolis-summit-1.234081>>
(29.04.2010)

¹⁸ Tayyar Arı, *Geçmişten...*, s. 794

Arap – İsrail savaşları ve Kudüs'ün ilhakından sonra bozulan Türkiye – İsrail ilişkileri, çeşitli askeri ve stratejik konulardaki anlaşmalar paralelinde 1990'lı yıllarda tekrar gelişmiştir. Türkiye'deki iktidar partisine göre değişiklik gösteren ilişkiler özellikle 2000'li yıllarla birlikte tekrar bir değişim geçirmiştir. Müslüman Arap ülkeleriyle iyi ilişkiler gerçekleştirmeyi amaçlayan Türkiye, Filistin Sorunu'nda da Filistin halkından yana tavır göstermesi nedeniyle bölgede ve sorunda bir denge unsuru olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Bölgesinde güçlü bir Türkiye'nin Filistin Sorunu'ndaki etkinliği sorunun çözümünü hızlandırıcı özellikte olacaktır.

31 Mayıs 2010'da Akdeniz'de uluslararası sularda, İsrail'in Gazze'ye insani yardım götüren Mavi Marmara gemisine saldırması ve 9 Türk vatandaşını öldürmesi üzerine, Türkiye kendini doğrudan sorunun içinde bulmuştur. Türkiye'nin bölgedeki çoğu ülkeden daha güçlü bir ülke olması bu sorunun uluslararasılaşma sürecini hızlandırmıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin İsrail'i kınayan kararını çok kısa bir sürede almasından, İsrail'in gemi baskınıyla ilgili uluslararası komisyonun soruşturmasını kabul etmesine kadar uzanan süreç de, Türkiye'nin uluslararası hukuktan doğan haklarından vazgeçmemesi ve olayı sürekli gündemde tutması son derece önemli olmuştur.

Yaşanan bu süreç, İsrail'in bölgedeki güçlü bir ülkeye karşı gerçekleştirdiği hukuk dışı eylemlerinin nasıl sonuçlanacağını göstermesi bakımından önemlidir. Filistinlilerin uluslararası hukuktan doğan önceki haklarının, İsrail'in de facto eylemleriyle önemsiz hale gelmesi İsrail'in uluslararası hukuku hiçe saymasını meşrulaştıramaz. Birleşmiş Milletler'in Filistin Sorunu'nda etkin hale gelmesi muhakkak Türkiye gibi sorunun üzerine giden ve sonuçlanması için uluslararası toplumun ortak tutum göstermesini sağlamaya çalışan politikalarla gerçekleşecektir. Türkiye'nin yaşadığı sorundaki yaklaşımı, sorunu uluslararası ilişkilerin güç dengelerinden çıkararak, uluslararası hukukun dinamiklerine indirgemeye yönelik politikalar geliştirmek yönünde olmuştur. Bu durum da zaten, Filistin Sorunu'nun çözümündeki en önemli noktadır.

2. Filistin Özerk Yönetimi

Günümüzde Filistin Özerk Yönetimi, uluslararası alanda meşru olarak kabul edilen Batı Şeria'daki Fetih yönetimi ve meşru olarak kabul edilmese de Gazze'de iktidarı ele geçiren HAMAS yönetimi arasında iki başlı bir yapı olarak sürmektedir. Bu iki bölge arasındaki iktidar farklılığının çatışmalara varan bölünmüşlüğü kendi arasında bölünmüş bir

toplum yaratmıştır. Bu bölünmüşlük nedeniyle, Filistin halkı söz konusu toprakların mutlak hakimi olamamakta, El- Fetih ve HAMAS arasındaki gerilim de Filistin sorununda ciddi bir otorite boşluğu yaratmaktadır.

2.1. Gazze Şeridi

Doğu Akdeniz kıyısında yer alan Gazze Şeridi, yaklaşık 1.500.000 nüfusa sahiptir. İşgal altındaki bir toprak olan Gazze Şeridi, 365 km²'lik bir alana – en geniş noktalarında 45 km uzunluğa ve 12 km genişliğe – sahiptir. Dünyada nüfus yoğunluğu en çok olan bölgelerden biri olan Gazze’de km²'ye 25.400 kişi düşmektedir.¹⁹

İsrail’in 1967 Arap – İsrail savaşıyla ele geçirdiği Gazze bölgesi, 2005’teki geri çekilmeye kadar İsrail’in işgali altında kalmıştır. 1978 Camp David ve 1991 Madrid Barış Konferansı süreçleri boyunca İsrail’in Gazze ve Batı Şeria’dan çekilmesine yönelik girişimler olmuştur. Barış görüşmelerinin sonuç vermesi ancak İsrail’in 2 Şubat 2004’te Gazze Şeridi’nden çekilme kararını alarak, buradaki bütün yerleşim yerlerinin boşaltılacağını açıklamasıyla mümkün olmuştur.

İsrail, 2004’te Gazze’den çekilme kararı almasına rağmen, Gazze’deki Filistinlilerin evlerini yıkmaya devam etmiş ayrıca Refah mülteci kampına saldırarak 50 Filistinlinin ölümüne neden olmuştur. BM Güvenlik Konseyi, 19 Mayıs 2004’te 1544 sayılı kararı²⁰ alarak, İsrail’e 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi’nin yükümlülüklerini hatırlatmakta, evlerin yıkılmasını kınadığı belirtmekte, Filistinli mültecilere yardım edilmesini istemektedir.

İsrail’in Ağustos 2005’te başlayan ve Eylül 2005’e kadar devam eden Batı Şeria’daki 4, Gazze Şeridi’ndeki 21 yerleşim yerinden çekilme politikası İsraili yerleşimcilerin şiddetli tepkisine neden olmuştur. Buldukları yerleşimleri terk etmek istemeyen yerleşimciler, İsrail güçleri tarafından zorla çıkarılmış, bazı yerleşim bölgelerinin tahliyesinde çatışmalar meydana gelmiştir. Evlerine veya kendilerine zarar veren, İsrail güçleriyle çatışan İsraili yerleşimciler, uluslararası topluma İsrail’in yerleşimlerinden vazgeçmesinin, yerleşimlerini tahliye etmesinin ne kadar zor olduğunu da göstermiştir. İsrail’in bu politikasına yönelik kendi halkının gösterdiği tepki, yerleşim yerlerindeki aidiyet duygusunu da uluslararası topluma kanıtlar nitelikte olmuştur.

¹⁹“Israel’s ‘Disengagement’ Plan Occupied Gaza Strip” <<http://www.nad-plo.org/maps/gaza/pdf/gaza.pdf>> (27.05.2010) ; Bkz. Ek 9: Gazze Şeridi – 2007

²⁰ *Resolution 1544*, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 19 Mayıs 2004.

İsrail'in Gazze Şeridi'nden çekilme politikası, Filistin yönetimi için önemli bir gelişme olsa da, İsrail bölgede önemli olan konularda yönetimini sürdürmektedir. Bölgenin denetimi, bölgeye giriş çıkış noktalarının, su kaynaklarının, sahil şeridinin, hava sahasının kontrolü gibi önemli konular İsrail'in himayesi altında olmaya devam etmektedir.

İsrail'in tek taraflı çekilme kararı, Gazze'yi çevreleme ve son saldırıda görüldüğü gibi cezalandırma imkanını hazırlamaktadır.²¹ İsrail'in Gazze'den çekilmesinin ardında yatan nedenler esas olarak Gazze'nin İsrail açısından Batı Şeria kadar hayati bir öneme sahip olmaması ve İsrail için ciddi bir güvenlik riski oluşturmasından²² kaynaklanmaktadır.

Filistinlilerin ihtiyaçlarını karşılamak için kullandığı Gazze ve Mısır arasındaki yüzlerce tüneli, Mısır'ın güvenlik gerekçesiyle zaman zaman kapatmak istemesi durumu daha da kötüleştirmektedir. Öte yandan, İsrail'in uyguladığı abluka da Gazze'nin inşasına ve gelişimine izin vermemekte adeta İsrail Gazze halkının yardımlara muhtaç yaşamasını istemektedir.

Gazze Şeridi, günümüzde adeta bir açık hava hapisanesini andırmakta, bölgede yaşayan Filistinliler İsrail'in uyguladığı ambargolar, kısıtlamalar nedeniyle günlük hayatlarını dahi idame edemeyecek şartlarda yaşamaktadırlar. Özellikle İsrail'in uyguladığı abluka, bütün yaşam şartlarını olumsuz etkilemektedir.²³ Uluslararası toplumun Gazze'de yaşanan bu duruma yönelik yardım faaliyeti Mayıs 2010 itibariyle tekrar bölgedeki gerilimi yükseltmiştir. Uluslararası yardım örgütlerinin yaklaşık 10 bin tonluk tıbbi malzeme, inşaat malzemesi ve insani yardımın Gazze'ye ulaştırma girişimi, İsrail'in deniz kontrolünü elinde tutması nedeniyle bir krize neden olmuştur. İsrail'in 31 Mayıs 2010'da insani yardım yüklü gemiye Akdeniz'de, uluslararası sularda, uluslararası hukuk kurallarını ihlal ederek düzenlediği baskın sonucu 9 Türk sivil öldürmesi, başta Türkiye olmak üzere uluslararası kamuoyunun tepkisine neden olmuştur. Türkiye'nin girişimiyle

²¹ Bülent Aras, "Gazze Dramı ve Sonrası", *Orta Doğu Analiz*, Cilt: 1, Sayı: 1, Ocak 2009, s. 14

²² Ayrıca İsrail, söz konusu bu göstermelik girişimle uluslararası kamuoyundaki imajını düzeltmeyi de amaçlıyordu. Zira 360 km²'lik bir toprak parçasından oluşan Gazze, Filistin'in yaklaşık yüzde 2'sini oluşturduğu halde yaklaşık 4 milyon dolayındaki Filistinlinin 1.4 milyonu bu bölgede bulunmakta; bunların da üçte ikisi kamplarda yaşayan mültecilerden oluşmaktaydı. Tayyar Arı, *Geçmişten...*, s. 789

²³ İsrail, Gazze'ye girilmesine izin verilmeyen malların listesini ve listede yer alan ürünlerin nasıl seçildiğini mahkemeye açıklamayı reddetti. İsrail, Hamas'ın Gazze'de kontrolü ele geçirmesinden sonra, üç yıl önce Mısır'la birlikte bölgeye abluka uygulamaya başlamıştı. Birleşmiş Milletler, İsrail'e ablukayı kaldırması çağrısında yaparken, uygulamanın Gazzelilerin toplu cezalandırılmasından başka bir amaca hizmet etmediği ve bölge halkını radikalleştirdiği uyarısında bulunuyor. "İsrail Gazze'ye girişini engellediği malların listesini yayımlamıyor" <http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/05/100503_israelblockade.shtml> (27.05.2010); İsrail'in Gazze'ye uyguladığı ambargo hakkında detaylı bilgi için bkz. "Humanitarian Disaster in Gaza, 2006 – 2007", Canadians for Justice and Peace in the Middle East, Factsheet Series No: 32, January 2008

BM Güvenlik Konseyi İsrail'i eylemlerinden dolayı kınadığını, ayrıca İsrail'in eyleminin soruşturulması için özel bir soruşturma komisyonunun oluşturulacağını açıklamıştır.²⁴ İsrail'in konuyla ilgili kendi soruşturma komisyonunu oluşturma girişimi güvenilir olarak kabul edilmemiş, uluslararası toplumun konuyla ilgili bağımsız bir komisyonun oluşturulması yönündeki baskısı sonucu soruşturma komisyonu kurulmuştur. Türkiye ise, İsrail'in eylemlerinden dolayı yargılanması ve tazminat, özür talepleri için uluslararası hukuktan doğan bütün haklarını kullanacağını açıklamıştır.²⁵

2.1.1. İsrail'in 27 Aralık 2008 – 18 Ocak 2009 Gazze Saldırısı

Gazze'deki HAMAS yönetimi ve İsrail arasındaki çatışmalar İsrail'in bölgeyi terk etmesinden sonra da devam etmiş, İsrail'in bölgeye uyguladığı ambargoyu kaldırdığını ilan etmesinden sonra başlattığı hareket da insani bir felakete neden olmuştur. İsrail'in HAMAS'ın roket saldırılarını öne sürerek 27 Aralık 2008'de Gazze'de başlattığı "dökme kurşun hareketi" 18 Ocak 2009'a kadar sürmüş ve yaklaşık 1400 Filistinlinin ölümüne neden olmuştur.

BM Güvenlik Konseyi 8 Ocak 2009'da 1860 sayılı kararla²⁶ İsrail'in Gazze'den çekilmesini ve ateşkes ilan edilmesini açıklamıştır. Alınan bu karara rağmen, İsrail sivilleri, evleri, kamu binalarını, hastaneleri hedef alan saldırılarına devam etmiştir. BM'nin ateşkes kararına uyulmaması, Gazze'de BM'ye ait binanın İsrail tarafından vurulması, İsrail'e yönelik yaptırım uygulanamaması BM'nin imajını ve etkinliğini zayıflatan gelişmeler olmuştur. 17 – 18 Ocak 2009'da tarafların ateşkes ilan etmeleriyle çatışmalar durmuştur.

İsrail saldırılarını "meşru müdafaa" temelinde gerekçelendirmeye çalışarak, hareketin sivilleri değil HAMAS'ı hedef aldığını açıklamıştır. Ancak İsrail'in saldırıları sonrası ortaya çıkan tablo önemli bir insani krizin meydana geldiğini göstermektedir. Yüzlercesi kadın ve çocuk olmak üzere yaklaşık 1.400 Filistinli ölmüş, 5.000'den fazla kişi yaralanmıştır. 4.000'den fazla ev yıkılmış, 20.000 ev zarar görmüştür. 50.000'den fazla kişi evsiz, 400.000'den fazla kişi susuz kalmıştır. 50 BM binası, 21 tıbbi bina, 1.500 fabrika ve işyeri, 20 cami, okul, üniversite ve hükümet binaları zarar görmüş veya yıkılmış,

²⁴ SC/9940 Security Council Condemns Acts Resulting in Civilian Deaths during Israeli Operation against Gaza-Bound Aid Convoy, Calls for Investigation, in Presidential Statement, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 31 Mayıs 2010.

²⁵ Sadi Çaycı, "Milletlerarası Hukuk Açısından İsrail – HAMAS Uyuşmazlığı ve Gazze'ye Yardım Konvoyuna Müdahale", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 2, Sayı: 18, 2010, ss. 45 – 50

²⁶ Resolution 1860, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 8 Ocak 2009.

2 milyar dolarlık bir zarar ortaya çıkmıştır. 3'ü sivil ve 10'u asker olmak üzere 13 İsraili ölmüştür.²⁷

2.1.1.1. İsrail'in Gazze Saldırısı ve Uluslararası Hukuk

Gazze'de yaşananların uluslararası toplumun tepkisini çekmesi üzerine BM İnsan Hakları Komisyonu devreye girmiş ve bölgede yaşananların soruşturulması için bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyonun soruşturması sonucunda oluşturulan ve Goldstone Raporu olarak bilinen "Filistin ve İşgal Altındaki Diğer Arap Topraklarında İnsan Hakları" başlıklı kapsamlı raporu²⁸ 16 Ekim 2009'da BM İnsan Hakları Komisyonu'nda kabul edilmiştir.

Goldstone Raporu'nda, 452 sayfalık kapsamlı bir rapor olarak başlangıçta yöntem ve uluslararası hukuk kurallarına, daha sonra genel olarak Filistin topraklarında, özel olarak da Gazze Şeridi ve Batı Şeria da yaşananlara hem İsrail'in hem de Filistinlilerin ihlal ettiği kurallar çerçevesinde uluslararası hukuk boyutuyla değinilmiş son olarak da sonuç ve öneriler kısmına yer verilmiştir.

Silahlı çatışmalar hukukunun önemli bir ilkesi olan, ayırım gözetme ilkesinin gereği olarak sivil halkla askerin, sivil hedeflerle askeri hedeflerin saldırı sırasında ayrı tutulması İsrail tarafından ihlal edilmiştir. Komisyon'a göre, yaşanan can kaybı ve yıkımın askeri hedeflerle sivil unsurlar arasında ayırım gözetilmesini öngören uluslararası hukuk kurallarının dikkate alınmaması neticesinde gerçekleştiği tespitinde bulunmuştur.²⁹

İsrail'in hastaneleri, okulları bombalamasının da uluslararası hukuk ihlallerine neden olduğunu belirten rapor ayrıca İsrail'in saldırısında kullandığı fosfor bombasına da değinmiştir. Komisyon'a göre, saldırılarda orantısız ve sistematik bir güç kullanılmış ayrıca İsrail'in ağırlaştırılmış metal patlayıcılar ve fosfor bombası gibi halen uluslararası hukuk çerçevesinde herhangi bir düzenlemeye tâbi tutulmamış türden imha edici silahlar kullandığına dikkat çekmiştir.³⁰ Bu gibi ihlallerin yanı sıra Goldstone raporunda, saldırı sırasında yaşanan tüm uluslararası hukuk kuralları ihlallerine geniş bir şekilde yer

²⁷ Rakamlar çeşitli haber kuruluşlarının 2009 dönemindeki haberlerinden derlenmiştir. Bkz. "Israel's War on Gaza", Canadians for Justice and Peace in the Middle East, Factsheet Series No: 49, January 2009

²⁸ A/HRC/12/48 *Human Rights in Palestine and Other Occupied Arab Territories, Report of the United Nations Fact-Finding Mission on the Gaza Conflict*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 25 Eylül 2009.

²⁹ Ahmet Hamdi Topal, "27 Aralık 2008 – 18 Ocak 2009 Gazze Saldırısı ve Uluslararası Ceza Hukuku", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XII, Sayı: 1 – 2, 2008, s. 1098

³⁰ *Ibid*, s. 1099

verilmiştir. Goldstone raporunda detaylı olarak söz edilen uluslararası hukuk kuralları ihlalleri İsrail'in saldırıyı başlatma nedeninden ateşkes ilanına kadar sürmüştür.

İsrail, Gazze saldırısını HAMAS'ın kendisine yönelik füze saldırılarından dolayı meşru müdafaa hakkını kullandığı ilan ederek başlatmıştır. Meşru müdafaa, bir devletin kendisine karşı girişilen hukuka aykırı kuvvet kullanma eylemine ani ve doğal olarak kuvvet kullanma yoluyla karşılık vermesidir.³¹ BM Antlaşması Madde 51: “Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hanel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez” kararı meşru müdafaa konusundaki temel düzenlemedir.

La Haye Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) Statüsü³² meşru müdafaa halini Madde 31/ 1 – c de “Kendisine ve başka bir şahsa veya eşyaya karşı yönelmiş bir tehlike ile orantılı bir şekilde; yakın ve kanunsuz bir kuvvet kullanımına karşı kendini veya başkasını ya da savaş suçlarında hayati öneme haiz eşyayı veya askeri bir görevin yerine getirilmesinde önemli olan bir eşyayı savunmak için makul hareket etmesi halinde. Askeri kuvvetler tarafından gerçekleştirilen savunma amaçlı bir harekate katılım, bu alt paragrafa göre cezai sorumluluğu kaldırmak için başlı başına bir neden oluşturmaz.” şeklinde tanımlamaktadır.

Bu tanımlamalardan hareketle İsrail'in Gazze hareketinin meşru müdafaa kapsamında değerlendirmesinin doğru olmadığı ortaya çıkmaktadır. Karşılıklı güç kullanımlarındaki orantısızlık, 22 gün süren saldırılar ve toplam ölü sayılarındaki büyük farklılık gibi faktörler meşru müdafaa'nın sınırlarının aşılmasına neden olmuştur.

³¹ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 8.Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2009, ss. 512 – 19

³² UCM Roma Statüsü tam metni için bkz.

<<http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=2&p3=0>> (29.05.2010)

İsrail'in Gazze saldırısı boyunca, 1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin ve bu sözleşmeye kaynaklık eden 1907 Lahey Sözleşmesi'nin maddeleri sürekli ihlal edilmiştir.³³

İsrail'in Gazze saldırısı öncesinden günümüze kadar devam eden Gazze'ye uyguladığı abluka, Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin "Lüzumlu Tıbbi Malzeme, Gıda ve Giyim Eşyası Gönderme" başlıklı Madde 23: "Yüksek Akit Taraflardan her biri, diğer Akit Tarafın, düşman dahi olsa, münhasıran sivil halkına mahsus her türlü ilaç, ve sıhhi malzeme sevkiyatının ve keza dini levazımın serbestçe geçmesine müsaade edecektir" de belirtilen kuralı ihlal etmektedir. Ayrıca İsrail eylemleriyle, UCM Statüsü Madde 8 (2) (e) (ii): "Uluslararası hukuka uygun bir şekilde Cenevre Sözleşmelerinin ayırt edici amblemlerini kullanan personele, malzemeye, tıbbi birimlere ve nakliye araçlarına kasten saldırı düzenlenmesi" suçunu da işleyerek, saldırı boyunca Kızıllaç ekiplerinin, doktorların, ambulansların çalışmalarını engellemeye yönelik eylemlerde bulunmuştur.³⁴

İsrail'in operasyonlarında gereksiz acılara yol açan ya da ayırım gözetmeksizin sivillere zarar veren türden silahların kullanıldığına dair ciddi iddialar dile getirilmiştir. BM ve İnsan Hakları İzleme Komitesi, Uluslararası Af Örgütü ekiplerinin, Gazze'de yakıcı niteliği olan beyaz fosfor kullanıldığına dair tartışmaya yer bırakmayacak deliller bulunduğunu açıklamıştır.³⁵ İsraili yetkililer beyaz fosforun kullanımıyla ilgili iddialar karşısında tutarsız açıklamalar yapmışlardır. Başlangıçta beyaz fosforun kullanıldığını inkar ettiler, sonra İsrail güçlerinin uluslararası hukuka uygun mühimmatları

³³ İsrail'in işgal edilmiş Filistin topraklarındaki yükümlülükleri, söz konusu Dördüncü Cenevre Sözleşmesi ile düzenlenmiştir. Buna göre, işgal bölgesinde yaşayan Filistinli sakinler 'korunan kişiler'dir ve sözleşme uyarınca kasten öldürülemez, işkence yapılamaz, rehin olarak alınmaz veya aşağılayıcı veya küçük düşürücü muameleye maruz bırakılamazlar. Yaralılar ve savunma durumunda olmayan kişilerin öldürülmesi Lahey ve Cenevre sözleşmelerince yasaklanmıştır (Lahey sözleşmesi madde 23, Cenevre sözleşmesi madde 27). İnsani ve tıbbi yardım engellenemez (Cenevre Sözleşmesi madde 16 ve madde 56) ve işgalci devlet, hastaneleri ve hastane personelinin korumakla mükelleftir (Cenevre Sözleşmesi madde 18 ve madde 20). Yine aynı sözleşmeler uyarınca halka gerekli olan ilaç maddeleriyle tıbbi malzemeleri elden geldiğince temin edilmesi gerekmektedir (Cenevre Sözleşmesi madde 23 ve madde 55). Kollektif cezalar, yağma, zararlı mukabele yasaklanmıştır. Savunmasız şehirlere, kasabalara, konutlara veya binalara saldırılmaz ve bombalanmaz (Lahey Sözleşmesi madde 25, Cenevre Sözleşmesi madde 33 ve madde 53). Gazze'deki savaş sırasında sadece Cenevre Sözleşmesinin bu maddeleri ihlal edilmemektedir. Sözleşmenin 147. maddesinde tanımlandığı şekilde "ağır ihlaller" in varlığı da söz konusudur. Sözleşme, biyolojik silahların kullanılmasını, gayri insani muamele, kasten azap ve keyfi ölçüde mal tahribatını ağır ihlaller arasında saymaktadır. Selin M. Bölme, "Gazze'de Katliam Türkiye, Ortadoğu ve Filistin Sorunu", *Seta Analiz*, Sayı: 3, Ocak 2009, s. 15 – 6

³⁴ Koruyucu amblemlerle ilgili bkz. Robert Kolb, Richard Hyde, *An Introduction to the International Law of Armed Conflicts*, Hart Publishing, Oxford, 2008, pp. 241 – 45

³⁵ Yücel Acer, "İsrail'in Suçları", *Dünya Gündemi Gazetesi*, 01 – 08 Ocak 2009

kullandıklarını ve son olarak da bir iç soruşturma yapılacağını açıkladılar.³⁶ İsrail'in kullandığı fosfor bombaları sivil ayrımını ortadan kaldırarak gereksiz acı verici niteliklerinden dolayı çeşitli sözleşmelerce yasaklanmıştır.

UCM Statüsü Madde 7: “Öldürme; Toplu yok etme; Köleleştirme; Nüfusun sürgün edilmesi veya zorla nakli; Uluslararası hukukun temel kurallarını ihlal ederek, hapsedme veya fiziksel özgürlükten başka biçimlerde mahrum etme; İşkence; ... siyasi, irki, ulusal, etnik, kültürel, dinsel, cinsel veya evrensel olarak uluslararası hukukta kabul edilemez diğer nedenlere dayalı zulüm; Apartheid (Irk ayrımcılığı) suçu; Kasıtlı olarak ciddi ıstıraplara ya da bedensel veya zihinsel veya fiziksel sağlıkta ciddi hasara neden olan benzer nitelikteki diğer insanlık dışı eylemler” de belirtilen eylemleri insanlığa karşı suçlar başlığında kabul etmiştir. Bu eylemlerin insanlığa karşı suç olarak kabul edilebilmesi için, sivil bir nüfusu hedef alması, sistematik ve yaygın olması ve bir devlet ya da organizasyonun izlediği politika olması gibi etkenlerin var olması gerekmektedir. İsrail'in bu harekattaki amaçları arasında, “devlet politikası”nın bir gereği olarak “yaygın ve sistematik” bir biçimde Filistinli “sivil halkın” öldürülmesi, yok edilmesi, yurtlarından sürülmesi ve Gazze'nin alt yapısının bir daha onarılmayacak şekilde tahrip edilmesi³⁷ gösterilebilir.

UCM Statüsü Madde 8: “Kasten adam öldürme, işkence, vücuda veya sağlığa kasten büyük ıstırap verme veya ciddi yaralamaya sebep olma, askeri gereklilik olmadan yasadışı ve keyfi olarak mülkiyetin yaygın yok etme veya sahiplenme... hukuka aykırı sürgün ya da nakletme ya da hukuka aykırı alıkoyma... sivil nüfusa saldırma... rehin alma... korunması gereken tarihi ve dini mekanlara saldırma...” gibi eylemleri savaş suçları olarak kabul etmiştir. Söz konusu eylemler İsrail'in saldırısında gözlenmiştir.

İsrail'in bu ihlallerine çeşitli sözleşmelerden farklı ihlal örnekleri de eklemek mümkündür.³⁸ Uluslararası hukuk kuralları ihlallerinin tespit edilmesi kadar önemli olan bir diğer konu da, İsrail'in bu eylemlerinden dolayı UCM'de yargılanmasının mümkün olup olmadığıdır. İsrail'in 1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olmasına rağmen ek protokollere taraf olmaması eylemlerinden dolayı yargılanmasında farklı sonuçlar doğurmaktadır. Ayrıca Filistin Yönetimi de UCM'nin kurucu statüsünü

³⁶ *Israel / Gaza Operation “Cast Lead”: 22 Days of Death and Destruction*, Amnesty International, Amnesty International Publications, United Kingdom, 2009, p. 35

³⁷ Turgut Turhan, “Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İsrail'in Gazze Harekatı”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No: 41, Ekim 2009, s. 167

³⁸ *Israel / Gaza Operation...*, p. 79 – 92

imzalamamış ve Gazze savaşı sonrasında İsrail hakkında soruşturma açılabilmesi için UCM'nin yargı yetkisini tanıdığını açıklamıştır.

17 Temmuz 1998 tarihinde, Uluslararası Ceza Mahkemesi Kurulmasına Dair Birleşmiş Milletler Roma Diplomatik Konferansı sonucunda, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Statüsü yüz yirmi ülkenin desteğiyle kabul edilmiştir. Böylelikle, soykırım, insanlık aleyhine suçlar ve savaş suçları işleyen bireylerin bir uluslararası ceza mahkemesince yargılanıp, cezalandırılmaları gereği ortaya konmuştur.³⁹ UCM'nin yargı yetkisi ise, 60 devletin onayı tamamlanınca 1 Temmuz 2002'de başlamıştır.

UCM Statüsü Madde 12 (I): “Bir devlet, bu Statüye taraf olmakla, ...ilgili suçlarla ilgili olarak Mahkemenin yargı yetkisini kabul etmiş olur”⁴⁰ Bu maddeden hareketle İsrail'in UCM'nin yargı yetkisini tanımaması nedeniyle Gazze'deki eylemlerinden dolayı yargılanamayacağı görüşü kabul edilmektedir. Yine suçların işlendiği topraklar İsrail denetim ve kontrolünde olduğu için (Gazze'de) yasadışı fiillerin yer bakımından UCM tarafından yargılanması da mümkün değildir.⁴¹

Sivil toplum kuruluşları, mahkemenin yetki sorununu İsrail ordusunda görevli çifte vatandaş askerleri öne sürerek aşmayı düşünüyor.⁴² Ayrıca bir diğer yargılama yolu da, BM Genel Kurulu'nun tıpkı Ruanda ve Yugoslavya'da yaşananlarla ilgili olarak daha evvel yaptığı gibi, belli bir süreyle sınırlı olarak “İsrail için Uluslararası Ceza Mahkemesi”

³⁹ Arzu Alibaba, “Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Kuruluşu”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 49, Sayı: 1, 2000, s. 181 – 82

⁴⁰ Madde 12 (2)'de, evrensel yargılama ilkesinin aksine, UCM'nin yargı yetkisinin doğması için, suç ile suçun işlendiği ülke devleti veya suça isnat edilen kişinin uyruğunda olduğu devlet arasında bağlantı olması ve bu devletin Statü'ye taraf olmaları gerekmektedir. Statü'ye taraf olmayan devletler ise, Madde 12 (3)'e göre, belirtilen iki yoldan biri aracılığı ile somut bir olay için UCM'nin yargı yetkisini kabul ederse UCM, işlendiği iddia edilen suç ya da suçlar ile ilgili yargılama yapabilecektir. Statü'nün Madde 13 (b)'ye göre, Güvenlik Konseyi'nin de UCM'yi harekete geçirme yetkisi bulunmakta olup ilgili düzenleme, evrensel olmasına koşut olarak Madde 12 (2)'de yer alan genel yargı yetkisinden daha güçlü bir etkiye sahiptir. Ülkü Halatçı, “Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisini Kullanabilmesinin Önkoşulları”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 1, No:3, 2005, s. 57

⁴¹ Gerçi UCM'nin, mahkemeye taraf olmasa da bir devletin ilgili suçları işleyen vatandaşlarını bazı durumlarda dolaylı olarak yargılaması da mümkündür; ancak bu durumda BM Güvenlik Konseyi'nin ön iznine gerek vardır. Diğer bir deyişle UCM, Konsey'in izin vermesi şartı ile İsrail asker ve komutanlarını Gazze'de işlenen suçlar ile ilgili olarak yargılayabilir. Ancak ABD-İsrail ilişkileri ve ABD'nin Konsey'deki veto hakkı dikkate alındığında bu seçeneğin ihtimal dışı olduğunu söylemek mümkündür. Cenap Çakmak, “İsrail Savaş Suçlularını Yargılamak Mümkün mü?”, *Zaman Gazetesi*, 27 Ocak 2009

⁴² İsrail ordusunun üst düzey askerleri arasında çok sayıda Fransız vatandaşı olduğunu hatırlatan Fransız avukat Gilles Devers, Paris'in UCM kurucu anlaşmasını imzaladığını ve bu kişilerin eylemlerinin UCM'nin soruşturma yetkisine girdiğini söyledi. Devers, eğer bir İsraili savaşa giren katliamlarda yer almışsa ve Fransız vatandaşı ise UCM'nin normalde kendisine iletilen bilgileri araştırmak için soruşturma açabileceğini dile getirdi. Zaten, UCM statüsü gereği devletleri değil ancak şahısları soruşturup yargılayabiliyor. Ali İhsan Aydın, “İsrail'in Gazze'deki Katliamı Uluslararası Yargıya Taşınıyor”, *Zaman Gazetesi*, 27 Ocak 2009

kurulmasına karar vermesi olabilir.⁴³ İsrail'in uluslararası hukuktan doğan bir diğer yükümlülüğü de, İsrail'in kendi yargı kanallarını kullanarak savaş suçlularını yargılamasıdır. Ancak İsrail'in eylemlerine sahip çıkan genel devlet görüşünden hareketle bunun da mümkün olamayacağı söylenebilir.

UCM'nin yargı yetkisi açısından bu eksikliğin giderilmesi teorik olarak mümkündür.⁴⁴ Filistin Yönetimi de 2005'te İsrail'in bölgeden çekilmesi ve Gazze'deki de facto devlet konumundan dolayı, topraklarına saldırı olduğu için İsrail'in yargılanması gerektiğini belirtmektedir. Uluslararası hukukun uygulanmasının, ihlal edilmesinden daha zor olmaması için uluslararası alanda özellikle büyük güçlerin de destek verdiği ortak bir zeminde uzlaşılarak İsrail'in bu eylemlerinden dolayı yargılanması sağlanmalıdır.

2.2. Batı Şeria

Filistinliler için son derece önemli olan bölgede, Filistin Özerk Yönetimi'nin siyasi teşkilatlanması ve otoritesi tam olarak hakim olamamaktadır. Özellikle duvar inşasından büyük ölçüde etkilenen bölgede, yaklaşık 6.000 m² toprağı kapsayan Filistin Özerk Yönetimi'nin yaklaşık 5.500 m²'lik toprağını Batı Şeria oluşturmaktadır. Yaklaşık olarak 2.500.000 Filistinlinin yaşadığı Batı Şeria'da günümüzde sayıları 300.000'i geçen İsraili yerleşimci yaşamaktadır.

1948 Arap – İsrail savaşına kadar İngiltere mandasında kalan bölge, savaş sonunda Ürdün'ün egemenliğine geçmiştir. 1948'den sonra Ürdün tarafından yönetilirken, Batı Şeria ekonomik olarak gelişmemişti çünkü genç Ürdün ülkesi kendi topraklarındaki Filistinli mültecilerin akınıyla zor durumda kalmıştı.⁴⁵ 1967'ye kadar Ürdün'e ait olan Batı Şeria toprakları, 1967 savaşıyla topraklarını genişleten İsrail'in egemenliğine geçmiştir.

⁴³ Ayrıca farklı şartlarda yargılamaların yapılması örnekleri de vardır. Sudan, UCM'ye taraf olmamasına rağmen, Darfur'da yaşananların UCM gündemine gelmesi BM Güvenlik Konseyi kararı ile mümkün olmuşken, Fildişi Sahilleri'yle ilgili açılan dosya, ilgili devletin UCM yargı yetkisini kabul etmesi sayesinde gerçekleşti. Özlem Altıparmak, "İsrail Taraf Olmasa da UCM'de Yargılanabilir" Bkz. <http://www.ucmk.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=122&Itemid=1> (31.05.2010)

⁴⁴ Zira UCM statüsü, uluslararası barış ve güvenliğin bozulduğu veya en azından tehdit altında bulunduğu hallerde, BM Güvenlik Konseyi'nin mahkeme savcılığına bulunacağı bir bildirimle soruşturma açılmasını sağlayabilmektedir. Ancak bu halde de Güvenlik Konseyi'nin karar alabilmesi Konsey'in genel bir karar alma sürecine tabi olduğundan sorunun çözümü hukuk dışına çıkarak uluslararası ilişkiler alanına geçmektedir. Bu alanda ise ABD ve Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinin bilinen İsrail yanlısı tutumları nedeniyle Konsey'in, UCM savcılığının harekete geçirilmesi yönünde bir karar alabilmesi oldukça zor gözükmektedir. Turgut Turhan, "Uluslararası İnsancıl...", s. 179

⁴⁵ Dorothy Drummond, *Holy Land, Whose Land? Modern Dilemma Ancient Roots*, Second Edition, Fairhurst Press, USA 2004, p. 19

1978'deki Camp David Anlaşmaları sürecinde, Batı Şeria'da 5 yıl içinde özerk bir Filistin yönetiminin kurulmasına karar verilmişti. Bu özerk yönetim İsrail'in yerini alacaktı. 1988'de Ürdün'ün Batı Şeria'daki bütün Filistinlilerle bağımlı kopardığını açıklaması ve Filistin Devleti'nin ilan edilmesiyle Batı Şeria'da Filistin Devleti'nin teşkilatlanması da başlamıştı. 1995'e gelindiğinde, Oslo II olarak bilinen anlaşmanın imzalanması Batı Şeria için önemli sonuçlar doğurmuştur. Batı Şeria'yı üçe bölen anlaşmaya göre, A bölgesinde (Nablus, Cenin, Tulkarim, Kalkilya, Ramallah, Beytüllahim gibi yerler) Filistin Otoritesi'nin kontrolü olacaktı. B bölgesinde ise, İsrail güvenliği sağlayacak, sivil yetkiler ise yine Filistin Otoritesi'ne bırakılacaktı. C bölgesinde ise, aşamalı bir toprak devri söz konusu olacaktı. Ayrıca 1998'deki Wye Memorandumu ile İsrail, Batı Şeria'dan %13'lük oranda bir topraktan çekilmeyi öngörmüştü. İsrail söz konusu Batı Şeria'daki topraklardan çekilmesine rağmen, toprakların büyük kısmındaki kontrolü gene kendi kontrolünde kalmıştır.

Günümüzde devam eden siyasi teşkilatlanmasında, Filistin Ulusal Yönetimi'nin kurulmasıyla birlikte Batı Şeria ve Gazze bölgesi 16 Valiliğe bölündü, bunların 11'i Batı Şeria bölgesinde, 5'i ise Gazze bölgesinde yer almaktadır. Batı Şeria bölgesinde yer alan valilikler, Jenin, Tubas, Tulkarem, Qalqilya, Salfit, Nablus, Ramallah, Kudüs, Eriha (Jericho), Betlehem, El-Halil (Hebron)'dur. Gazze Bölgesinde yer alan valilikler ise, Jabalya, Gazze (Şehir), Deir Al Balah, Khan Younis, Rafah'dır. Valilikler, Yerel Hükümet Bakanlığı'na bağlı olarak görev yapmaktadır ve Başkan tarafından seçilen valiler tarafından yönetilmektedir ayrıca bölgede bulunan Belediyeler ve Köy Meclisleri (Muhtarlıklar) ile işbirliği halindedirler.⁴⁶

Günümüzde özellikle duvar inşasıyla birlikte adeta bir sınır içine hapsedilen Batı Şeria'da önceki konularda da değinilen uluslararası hukuk ihlalleri devam etmektedir.⁴⁷ Batı Şeria ve Gazze arasındaki nüfus farklılığından⁴⁸ iki bölge arasındaki siyasi çekişmeye kadar pek çok sorun günümüzde de devam etmektedir. İsrail, Batı Şeria'da yürürlüğe koyduğu askeri bir genelgeyle, İsrail ordusundan izin belgesi olmayan Filistinlileri "ülkede

⁴⁶ Filistin Devleti Türkiye Büyükelçiliği.

<http://www.filistinele-tr.com/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=40>
(01.06.2010)

⁴⁷ *Israel and the Occupied Territories: Enduring Occupation – Palestinians Under Siege in the West Bank*, Amnesty International, Amnesty International Publications, United Kingdom 2007, p. 33 – 40

⁴⁸ İki bölgenin nüfusuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Bennett Zimmerman, Roberta Seid, Michael L. Wise, *Million Person Gap: The Arab Population in the West Bank and Gaza*, Mideast Security and Policy Studies, No: 65, The Begin – Sedat Center for Strategic Studies, Israel 2006

yasadışı olarak bulunan ve izni olmayan kişiler” olarak kabul etmekte ve böylece bu durumda olan Filistinlilerin Batı Şeria’da çıkarılmasının önünü açmakta, yeni sorunların doğmasına neden olmaktadır.⁴⁹ Filistin yönetiminin toprakları olarak kabul edilen bölgede İsraili yerleşimcilerin sayılarının gittikçe artması ve duvar inşasının yarattığı olumsuz sonuçlar Batı Şeria’da egemenlik sorununu derinleştirmektedir.

2.3. HAMAS ve El-Fetih

1987’deki I. İntifada hareketi sonrasında HAMAS, 1969’dan beri tek temsilci olarak kabul edilen FKÖ’nün karşısında Filistin siyasetinde güçlü bir örgüt olarak ortaya çıkmıştır. HAMAS kurulduğu tarihten sonra 1990’lı yıllar boyunca hem İsrail’e karşı saldırılar hem de İsrail’le karşılıklı çatışmalar şeklinde eylemlerine devam etmiştir. II. İntifada hareketinin barış görüşmelerine son veren bir gelişme olarak ortaya çıkmasıyla HAMAS adeta İntifada’yı yönlendiren bir duruş sergilemiştir. Özellikle intihar saldırısı eylemleri HAMAS’ın terör örgütü olarak nitelendirilmesinde önemli bir etken olmuştur.

HAMAS’ın Aralık 2004 – Ocak 2005’teki yerel seçimlerden güçlü bir şekilde çıkarak büyük bir destek alması, HAMAS’ın siyasi amaçları göz önüne alındığında Filistin halkının da İsrail’e karşı tutumunu yansıtmaktadır. Yerel seçimlerden bir yıl sonra Filistin’de 25 Ocak 2006’da yapılan genel seçimlerde Filistin Meclisi’ndeki 132 sandalyeden 74’ünü HAMAS kazanmıştır. Bu süreçten sonra ABD ve AB’den gelen mali yardımların kesilmesi özellikle ekonomik yapıyı olumsuz etkilemiştir. ABD ve Avrupa ülkeleri tarafından terör örgütü olarak nitelendirilen HAMAS’ın demokratik bir şekilde seçimleri kazanması bölgeye olan bakış açısını değiştirmemiştir. Bağımsız bir Filistin Devleti kurmak amacıyla ortaya çıkan ve bu amaç için İsrail’e karşı silahlı mücadeleyi savunan, sorunun çözümü için barış çabalarının doğru bir yöntem olmadığını kabul eden HAMAS, Avrupa ve ABD’nin tepkisini çekmeye devam etmektedir.

Yaklaşık 40 yıldır Filistin mücadelesinin en önemli figürlerinden birisi olan El-Fetih hareketi ise, 1990’lardaki barış süreci boyunca ılımlı bir çizgide politikalarını yürütmüştür. El-Fetih, uluslararası toplum tarafından tanınan bir devlet kurma amacıyla iki devletli çözüm çizgisinde hareket etmiş, dış ülkelerle ilişkilerde bir otorite olarak kabul edilmiştir.

⁴⁹ “İsrail ordusu tüm Batı Şeria’yı sürgüne yollayabilir”
<http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/04/100413_westbank.shtml> (03.06.2010)

2004'te Yaser Arafat'ın ölümünden sonra 2005'te Mahmud Abbas devlet başkanı seçilmiştir. Bu seçimlere katılmayan HAMAS, 2006 seçimlerine katılarak siyasi süreçte önemli bir rol kazanmıştır. Bu dönemde, Devlet Başkanı Mahmud Abbas'a İsrail tarafından verilen destek, Filistin'in yönetim anlamında iki başlı olmasının önemli nedenlerindedir. Filistinli olma ortak paydasını "Hamashlı" ve "el-Fetihli" olarak bölen bu süreç, Filistin halkının ortak direnişini de, ortak bir geleceğin yaratılmasını da engellemeye devam etmektedir.⁵⁰ Dışarıdan mali destekle çözüme kavuşturulabilecek bir sorun olmamasına rağmen AB'nin mali yardıma indirgediği sorunda, iki örgüt arasında 1980'lerin sonundan beri süren mücadelede beş önemli dönüm noktası⁵¹ olduğu söylenebilir. Bu temel süreçler taraflar arasında çatışmalara varan gelişmelerinde tetikleyici nedenleri olmuştur.

2007 Annapolis sürecine karşı tavır sergileyen HAMAS barış yoluyla sorunun çözülemeyeceği görüşünü yinelemiştir. Nisan 2007'de ise, HAMAS'ın Gazze'de askeri bir operasyon sonucu Fetih güçlerini saf dışı bırakarak kontrolü ele almasıyla iki başlı bir yönetim sistemi derinleşmiş, sosyal hayatta ayrımcılığa kadar uzanan bir bölünme ortaya çıkmıştır. Fetih tarafının HAMAS'ın meşruluğunu ve politikalarını reddetmesi ayrıca Arap ülkelerinin taraflardan birini muhatap alarak çözüme ulaşmaya çalışması bölünmeyi arttırmaktadır.

HAMAS'ın 2006 seçim zaferi hem Filistin'e olan mali yardımların kesilmesine hem de Fetih'le gerginliğe neden olmuştur. Şubat 2007'de Mekke'de Suudi Arabistan'ın arabuluculuğunda bir araya gelen HAMAS ve Fetih, sonunda aralarındaki pürüzleri giderdi ve 17 Mart 2007'de yeni Birlik Hükümeti kuruldu.⁵² Bu gelişmeye rağmen çatışmalar devam etmiş kısa zamanda bu oluşum da dağılmıştır.

⁵⁰ Selin M. Bölme, "Gazze'de Katliam...", s. 8

⁵¹ Bunlardan birincisi, 1993 Oslo İlkeler Bildirgesi'nin Fetih tarafından kabul edilmesi; HAMAS'ın ise Oslo'yu kabul etmeyerek sürecin dışında kalmasıdır. İkinci kritik dönemeç İkinci İntifada'dır. Bu süreçte HAMAS'ın İsrail'e karşı gösterdiği mücadeledeki başarısının yanı sıra, İsrail'in Filistin yönetiminin kurumlarını çökertmesi ve Fetih'i zayıflatması Filistin iç politikasında ibrenin HAMAS'tan yana dönmeye başlamasına neden olmuştur. Üçüncü dönüm noktası HAMAS'ın 2006 yılında yapılan meclis seçimlerindeki başarısıyla hükümet kurmaya hak kazanmasıdır. Devlet başkanlığının Fetih yanlılarında, hükümetin ise HAMAS kontrolünde olması Filistin'de iki başlılığın başlamasına neden olmuştur. Dördüncü dönüm noktası, HAMAS'ın 2007 yılında Gazze'yi bir askeri hamleyle ele geçirmesi ve iki başlılığı kurumsallaştırmasıdır. Son dönüm noktası olarak ise İsrail'in geçen ay başlattığı Gazze Operasyonu sayılabilir. Serhat Erkmen, "Filistin'de İktidar Mücadelesi: HAMAS – Fetih İlişkileri", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 1, Sayı: 2, Şubat 2009, s. 15

⁵² Hükümet programında barışın hangi koşullarda kabul edilebileceğinin de çerçevesi çizilmiştir. 1967 sınırları içinde başkenti Doğu Kudüs olan bağımsız Filistin devletini kurmak ve Mülteci Sorunu'nu Birleşmiş Milletler Genel Kurul'unun 194 sayılı kararı ile çözmek en önemli öncelikler olarak görülüyor... Yeni Filistin Hükümeti'nin önünde zorlu bir yol uzanıyor. Yetkililere göre, yeni hükümetin iki temel amacı var.

27 Aralık 2008 – 18 Ocak 2009 tarihleri arasındaki İsrail saldırısının sorumlusu olarak Fetih ve Mısır, Ürdün, Suudi Arabistan gibi Arap devletleri İsrail yerine HAMAS'ı suçlarken, Türkiye, Suriye, Katar ve İran HAMAS'ı desteklemiştir.⁵³ Taraflar arasındaki bölünme Filistinlilerin kendi aralarındaki bölünmelerini de tetiklemiş, birbirine düşman hale gelen halk kendi aralarındaki çatışmalara odaklanarak İsrail'e karşı ortak hareket etmeyi göz ardı etmiştir. Seküler milliyetçiliği savunan Fetih ve onun kontrolündeki FKÖ'nün seçimlerdeki başarısızlığı ve en son Gazze Savaşı sırasındaki duruşu HAMAS'ın hem Batı Şeria hem de Gazze'deki desteğini arttırmıştır.⁵⁴

Günümüzde Filistin sorununda, HAMAS – El-Fetih arasındaki ve iki tarafın mensuplarının kendi aralarındaki çatışmaları gibi iç dinamiklerden kaynaklanan ciddi sorunların da etkisiyle iç politikadaki çıkmazlar çözümün önündeki önemli engeller olmaya devam etmektedir. Filistinlinin Filistinliyi öldürdüğü Filistin sorununda öncelikle iç barışın sağlanması gerekmektedir. Kendi arasında bir birlik kuramayan halkın, devletleşme sürecinde yaşayacağı sorunlar göz önüne alınarak, birlik duygusunun yaratılmasına çalışılmalıdır.

3. Self-Determinasyon Hakkı ve Filistin Devleti

Günümüz uluslararası ilişkilerin dengeleri açısından çok önemli bir konu olan self-determinasyonun Filistin sorunundaki uygulanabilirliği kesin bir çözüme bağlanamasa da, dışsal self-determinasyon konusundaki yabancı bir devletin işgali altında olma durumundan hareketle konu ele alınmaktadır.

3.1. Self-Determinasyon Kavramı

Self-determinasyon (kendi kaderini tayin hakkı – halkların geleceklerini kendilerinin saptaması) ilkesi, 20. yüzyılın başından günümüze kadar uluslararası alanda etkili olmuş, çeşitli aşamalardan geçerek yeni devletlerin oluşumunda temel argümanlardan biri olarak öne çıkmıştır. Günümüzde ise, ortaya çıkışındaki dönemden çok farklı uluslararası

Hükümetin ilk amacı Filistin'de millî birliği sağlamak. Bu çerçevede iç savaşa son vermek ve güvenlik sorunlarını ortadan kaldırmak, hükümetin önceliği. İkinci amaç ise HAMAS'ın zaferini ilan ettiği Ocak 2006'dan beri Filistin'e uygulanan kuşatmanın kaldırılması. Serhat Erkmen, "Yeni Filistin Hükümeti ve Ortadoğu Barış Süreci", *Stratejik Analiz*, Cilt: 7, Sayı: 84, Nisan 2007, s. 16

⁵³ Veysel Ayhan, "HAMAS: Filistin Direnişinde Politik İslam", *Ortadoğu Etütleri*, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 2009, s. 129

⁵⁴ Dolayısıyla Filistin'de iki ayrı devlet tartışmalarından ziyade Filistin meselesinde HAMAS'ın toplumsal desteğinin arttığı, buna karşın Fetih'in ise ciddi bir prestij kaybına uğradığı ileri sürülebilir. Veysel Ayhan, "HAMAS...", s. 130

dengelerin olması nedeniyle mevcut sorunlar için uygulanabilirliği ve sorunlar hakkında kesin çözüm için belirleyiciliği hakkında ortak bir görüş yoktur.

Kendi kaderini tayin hakkı, çeşitli şekillerde tanımlanmış özellikle devletlerin toprak bütünlüğü kaygılarından dolayı sınırlandırılmalarına maruz kalmıştır. Genel anlamda ise, bir halkın bağımsız bir şekilde siyasi durumunu, coğrafi sınırlarını, kendi kaderini kendisinin belirlemesi olarak tanımlanmaktadır. Veya self-determinasyon, yalnızca bir egemen devlet içerisinde yaşayan etnik, dilsel veya dini grubun, kendi kendilerine egemen bir devlet oluşturmaksızın daha geniş bir otonomi, dil ya da dini hakları elde etme hakkı olarak anlaşılabilir.⁵⁵

Self-determinasyon ilkesi iki boyutta ele alınabilir. Birinci boyutu, devletlerin iç örgütlenmelerine ilişkin olup, bir halkın istediği yönetim biçimini, herhangi bir dış baskı olmadan seçebilme hakkı⁵⁶ olarak tanımlanabilecek içsel self-determinasyondur. Self-determinasyonun ikinci ilkesi olan dışsal self-determinasyon ise, bir halkın bağımsız bir devlet kurmak dahil, dilediği devlete bağlı olmayı seçme hakkını belirtmektedir. Ancak uygulanan uluslararası hukuk halkların bağımsızlıklarını kazanmaları konusunda, dünyanın siyasal ve toplumsal gerçeklerini göz önünde tutarak, self-determinasyon hakkının bu açıdan kullanımını bir takım koşullara bağlamaktadır.⁵⁷ Dışsal self-determinasyon başka bir ifadeyle, bir halkın, yabancı bir yönetim olmaksızın kendi siyasal, ekonomik ve kültürel isteklerini uygulama hakkıdır.⁵⁸

Sömürgecilikten kurtuluş döneminde kendi kaderini tayinle kast edilen, dış kendi kaderini tayin olmuş, iç kendi kaderini tayin ise devre dışı bırakılmıştır.⁵⁹ Bu özellikler

⁵⁵ M. Akif Kütükçü, “Uluslararası Hukukta Self-Determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 12, 2004, s. 262

⁵⁶ Doğan Kılıç, “Self-Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısında Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XII, Sayı: 1 – 2, 2008, s. 955

⁵⁷ Böylece, bağımsız devletlerin kurulması konusunda uygulamada karşılaşılan yollardan yalnız sömürgecilikten kurtulma durumunda self-determination ilkesine dayanılmasının kabul edildiği ve bir devletin tam parçasını oluşturan ülke üzerindeki toplulukların ayrılması yoluyla bir devlet kurulmasında bu ilkenin işlemediği anlaşılmaktadır. Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası...*, s. 142

⁵⁸ Burada kastedilen, belli bir toprak parçasında yaşayan ortak özelliklere sahip bir topluluğun yabancı bir güce bağlı olmadan geleceğini, uluslararası alandaki yerini belirleyerek kendi devletine ve egemenliğe sahip olmasıdır... Dışsal self determinasyonun diğer bir yönü ayrılmadır. Bu, önceden mevcut olmayan bir egemenliğin ortaya çıkması anlamında bir halkın, etnik ya da ulusal azınlığın içinde yaşadığı devletten ayrılarak yeni bir devlet kurmasıdır. Buradaki self determinasyon anlayışı ayrılıkçı bir nitelik taşımakta ve devletlerin egemenlik ve toprak bütünlüğü ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Dünyada pek çok etnik grup, ayrılıkçı taleplerine destek bulabilmek amacıyla bu ilkeye dayanmaktadır. Doğan Kılıç, “Self-Determinasyon...”, s. 957 – 58

⁵⁹ Hüseyin Kalaycı, “Kendi Kaderini Tayin Hakkının Tarihi”, *Stratejik Analiz*, Cilt: 7, Sayı: 84, Nisan 2007, s. 72

sömürgelerden kurtulma döneminde etkin olmuştur ama 1990'lı yıllarda ortaya çıkan yeni koşullar kendi kaderini tayin hakkının yeniden yorumlanmasına neden olmuştur. Bu dönemden sonra II. Dünya savaşı sonrasında self-determinasyon ilkesi daha kapsamlı bir şekilde gündeme gelmiştir.

3.2. Birleşmiş Milletler Dönemi ve Sonrasındaki Gelişmeler

II. Dünya Savaşı sürecinde değişen uluslararası dengelerde özellikle BM kararlarıyla self-determinasyon tekrar gündeme gelmiştir. BM Sözleşmesi, self-determinasyon hakkını doğrudan bağlayıcı bir yasal ilke olarak düzenlemekten uzaktır buna rağmen daha çok sadece siyasi bir ilkenin söylemini oluşturur.⁶⁰ BM Sözleşmesi'nin imzalanması sırasında, self-determinasyon ilkesinin süjeleri konusunda ortaya konulan sorunlar üzerinde belirsizliği giderici nitelikte bir açıklık sağlanamamıştır.⁶¹

BM Sözleşmesi Madde 1 (2): “Uluslar arasında, halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak”, Madde 55: “Uluslar arasında halkların hak eşitliği ve kendi yazgılarını kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş barışçı ve dostça ilişkiler sağlanması için...” ve ayrıca Madde 76 (b): “Vesayet altındaki bölgelerde yaşayan insanların siyasi, ekonomik ve sosyal bakımdan ilerlemelerini ve eğitim alanında gelişmelerini kolaylaştırmak, her bölge ve halkına özgü koşulları ilgili halkların özgürce dile getirdiği özelemleri ve her vesayet anlaşmasında öngörülebilecek hükümleri de gözönünde tutarak, bu bölgeler halklarının kendi kendilerini yönetmelerini ya da bağımsızlığa doğru giderek gelişmelerini kolaylaştırmak...” de belirtilen kararlarla kendi kaderini tayin hakkı üzerinde durulmuştur.

Bu kuralları dengeleyici nitelikte olarak düşünülen BM Şartı Madde 51'de (meşru müdafaa ile ilgili) devletlere kendi varlıklarına yönelen saldırılara karşı meşru müdafaa bulunma hakkı tanınarak üye devletlerin toprak bütünlüklerini koruma amaçlı düzenleme ile bir sınır getirilmektedir.⁶²

⁶⁰ Burak Cop, Doğan Eymirlioğlu, “The Right of Self-Determination in International Law Towards the 40th Anniversary of the Adoption of ICCPR and ICESCR”, *Perceptions Journal Of International Affairs*, Vol: X, Nu: 4, Winter 2005, p. 118

⁶¹ Abdullah Uz, “Teori ve Uygulamada Self-Determinasyon Hakkı”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 3, No: 9, 2007, s. 67

⁶² İlyas Doğan, “Siyasal Bir İlke Olarak Halkların Kendi Geleceğini Belirleme İlkesine Devletler Hukuku Açısından Bakış”, *Kamu Hukuku Arşivi*, Mart 2006, s. 3

Self-determinasyon, BM tarafından tanınmasına rağmen 1960'lara kadar siyasi bir ilke olarak kalmış, hukuki bağlayıcılık kazanmamıştır.⁶³ Bunun nedeni ise, bu hakkın devlet egemenliğini, toprak bütünlüğünü ihlal edebilecek sonuçlar doğurabileceğinin ileri sürülmesidir. Bu nokta, sürekli olarak öne çıkarılmış ve devletin bütünlüğünün korunması için savunulan genel bir görüş olmuştur.

14 Aralık 1960'ta BM Genel Kurul'unda kabul edilen 1514 (XV) sayılı, Sömürge İdaresi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Deklarasyon⁶⁴ başlıklı kararda, "istikrar ve refahın ve bütün halkların eşit haklarına ve kendi kaderini kendi tayin etme hakkına ve ırk, cinsiyet, dil veya din ayırımı yapmadan, herkes için insan haklarına ve temel hürriyetlerine evrensel saygı ve riayet ilkelerine dayalı..." ve deklare ettiği yedi ilkeden biri olarak "bütün halkların kendi kaderini kendilerinin tayin etme hakkı vardır; o hakka dayanarak serbest bir şekilde siyasî statülerini tespit ederler ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini serbestçe takip ederler" ifadeleriyle self-determinasyon hakkına değinilmiştir.

1966'da kabul edilen ve 1976'da yürürlüğe giren Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, ortak birinci maddeleri kendi kaderini tayin hakkı ile ilgilidir. İki sözleşmede de aynı olarak, halkların kendi kaderini tayin hakkı başlıklı ortak Madde 1 (1)'de: "Bütün halklar kendi kaderlerini tayin hakkına sahiptir. Bu hak vasıtasıyla halklar kendi siyasal statülerini serbestçe tayin edebilir ve ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerini serbestçe sürdürebilirler.", Madde 1 (2): "Bütün halklar uluslararası hukuka ve karşılıklı menfaat ilkesine dayanan uluslararası ekonomik işbirliği yükümlülüklerine zarar vermemek koşuluyla, doğal kaynakları ve zenginlikleri üzerinde kendi yararına serbestçe tasarrufta bulunabilir. Bir halk sahip olduğu maddi kaynaklardan hiç bir koşulda yoksun bırakılamaz." ve Madde 1 (3): "Kendini yönetemeyen ve vesayet altındaki ülkelerden sorumlu olan devletler de dahil bu sözleşmeye taraf bütün devletler, kendi kaderini tayin hakkının gerçekleştirilmesi için çaba gösterir ve Birleşmiş Milletler şartının hükümlerine uygun olarak bu hakka saygı gösterir" ilkeleri kendi kaderini tayin hakkı açısından son derece önemli kabul edilmiş, bu sözleşmelerle birlikte self-determinasyonun içsel yönü vurgulanmıştır. Self-determinasyon hakkı, 1966 tarihli Medeni ve Siyasal Haklar

⁶³ Ali L. Karaosmanoğlu, "Kendi Kaderini Tayin, Ülke Bütünlüğü, Uluslararası İstikrar ve Demokrasi", *Doğu Batı*, Yıl: 6, Sayı: 24, Ağustos, Eylül, Ekim 2003, s. 149

⁶⁴ *Sömürge İdaresi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Deklarasyon*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 14 Aralık 1960.

Sözleşmesi'nin ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin aynı lâfza sahip 1. maddelerinde devletler hukuku seviyesinde temin edilmesiyle evrensel bir anlam kazanmıştır.⁶⁵

24 Ekim 1970'te BM Genel Kurul'unda kabul edilen 2625 (XXV) sayılı, Birleşmiş Milletler Antlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Deklerasyon⁶⁶ başlıklı kararda belirtilen ilkelerden biri de, halkların self-determinasyon ve eşit hakları ilkesidir. Bu ilke de, “Birleşmiş Milletler Antlaşması ile saklı tutulan, halkların eşit hakları ve kendi geleceğini tayin etmesi ilkesi nedeniyle bütün halklar, dış müdahale olmaksızın, özgür bir biçimde, kendi siyasal statülerini tayin etme ve kendi ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmesini sağlamaya çalışma hakkına sahiptir ve bütün devletler, antlaşma hükümleri doğrultusunda, bu hakka saygı gösterme yükümlülüğünde” olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, “egemen ve bağımsız bir devlet kurma, bağımsız bir devletle serbest birleşme ya da bütünleşme ya da bir halk tarafından özgürce belirlenmiş herhangi başka bir siyasal statüye sahip olma o halkın kendi geleceğini tayin etme hakkını kullanmasının şekillerini oluşturur” şeklinde bu hakkın kullanımı açıklansa da, bu hakkın kullanımında toprak bütünlüğüne verilen önemde ayrıca belirtilmiştir.

1 Ağustos 1975 tarihli Helsinki Nihai Senedi⁶⁷, bağlayıcı bir metin olmamakla birlikte self-determinasyon hakkı için önemli bir belge niteliğindedir. Helsinki Nihai Senedi'nin, halkların haklarının eşitliği ve kaderlerini kendilerinin saptamaları hakkı başlıklı bölümünde “Katılan devletler, halkların haklarının eşitliğine ve self-determinasyon haklarına, her zaman Birleşmiş Milletler Anlaşmasının amaçları ve ilkelerine ve uluslararası hukukunun, devletlerin ülke bütünlüklerine ilişkin kurallarını da kapsamak üzere, ilgili kuralları uyarınca saygı gösterirler” ve “Halkların haklarının eşitliği ve self-determinasyon hakları ilkesi uyarınca, bütün halklar, dışarıdan bir karışma olmaksızın, istedikleri zaman ve istedikleri biçimde, iç ve dış siyasal statülerini özgür olarak saptama ve siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini diledikleri gibi sürdürme hakkına her zaman sahiptirler” gibi hükümlerinde self-determinasyon konusu ele alınmıştır.

⁶⁵ Füsün Arsava, “Self-Determinasyon Hakkı ve Kosova”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 5, No: 17, 2009, s. 3 – 4

⁶⁶ *Birleşmiş Milletler Antlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Deklerasyon*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 24 Ekim 1970.

⁶⁷ *Helsinki Nihai Senedi*, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, 1 Ağustos 1975.

1977 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Kurbanlarının Korunmasına İlişkin (1) Nolu Protokol⁶⁸ Madde 1 (4): "...kendi kaderini tayin etme hakkını kullanma çerçevesinde halkların sömürgeci hakimiyete, yabancı işgallere ve ırkçı rejimlere karşı savaştığı silahlı çatışmaları içerir" de kendi kaderine tayin hakkına değinilmiştir.

1995 tarihli BM 50. Yıl Deklarasyonu'nun⁶⁹ "barış" başlığında, "Koloni yönetimi veya yabancı işgali veya diğer tüm yabancı hakimiyeti şekilleri altındaki halkların özel durumlarını daima göz önünde bulundurarak, tüm halkların self-determinasyon hakkını korumaya devam edecek ve halkların vazgeçilmez self-determinasyon hakkını elde etmek için BM Sözleşmesi'nde kendilerine tanınan yasal mücadelelerini tanıyacaktır" denilerek self-determinasyon hakkına tekrar vurgu yapılmıştır. Ayrıca 1990'lı yıllarda çeşitli sözleşmelerde bu hakka vurgu yapıldığı görülmektedir.

BM Genel Kurul'unda 18 Eylül 2000'de kabul edilen "BM Milenyum Deklarasyonu" başlıklı A/RES/55/2 sayılı kararın⁷⁰ "Değerler ve Prensipler" başlıklı bölümünde Madde 4: "...yabancı işgal ve sömürge etkisi altında kalan halkların self-determinasyon hakkı..." self-determinasyona toplaksal bütünlük ve siyasi bağımsızlıklara saygı çerçevesinde vurgu yapılmıştır.

Self-determinasyon ve egemenlik ilkelerinin çatıştığı kabulü nedeniyle, yaygın uluslararası tutum, kendi kaderini tayin hakkını, kurulu devletler içinde iktidarın demokratik olarak paylaşımı (power sharing) yönünde uygulamaları teşvik eden bir ilke olarak yorumlamak olmuştur.⁷¹

Sömürgelemlerden bağımsızlığını kazanma sürecinde, toprak değişimi olmadan, sömürge dönemindeki toprakların muhafaza edildiği görülmektedir. Bu durum uti possidetis olarak tanımlanmaktadır. Uti possidetis prensibinde, self-determinasyonun dış (klasik/post sömürge) ve iç yönleri ve self-determinasyonu düzenleyen uluslararası hukuk görüşündeki bölünme arasında kavramsal bir fark vardır.⁷² Uti possidetis uygulaması, II. Dünya Savaşı sonrasındaki gelişmelerde Afrika'da Asya'dan daha çok kullanılmış,

⁶⁸ Dördüncü Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Kurbanlarının Korunmasına İlişkin (1) Nolu Protokol. <<http://www.icrc.org/ihl.nsf/full/470?opendocument>> (07.06.2005)

⁶⁹ BM 50. Yıl Deklarasyonu. <<http://www.un.org/UN50/dec.htm>> (07.06.2010)

⁷⁰ A/RES/55/2 *United Nations Millennium Declaration*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 18 Eylül 2000.

⁷¹ Necati Polat, *Ahlak, Siyaset, Şiddet Bir Kuram Olarak Uluslararası Hukuk*, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 117

⁷² Burak Cop, Doğan Eymirlioğlu, "The Right of Self-Determination...", p. 128

sömürge sonrası sınır anlaşmazlıkları bağlamında uluslararası hukukun genel prensibi olarak dönüşüm geçirmiştir.⁷³

Uluslararası Adalet Divanı da self determinasyon ilkesinin sadece sömürge altındaki halkların bağımsızlıklarını kazanmaları konusunda geçerli olduğunu belirtmiştir.⁷⁴ 1990'lara kadar sömürge altında yaşayan halklar kapsamında değerlendirilen self-determinasyon ilkesinde bu tarihten sonra farklı yorumlamalar görülmüştür. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin, 1992 yılında da Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte ortaya çıkan devletler, self-determinasyon hakkını ileri sürerek devlet olmuşlardır. Bu durum kendi kaderini tayin hakkının, sömürgeler dışında da uygulanabilirliğini ortaya çıkarmış, self-determinasyonun bu şekilde uygulanamayacağı da belirtilmemiştir. Bu durumun nedeni olarak, bu devletlerin zaten federe bir yapı içinde olmaları gösterilmekte, bir devletten ayrılmanın her halkın kolay bir şekilde elde edebileceği bir hak olmadığı kabul edilmektedir. Özellikle Batı dışında kalan toplumlarda bu durum daha da zor bir hal almaktadır.

Uluslararası hukukun emredici (preemptory) bir normu olabileceği de zaman zaman söz konusu edilen bu ilke, bir başka uluslararası ilke olan 'egemen devletlerin ülkesel bütünlüğü' ile çatışmakta ve uygulamada etkisini neredeyse bütünüyle yitirmektedir.⁷⁵ İrade ya da rıza ilkesini, meşruluk anlayışının tek ölçütü olarak algılayan sistem, kendi kaderini tayin konusunda azınlık iradesini hiçe saymakla kendi meşruluğunu da tartışmaya açıyor olmaktadır.⁷⁶

⁷³ Peter Radan, *The Break – up of Yugoslavia and International Law*, Routledge, London 2002, p. 118

⁷⁴ Doğan Kılıç, "Self-Determinasyon...", s. 968

⁷⁵ Necati Polat, *Ahlak, Siyaset...*, s. 116

⁷⁶ Gerçekte, Koskenniemi'nin işaret ettiği üzere, sistem bakımından 'kendi kaderini tayin' ve 'ülkesel bütünlük' ilkeleri, gerilimli de olsa, bir *bütün* oluşturmaktadır. Dahası, bu gerilimli bütün içinde, yapısızlaştırıcı diye nitelenebilecek bir dönüşümle, kendi kaderini tayin ilkesi, dolayısıyla da bu ilkeye atfedilen uçuşu, bozguna, kargaşaya yol açıcı özelliklerin, merkezi ve ayrıcalıklı kavram durumundaki ülkesel bütünlük ilkesi bakımından *kurucu bir* işlev üstlendiği ortaya paradoksal olarak çıkmaktadır. Şöyle ki, Koskenniemi'nin pek güzel ortaya koyduğu gibi, kurulu devletlerin mevcut ülkesel sınırlarına yönelik tehdit taşıma işlevi, kendi kaderini tayin ilkesinin *tek* işlevi olarak düşünülmemelidir. Kendi kaderini tayin, aynı zamanda, kurulu devletlerin kendi meşruluklarını tesis etmede ve böylece sınırlarını korumada en azından kuramsal olarak şiddete ihtiyaç duydukları bir kavramdır. Çünkü kendi kaderini tayin ilkesi bize 'mevcut *de facto* sınırlara niye saygı duymamız gerektiği, devlet iktidarını elinde tutanların işlemleri ile silahlı birinin buyrukları arasında ne tür fark bulunduğu' gibi hayati anlamı olan konularda gerçekler sunmaktadır. M. Koskenniemi, "National Self-Determination Today: Problems of Legal Theory and Practice" *International and Comparative Law Quarterly*, Cilt: 43, 1994, s. 248'den aktaran N. Polat, *Ahlak, Siyaset...*, s. 117 – 18

3.3. İki Devletli Çözüm ve Self-Determinasyon

Self-determinasyon kapsamında ele alınan sözleşmelerin önemli bir bölümünde halk kavramı üzerinde yaşanan belirsizlik, tanım eksikliği Filistin'in devletleşmesi sürecinde önemli bir konu olan mülteci sorununda, mültecilerin geri dönüşleriyle ilgili İsrail'in görüşünde de görülmektedir. İsrail görüşüne göre, Filistinlilerin geri dönüşlerini mazur göstermeye hakları yoktur; zaten geri dönüşlerinin fiziksel koşulları da mevcut değildir; geri dönüşleri İsrail'in "Yahudi Karakteri"ni zedeleyeceğinden dolayı⁷⁷ istenmeyen bir durumdur.

Kendi kaderini tayin, halklara tanınmış bir haktır ve uluslararası hukukta kesin olarak tanınmış temel insan haklarından biri olmasına karşın uluslararası hukuk, devletlerin toprak bütünlüğüne daha çok vurgu yapmaktadır.⁷⁸ Uluslararası hukuk, self-determinasyonu bir devletten ayrılmaya çözüm getiren bir hak olarak tanımalıdır ama bu hak bütün halklar ve devletler için ayrılma hakkını içeren genel bir hak değildir.⁷⁹ Günümüzde uluslararası hukuk açısından kendi kaderini tayin hakkı, başlıca üç alanı kapsamaktadır: Sömürgeciliğin sona erdirilmesi, yabancı askeri işgalin yasaklanması; bütün ırklara, hükümetlere tam olarak katılabilme hakkının tanınmamasıdır.⁸⁰

Sadece sömürgelerden kurtulma bağlamında değerlendirilen self-determinasyon hakkı, sömürgelerin yanı sıra yabancı boyunduruğu altında olanlar ve ırksal baskı altında olanlar içinde geçerlidir.⁸¹ Filistin halkı hakkında BM'de farklı zamanlarda ülkelerine dönebileceklerine ilişkin kararlar çıkmasına rağmen, Filistin halkı sürgünde yaşamaya devam etmektedir. Bu durum, self determinasyonun hukuki olmaktan ziyade siyasi bir ilke olmaya devam ettiğinin göstergesidir.⁸²

Devlet olmanın şartları açısından önemli bir etken olan insan topluluğu, Filistin meselesinde mültecilerin geriye dönüşü kapsamında değerlendirilebilecek bir konudur. Bu

⁷⁷ Salman Ebu Sitta, "Geriye Dönüş Hakkının Tanınması", *Yeni İntifada: İsrail'in Apartheid Politikasına Karşı Direnmek* (içinde), (Der. Roane Carey), Everest Yayınları, İstanbul 2002, s. 486

⁷⁸ Hüseyin Kalaycı, "Kendi Kaderini...", s. 75

⁷⁹ Allen Buchanan, *Justice, Legitimacy, and Self-Determination Moral Foundations for International Law*, Oxford University Press, New York, 2004, p. 331

⁸⁰ Sadı Çaycı, Erhan Türbedar, Hasan Kanbolat, "Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve Ayrılıkçılık: Kosova'nın Bağımsızlığı Emsal Teşkil Eder mi?", *Stratejik Analiz*, Cilt: 8, Sayı: 91, Kasım 2007, s. 26 – 7

⁸¹ Abdullah Uz, "Teori ve...", s. 70

⁸² Doğan Kılıç, "Self-Determinasyon...", s. 976

konu da, geçmişte farklı başarılar ve sürekliliklerle Kosova, Bosna, Doğu Timor ve Kuveyt örneklerinde de rastlandığı gibi⁸³ uluslararası hukuk da örnekleri olan bir konudur.

Filistinlilere özerk bir bölge ayrılmış olması bir başarı gibi görünse de bu durum yerlerinden edilen bu etnik grubun başta Ürdün olmak üzere başka ülkelerde yaşamak zorunda kaldıkları gerçeğini değiştirmemektedir.⁸⁴ 1947 Taksim Planı sonrasında Filistin'e bırakılan toprakların çoğu, sonraki savaşlar sonucunda İsrail'in egemenliğine geçmiştir. Bu toprakların da büyük kısmının İsrail tarafından daha sonra işgal edilmesi kendi geleceğini belirleme ilkesinin BM tarafından keyfi parametrelere dayandırıldığını kanıtlamaktadır.⁸⁵

İki ayrı egemen devlet, bölge için tek bir laik ferdiyetçi devlet, özerk birimlerin bir federasyon⁸⁶ (iki devletli çözüm) sorunun çözümünde öne sürülen argümanlar olmuştur. İki farklı devlete ilişkin görüşler sorunun ortaya çıkışında da görülmüştür. 1937 Peel Komisyonu Planı ve 1947 BM Taksim Planı'nın önerdiği, bir 'Yahudi Devleti' ve bir 'Arap Devleti' fikri, iki farklı halka hizmet eden iki self-determinasyon birimi içinde olmuştur.⁸⁷ BM Taksim Planı, Filistin halkının self-determinasyon hakkını ihlal ettiği gibi, bu tarihi adaletsizlik, Filistin ve diğer Arap topraklarının işgal ve ilhak edildiği diğer eylemlerle sürmüş ve Kudüs'ün ilhak edilmesiyle en üst noktaya çıkmıştır.⁸⁸

Sonraki tarihlerde de BM'nin konuyla ilgili bazı kararlar aldığını görmekteyiz. BM Genel Kurul'unda 30 Kasım 1970'te kabul edilen 2649 (XXV) sayılı kararda⁸⁹ özellikle

⁸³ Mültecilerin geriye dönüşünde bazı konuların sağlanması gerekmektedir. Birinci konu, mültecilerin iskanıdır. İkincisi toprak parçasının saptanmasıdır. Üçüncüsü, sahipliğin İLA'dan (Israel Land Administration) devridir. Dördüncüsü, geriye dönüşün aşamalarıdır. Beşincisi, konut inşaatıdır. Altıncısı, hukuki yönleridir... Geriye dönüş hakkı saklı kalmak üzere, her mülteciye, zararları karşılığında "uluslararası hukuk veya emsallerinin prensipleri doğrultusunda", kararda belirtildiği gibi "sorumlu hükümetler veya otoriteler" tarafından tazminat ödenmelidir... Uluslararası hukuk uyarınca, toprakla halk bütündür; toprağa sahip olan, kitleyi de muhafaza etmelidir. Bu insanlar, İsraililerin Filistinlilere yaptıkları gibi sürülemez ve haklarından mahrum bırakılamazlar... İsrail... Filistinlilerin mülklerinden istifade eden ve *Nakba*'dan sorumlu taraf olarak, 194 sayılı karar ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Dördüncü Cenevre Konvansiyonu dahil, tüm uygulanabilir hukuku bünyesinde bulunduran gelenekselleşmiş uluslararası hukuk doğrultusunda, tazminatı tek başına ödemelidir. Salman Ebu Sitta, "Geriye Dönüş...", ss. 506 – 11

⁸⁴ İlyas Doğan, "Siyasal Bir İlke...", s. 10

⁸⁵ Ibid

⁸⁶ Iris Marion Young, "Self-Determination as Non – Domination: Ideals Applied to Palestine/Israel", *Adalah's Newsletter*, Vol: 12, April 2005, p. 6 – 8

⁸⁷ Virginia Tilley (Ed.), *Occupation, Colonialism, Apartheid?, A Re-assessment of Israel's Practices in the Occupied Palestinian Territories Under International Law*, A Study Coordinated by the Middle East Project of the Democracy and Governance Programme, Human Sciences Research Council of South Africa, Cape Town, 2009, p. 61 – 2

⁸⁸ Hans Köchler, *Küresel Adalet mi, Küresel İntikam mı? Dönüm Noktasındaki Uluslararası Cezai Yargı*, (çev: Funda Keskin, Erdem Denk), Alkim Yayınevi, İstanbul 2004, s. 559 – 60

⁸⁹ 2649 (XXV) *The importance of the universal realization of the right of peoples to self-determination and of the speedy granting of independence to colonial countries and peoples for the effective guarantee and observance of human rights*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 30 Kasım 1970.

Filistin ve Güney Afrika halkların self-determinasyon haklarını reddeden hükümetler kınanmıştır. 22 Kasım 1974'te ise, BM Genel Kurul'unda kabul edilen 3236 (XXIX) sayılı kararda, "Dış müdahale olmaksızın self determinasyon hakkı" ve "ulusal bağımsızlık ve egemenlik hakkı" tekrar teyit edilmiş ayrıca "Filistin halkının BM Şartı'na uygun olarak self-determinasyon hakkı olduğu" tanınmıştır.

1993'te başlayan İlkeler Deklarasyonu'yla karşılıklı tanıma politikaları, Filistin için özerklik görüşmeleri, sorunun gelişiminin de başlangıç noktaları olmuştur. Karşılıklı tanıma süreçleri, Filistin'in özerk yönetimden devletleşmeye kadar uzanan sürecinin ana hatlarını oluşturmuştur. Oslo sürecinde Filistin'e verilen haklar, içsel self-determinasyon kapsamında değerlendirilebilecek haklar olmuştur. Dönem içerisinde FKÖ'nün self-determinasyon hakkı talebi üç noktada açıklanabilir: Sömürgecilik, ırkçılık ve yabancı devlet hakimiyetidir.⁹⁰ Bu noktada, dışsal self-determinasyona başvurulduğu görülmektedir.

Geçen yıllarda da BM Genel Kurul'u, işgal edilmiş Filistin topraklarıyla ilgili "bağımsız bir Filistin Devleti hakkını da içeren, Filistinlilerin self-determinasyon hakkını" onaylayan birçok kararı kabul etmiştir.⁹¹ Ancak kabul edilen bu kararların uygulanabilirliği sorun olmaya devam etmektedir.

BM Genel Kurul'unda 17 Mayıs 2004'te kabul edilen "Doğu Kudüs'ü de içeren İşgal Edilmiş Filistin Topraklarının Statüsü" başlıklı A/RES/58/292 sayılı karar⁹² da, "Filistin halkı self-determinasyon ve toprakları üzerinde egemenlik hakkına sahiptir, İsrail'in işgalci güç olarak... yükümlülükleri ve görevleri vardır" Filistin halkının self-determinasyon hakkını teyit etmiştir.

BM Genel Kurul'unda 3 Mart 2005'te kabul edilen "Filistin Halkının Self-determinasyon Hakkı" başlıklı A/RES/59/179 sayılı karar⁹³ da, "bağımsız bir Filistin devleti hakkını da içeren, Filistin halkının self-determinasyon hakkını tekrar teyit eder" ve "bütün devletleri ve özel komisyonları ve BM sisteminin organizasyonlarını, Filistin halkının self-determinasyon hakkını bir an önce gerçekleştirebilmesi için yardım etmeye ve

⁹⁰ Fatma Taşdemir, "İsrail – Filistin Sorununun Self-determinasyon Hakkı Çerçevesinde Analizi", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, 2000, s. 216

⁹¹ Vita Gudeleviciute, "Does the Principle of Self-Determination Prevail Over the Principle of Territorial Integrity?", *International Journal of Baltic Law*, Volume: 2, Number: 2, April 2005, p. 59

⁹² A/RES/58/292 *Status of the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 17 Mayıs 2004.

⁹³ A/RES/59/179 *The right of the Palestinian people to self-determination*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 3 Mart 2005.

destek vermeye teşvik eder” şeklinde Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkını yinelemiştir.

22 Ocak 2009’da, Filistin Geçici Özerk Yönetimi, UCM Statüsü Madde 12 (3)’e göre, 1 Temmuz 2002’den beri Filistin topraklarındaki işlenen eylemlerle ilgili UCM’nin yargı yetkisinin ‘Filistin Hükümeti’ tarafından tanındığını bildiren bir deklarasyon sunmuştur.⁹⁴ Bu durum devletleşme ve toprak egemenliği konularında önemli bir faktör olarak ele alınmaktadır. Devlet uygulamaları ve BM tarafından kabul edilen karar ve deklarasyonlar şu sonuçları doğurmaktadır:

Fiilen tüm devletler ve hükümetler arası örgütler Filistinlilerin self-determinasyon hakkına yetkilendiriliyor olduklarını kabul etmektedirler. Bu hak için meşru dayanak olarak, yabancı devlet işgali altındaki halkların self-determinasyon hakkı görülüyor. Ancak bu bağlamda sadece 1967’den beri İsrail tarafından işgal edilen topraklarda yaşayan Filistinliler bu hakkın icrasına yetkilendirilmektedir. Filistinlilere self-determinasyon hakkı verme gayesinin İsrail’in bağımsız bir devlet olarak egemenliğini, güvenliğini ve mevcudiyetini koruma hakkı ile el ele gitmesi konusunda genel bir uzlaşmanın olduğu görülmektedir... Filistinlilerin self-determinasyon hakkının spesifik olarak nasıl uygulanabileceği konusunda henüz bir uzlaşma yok. Bu hak bir plebisit ya da bir seçimle mi kullanılacaktır?... Self-determinasyon hakkının uygulanacağı toprakların tam olarak hangi bölgeleri kapsayacağı konusunda bir uzlaşma yok; örneğin self-determinasyon hakkının uygulanacağı bölge Doğu Kudüs’ü kapsayacak mıdır?⁹⁵

BM kararları, BM Sözleşmeleri ve devlet uygulaması, açık bir şekilde yabancı işgale konu olan halkların dış self-determinasyon hakkı olduğunu gösterir.⁹⁶ Filistin sorununun da, self-determinasyon kavramı sömürgeci kurtulma açısından değil, yabancı bir ülkenin işgali altında olma durumuyla bağlantılı görülmekte, mevcut özerklik durumu sürerken, bağımsızlığına kavuşup kavuşamayacağı belirsiz bir durum olarak sürmektedir.

Filistin ve Kudüs sorunları, Filistin’in Arap halkının ulusal self-determinasyon hakkına tam olarak saygı gösterilecek şekilde çözümlenmelidir.⁹⁷ Bu durumda Filistinlilerin topraklarına, evlerine dönme hakkının iade edilmesini gerektirmektedir. Filistin’de halka reel ve adil bir dizi tercih sunmak için self-determinasyon uygulamanın en uygun yöntemi ihtilafli bölgelerde bir referandum ya da plebisit düzenlemedir.⁹⁸ Ayrıca, bu hakkın

⁹⁴ *Occupation, Colonialism, Apartheid?...*, p. 56

⁹⁵ Fatma Taşdemir, “İsrail – Filistin...”, s. 223 – 24

⁹⁶ Vita Gudeleviciute, “Does the Principle...”, p. 59

⁹⁷ Hans Köchler, *Küresel Adalet mi...*, s. 558 – 59

⁹⁸ Böyle bir referandum veya plebisit Uluslararası Adalet Divanı tarafından oluşturulan “ilgili halkın istek ve arzularının adil ve gerçek bir şekilde ifade edilmesini” gereksinimi de karşılayacaktır. Fatma Taşdemir, “İsrail – Filistin...”, s. 224

uygulanmasının yarattığı sorunlar, Filistinlilerin direniş eylemlerine neden olmaktadır. Bu nedenle, söz konusu hakkı kullanırken girilen eylemler “terörist” diye adlandırılmaz, çağdaş uluslararası hukukun *jus cogens* (buyruk kurallar) kurallarının bir parçası olan ulusal self-determinasyon hakkına dayanan eylemlerdir.⁹⁹

Devlet olmanın şartları olan insan topluluğu, toprak ve başka bir otoriteye bağlı olamayan siyasi yönetim gibi konular beraberinde Filistin için bazı özel durumları da getirmektedir. Batı Şeria ve Gazze Şeridi arasındaki toprakların bölünmüşlüğü egemenlik açısından sorun yaratan bir etken olabilecektir. Geleneksel görüş, yaşayabilen bir Filistin Devleti için, Batı Şeria ve Gazze Şeridi arasında karasal bir bağlantı olmasını savunur. Nitekim güvenli geçiş Batı Şeria ve Gazze Şeridi bağlantısını gerektirmektedir.¹⁰⁰

Filistin Sorunu'nun çözümü için “iki devletli çözüm” sloganını kullanan Bush Yönetimi'nin “bunu başardığı”, Filistin'i ikiye böldüğü¹⁰¹ ortadadır, günümüzde ise ABD Başkanı Obama'nın da savunduğu iki devletli çözümün nasıl hayata geçirileceği kesinleşmemiştir. Bu çözüm önerisiyle ilgili olarak Filistin Başbakanı Salam Fayyad, 2011'de Filistin Devleti'nin kurulacağını söylemektedir.¹⁰² Rusya'nın da destek verdiği ve yoğun bir şekilde tartışılan, mutlak çözüm olarak görülen iki devletli çözümün yerine farklı çözüm önerilerinin de olabileceği¹⁰³ tartışılrsa da aşılamayan sorunlar nedeniyle çözüm önerilerinin uygulanabilirlik ihtimali azalmaktadır. Kurulacak olan Filistin Devleti'nin toprakları üzerinde tam hakimiyet sağlaması, İsrail'in toprakların bütün kontrolünü Filistin tarafına devretmeye yanaşmaması yüzünden mümkün görünmemektedir.

⁹⁹ Hans Köchler, *Küresel Adalet mi...*, s. 559

¹⁰⁰ Jastus Reid Weiner, Diane Morrison, *Linking the Gaza Strip with the West Bank, Implications of a Palestinian Corridor Across Israel*, Jerusalem Center for Public Affairs, Jerusalem 2007, p.52

¹⁰¹ Serhat Erkmen, “Filistin’de Kriz: İki Millet, Üç Devlet”, *Stratejik Analiz*, Cilt: 8, Sayı: 87, Temmuz 2007, s. 51

¹⁰² Akiva Eldar, “Palestinian PM to Haaretz: We will have a state next year”

< <http://www.haaretz.com/hasen/spages/1160513.html> > (09.06.2010)

¹⁰³ İsrail'in Filistin topraklarında yasadışı Yahudi yerleşim yerleri aracılığıyla oluşturduğu de facto durum iki devletli çözümü neredeyse atıl hale getirmekte, dolayısıyla bu çözüm seçeneği bir anlamda oyalama ve zaman kazanma amaçlarına dönük olarak da dillendirilmektedir. Filistin topraklarında var olan mevcut durum ve Yahudi ve Filistinlilerin yaşadıkları yerlerin “birbirlerinin içine geçmesi” iki devletli bir çözümü, dolayısıyla topraksal bütünlüğü olan bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasını engellemektedir. Oysa son zamanlarda tartışılmaya başlayan Filistinli ve İsraililerin birlikte yaşadıkları herkesin tek oy hakkına sahip olduğu demokratik tek bir hukuk devleti tezi daha makul bir çözüm olarak ileri sürülmektedir. Aslında bu tez iki devletli çözümden çok daha realist ve uygulanabilir bir tez olma özelliği taşımaktadır. Bu çözüm yaklaşımının önündeki tek engel tıpkı Güney Afrika'da olduğu gibi İsrail'deki Apartheid rejimi ve politikalarıdır. Apartheid rejimi ve onun devamını sağlayan Siyonist ideolojinin ortadan kalkmasıyla bu çözüm önerisi gerçekleşme şansı bulabilecektir. Ersin Doyran, *Bir Direniş Hareketi Olarak HAMAS*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), 2006 Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, s. 121 – 22

Filistin – İsrail çatışmasının bir çözümü olarak Filistin Devleti fikri yeni değildir ama hala gerçekleştirilmekten uzaktır.¹⁰⁴ Filistin'in 1974'te BM'de gözlemci statüsü elde etmesi, 1988'de Filistin Devleti'nin ilan edilmesiyle çok sayıda devletin bu durumu desteklemesi gibi argümanlar Filistin Devleti'nin ortaya çıkmasının geçmişteki dayanak noktaları olarak gösterilmektedir.

Salam Fayyad'ın Filistin'de *de facto* (fili) bir devlet oluşturma amacıyla yürütmeye çalıştığı Fayyad Planı, önümüzdeki süreçte yeni gelişmelerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Filistin'de *de facto* bir devlet oluşturulması, Filistin'in barış görüşmelerinde elini güçlendirecek, İsrail'i 1967 sınırlarına, iki devletli bir çözümü kabule ve yeni yerleşim bölgeleri kurulmasına son vermeye zorlayacaktır.¹⁰⁵

Filistin – İsrail arasındaki temel sorunlarda kesin çözümlerinin sağlanmasının çok zor olması ve Filistinlilerin kendi aralarındaki bölünmüşlüğü gibi konular iki devletli çözümün önündeki temel engellerdir. Ayrıca gerek bölgenin gerekse de uluslararası dinamiklerin soruna olan etkileri, çıkar ilişkileri ve özellikle uluslararası hukukun soruna ilişkin uygulanmasındaki mevcut ayrımcılık sorunun kalıcı olmasına neden olmaktadır. Filistin Devleti'nin ilan edilmesinden daha zor olan durum ise, ilan edilecek devletin gerçekten her yönüyle toprakları üzerinde egemen olup olamayacağıdır. Günümüzde yaşanan gelişmeler, Filistin halkının izin verildiği kadarıyla egemenliklerini kullandıklarını göstermektedir. Nihai çözüm için öne sürülen iki devletli çözüm de, önemli olan Filistin Devleti'nin ilan edilip edilemeyeceği değil, egemen ve kalıcı olup olamayacağıdır. Yaşanan bütün süreçler, İsrail'in apartheid ile özdeşleştirilen politikaları nedeniyle, Filistin'in toprakları üzerindeki egemenliğini tam olarak sağlamasının çok zor olacağını göstermektedir.

¹⁰⁴ Leila Farsakh, "Independence, Cantons or Bantustans: Whither the Palestinian State?", *Middle East Journal*, Vol: 59, No: 2, Spring 2005, p. 1

¹⁰⁵ Aslında Fayyad'ın geliştirdiği yeni strateji şimdiye kadar İsrail'in uyguladığı "fili gerçekler oluşturma" (*establishing the facts on the ground*) taktığının benimsenmesidir. İsrail geçmişte, gerek sınırlarını büyütmede gerekse devlet oluşturma sürecinde bu taktiği başarıyla uygulamıştır. Sabri Çiftçi, "El-Fetih Kongresi, de facto Filistin Devleti ve Ortadoğu Barış Süreci", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 1, Sayı: 10, Ekim 2009, s. 36

SONUÇ

Filistin Sorunu, yüzyılı aşan geçmişiyle bölgesel bir sorun olmaktan çıkıp uluslararası bir sorun haline gelmiş, sorunla dolaylı / dolaysız ilgili olan tarafların bölgesel çıkarları ekseninde değerlendirilen bir konu olarak varlığını korumuştur. İsrail ve Filistin arasında yaşanan çok sayıda çatışmanın yanı sıra, 1948, 1967, 1973 tarihlerinde yaşanan savaşlar soruna farklı özellikler kazandırırken, İsrail'in her savaşta kazanan taraf olması da, Filistin sorununda geçmişten günümüze gelen süreçte, topraklarını sürekli genişleten, topraklar üzerindeki nüfusunu ve nüfuzunu arttıran, Birleşmiş Milletler'i ve uluslararası hukuku hiçe sayan tarafın İsrail olmasına neden olmuştur. Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne göre, kuvvet yoluyla toprak kazanılmasının yasak olmasına rağmen, İsrail'in her savaşla topraklarını genişletmesi ve işgalci güç olarak uluslararası sözleşmelerden doğan sorumluluklarını yerine getirmemesi, sorunu kalıcı hale getirmiştir.

1948 ve 1967 savaşlarıyla topraklarını önemli ölçüde genişleten İsrail, sadece topraklarını genişletmekle kalmayarak, sayıları gittikçe artan yerleşim yerlerini bu topraklarda inşa etme yoluyla bölgenin tarihi, toplumsal ve dini kimliğinde de kendi politikaları ekseninde önemli değişiklikler yapmaya devam etmektedir. 20. yüzyılın ikinci yarısından günümüze gelen süreçte, Filistin toprakları üzerinde yaşanan bütün değişiklikler farklı siyasi, coğrafi ve toplumsal dinamiklerin oluşmasına neden olmuştur.

Bütün temel sorunlarda görülen farklı bir boyut kazanma durumu, özellikle Kudüs gibi dini açıdan son derece önemli olan bir konuda daha da belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. 1967 savaşıyla Kudüs'ün tamamı üzerinde hakim olan İsrail, üç semavi din için de son derece önemli olan bu bölgede, uluslararası hukuk kurallarına ve Birleşmiş Milletler'in kararlarına rağmen şehrin tarihi dokusunu, kültürel ve dini kimliğini değiştirmekten vazgeçmemektedir. İsrail'in arkeolojik kazıları gerekçe göstererek Kudüs'teki Filistinlilere ait yerleşim yerlerini ve dini mekanlarını yıkmaya ve yerleşimlerini genişletmeye yönelik politikaları, uluslararası hukuka aykırı olmasına rağmen günümüzde de devam etmektedir. İsrail'in Kudüs'ün tek hakimi olmaya yönelik politikaları, iki devletli çözüm çabalarının bir sonucu olan Doğu Kudüs'ün Filistin'in başkenti olarak kabul edilmesini de zorlaştırmaktadır.

Hem Arap – İsrail savaşları hem de İsrail'in baskıcı politikaları sonucunda, kendi yurtlarında veya komşu Arap ülkelerinde mülteci konumuna düşen ve günümüzde sayıları 4.500.000'u aşan Filistinlilerin durumu, önceden sadece mülteci meselesine indirgenerek çözülmeye çalışılsa da artık evlerine geri dönüş hakkı çerçevesinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Birleşmiş Milletler'in kabul ettiği 194 sayılı karar ve geri dönüş hakkının kullanıldığı örnekler bu konuda çözüm için öne sürülebilecek argümanlar olsa da İsrail bu çözüm çabalarına yanaşmamaktadır. Çeşitli nedenlerle evlerini terk etmek zorunda kalan Filistinlilere ait olan yerleşimlerin İsrail tarafından sahiplenilmesi veya yıkılarak yeni yerleşimler inşa edilmesi, Filistinlilerin geri dönüş hakkına kavuştuktan sonra ortaya çıkacak yeni sorunları da doğurmaktadır. Bu durumda, UNRWA'ya kayıtlı / kayıtsız olarak zor şartlar altında yaşayan Filistinlileri sadece yaşam standartları iyileştirilmesi gereken mülteciler olarak değil, topraklarına geri dönmesi gereken ve geri dönüş sonrası yerleşimleri kolaylaştırılması gereken bir halk olarak değerlendirmek gerekmektedir.

İsrail'in işgal ettiği topraklarda, yerleşim yerlerini genişletme politikalarına durmaksızın devam etmesi olası bir çözüm çabasının önündeki engellerden biri olarak kabul edilmektedir. İsrail'in 2005'te Gazze'deki yerleşim yerlerinden çekilme politikası bölgede yaşayan İsraililer tarafından sert bir şekilde eleştirilmiş, bu süreçte yaşanan çatışmalar ciddi boyutlara ulaşmıştır. Evlerinden çıkmak istemeyen İsraililerin gösterdiği bu direniş, aslında bütün dünyaya İsrailileri yerleşim yerlerinden çıkarmanın ne kadar zor olduğunu ve bu durumda nelerin olabileceğini göstermesi açısından önemlidir.

Günümüzde sayıları Batı Şeria'da 300.000'e, Doğu Kudüs'de 190.000'e, Golan Tepeleri'nde 20.000'e ulaşan İsraili yerleşimciler, Filistin sorununda önemli bir faktör olmaya devam etmektedir. 2010 itibarıyla ABD'nin devreye girmesiyle başlatılmak istenilen barış sürecinin İsrail'in Doğu Kudüs'de yeni yerleşim yerleri inşa etmeye yönelik politikaları nedeniyle kesintiye uğraması bu sorunun çözüm çabalarındaki belirleyiciliğini göstermektedir. Ayrıca işgal edilen diğer Filistin topraklarında Filistin semtlerinin yıkılarak, Filistinlilerin evlerinden çıkarılarak yerleşim yerlerinin genişletilmesi uluslararası hukuk kurallarına rağmen devam etmektedir.

Orta Doğu'daki genel su sorunu, Filistin Sorunu'nda da önemli bir yere sahiptir. İsrail – Filistin arasında yaşanan savaşların önemli nedenlerinden birinin de su kaynakları üzerinde hakimiyet kurma politikaları olması, su kaynakların önemini göstermektedir. İsrail, su kaynaklarıyla ilgili olarak tarihsel kullanım miti gibi hukuken geçersiz

argümanlarla politikalarını meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Bölgedeki su kaynaklarının Filistinliler için adil paylaşılmaması, daha pahalı ve az suyu Filistinlilerin kullanması insani ihtiyaçlar konusunda bile İsrail'in Filistinlileri yok sayan politikalarını göstermektedir. Filistinlilerin su kaynaklarından yararlanamaması durumu, diğer sorunlarda olduğu gibi günümüzde de çözüm bekleyen bir konu olarak devam etmektedir.

İsrail'in Batı Şeria'da yaklaşık 700 km uzunluğundaki duvar inşası da uluslararası hukukun hiçe sayıldığı bir diğer sorundur. Uluslararası Adalet Divanı'nın ve Birleşmiş Milletler'in duvar inşasının hukuka aykırı olduğunu ve yıkılması gerektiğini belirten kararlarına rağmen İsrail duvar inşasına devam etmektedir. Duvarın Filistinlilerin evlerini, tarlalarını bölecek şekilde inşa edilmesi ve kontrol noktalarıyla tüm geçişlerin denetlenmesi duvar inşasının Filistinlileri tecrit etme amacıyla inşa edildiğini kanıtlamaktadır. Gazze'ye uygulanan ablukayla ortaya çıkan tecrit edilmişlik durumu, Batı Şeria'da da duvar inşasıyla yaratılmıştır. Uluslararası toplum tarafından meşru olarak kabul edilen Fetih yönetiminin duvarla çevrili bir toprak üzerindeki yönetimi, sınırlandırılmış egemenlik sorununu da ortaya çıkarmıştır. Uluslararası hukukun konuyla ilgili kararlarına rağmen, İsrail duvar inşasını gözetleme ve denetleme noktalarıyla daha da işlevsel hale getirerek bu politikasından vazgeçmeyeceğini göstermektedir.

Ele alınan temel sorunların yanı sıra, siyasi süreçte yaşanan gelişmelerden de sorunun kalıcı olacağı anlaşılmaktadır. Filistin Sorunu'nda 1990'lı yıllara kadar süren çatışma ortamı bu tarihten sonra barış süreciyle değiştirilmeye çalışılmıştır. II. İntifada ile birlikte tekrar başlayan çatışma ortamı, İsrail'in gerek belirtilen temel sorunların hiç birinden taviz vermemesi gerekse de Aralık 2008 – Ocak 2009 tarihleri arasındaki Gazze saldırısında uluslararası hukuku hiçe sayan tavrı nedeniyle sürmektedir. Ayrıca Filistinlilerin Batı Şeria / Gazze ve HAMAS / Fetih bölünmüşlüğü, kendi içinde birlik kuramayan bir halkın devletleşme sürecinde yaşayacağı en önemli sorun olarak günümüzde de devam etmektedir.

Filistin Sorunu bağlamında yapılan self-determinasyon tartışmaları, kesin bir sonuca ulaşmasa da konuya yeni bir boyut kazandırması açısından önemlidir. Dışsal self-determinasyon kapsamında, yabancı bir devletin işgali altında olma durumuyla tartışılan Filistin sorununda, Filistin Başbakanı Salam Fayyad'ın 2011'de Filistin Devleti'nin kurulacağını açıklaması, başkentin Doğu Kudüs olmasının İsrail tarafından asla izin

verilmeyecek bir durum olarak kabul edilmesiyle birlikte düşünüldüğünde, bu durum toprakları üzerinde bölünmüş bir halkın nasıl egemen olacağı sorunsalını da yaratmaktadır.

Uluslararası hukukun İsrail tarafından kendi politikaları ekseninde değerlendirilmesi, sorunu çıkmaza sokan bir diğer noktadır. 1967 savaşından, 31 Mayıs 2010'da uluslararası sulardaki Mavi Marmara gemi baskınına kadar İsrail'in sürekli olarak meşru müdafaa kavramına atıf yapması, bu kavramın İsrail tarafından nasıl kabul edildiğini göstermektedir. Filistin sorunuyla ilgili olarak Birleşmiş Milletler'de yüzlerce karar alınması ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesi Madde 25: "Birleşmiş Milletler üyeleri, işbu Antlaşma uyarınca, Güvenlik Konseyi'nin kararlarını kabul etme ve uygulama konusunda görüş birliğine varmışlardır" hükmüne rağmen İsrail'in bütün kararları hiçe sayması, ayrıca İsrail'in taraf olduğu uluslararası sözleşmeleri dahi ihlal etmesi uluslararası hukukun bu konuda devreye sokulmasının zorluğunu göstermektedir.

Gerek sorunun tarihsel sürecinde¹ gerekse de çözümünde önemli bir faktör olan ABD'nin konuya yaklaşımı, sorunun geleceğini şekillendirecek içsel dinamikler kadar önemlidir. 1990'lı yıllardan beri ABD Başkanları nezdinde bir araya gelen iki tarafın liderleri yıllar içinde değişse de sorun günümüzde devam etmektedir. 1990'lı yıllarda olduğu gibi 2000'li yıllarda da ABD'nin soruna çözüm bulmak amacıyla gerçekleştirdiği faaliyetler sorunu çözememiştir. İsrail'in taraf olduğu uluslararası sözleşmeleri dahi ihlal ettiği Filistin Sorunu'nda, 1990'lardan günümüze kadar ABD öncülüğünde yürütülen barış görüşmelerinden önemli sonuçlar alınamaması barıştan ziyade çözüme olan ihtiyacı arttırmaktadır. Bu durum da, sorunun çözümü için artık farklı yöntemlerin gerektiğini ortaya koymaktadır.

Filistin Sorunu hakkında yapılan çalışmaların çokluğu konuyu matematiksel hale getirmiş, şablonların ve başlıkların tasarlanarak üretildiği bir inceleme alanı yaratılmıştır. Uluslararası hukukun temel sorunlarla ilgili çözümleri, Birleşmiş Milletler'de alınan yüzlerce karar gibi İsrail tarafından dikkate alınmamaya devam etmektedir. İsrail'in özellikle Aralık 2008 – Ocak 2009 tarihleri arasındaki Gazze saldırısında Birleşmiş Milletler'e ait olan binaları da hedef alan saldırılarına, Birleşmiş Milletler tarafından verilen tepkinin yetersiz kalması, bu kurumun güvenilirliğinin ve etkinliğinin de sorgulanmasına neden olmuştur.

¹ Bkz. Ek 10: 1900 – 2010 Arası Filistin Sorunu Tarihsel Süreci

İsrail'in politikalarından vazgeçmemesi ve işgal altındaki topraklarda işgalci güç olarak uluslararası hukuktan doğan sorumluluklarından kaçınması yapılan çalışmaların ortak görüşü olmaya devam etmektedir. Bunun yanı sıra İsrail'in politikalarının günümüzde "apartheid" kapsamında değerlendirildiği görülmektedir. Uluslararası hukukun uygulanabilirliğinin, Filistin sorunu bağlamında uluslararası ilişkilerin dinamiklerine bağımlı kılınarak değerlendirilmesi sorunun çözümünü zorlaştıran en önemli etkidir. Bu noktada, Filistin – İsrail sorununda çözümü sağlamak için uluslararası hukuku uygulanabilir kılmak, Birleşmiş Milletler'in ve uluslararası politikada söz sahibi olan büyük güçlerin soruna adil ve çözüm getiren yaklaşımları devreye sokmasıyla mümkün olacaktır. Bunu sağlamak için de, öncelikle sadece sorunlarla ilgili kararlar almanın yıllardır çözüm getirmediği göz önüne alınarak, uluslararası toplumun sorunlara çözüm getiren ortak bir görüş etrafında birleşerek bu kararların kabul edilmesini ve uygulanmasını sağlaması gerekmektedir.

Uluslararası hukukun Filistin Sorunu için ifade ettiği anlam, uluslararası hukukun temel sorunların çözümü için uygulanabilmesiyle ilişkilidir. Kudüs, Filistinli mülteciler, İsraili yerleşimciler, su ve duvar inşası gibi sorunların çözümünde uluslararası hukukun yetersiz kaldığı bir nokta yoktur. Her sorunun çözümü için çeşitli uluslararası sözleşmelerin ve Birleşmiş Milletler'in kararları mevcuttur ayrıca çözümün şartları da yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur. Bu durumda, yapılması gereken İsrail'in uluslararası hukuktan doğan sorumluluklarını yerine getirmesini sağlamaktır. Bu ise, uluslararası politikadaki büyük güçlerin taraflara eşit yaklaşmasıyla ve uluslararası hukukun koruyucusu olması beklenen Birleşmiş Milletler'in aktif bir şekilde devreye girmesiyle mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acer, Yücel. “İsrail’in Suçları”, *Dünya Gündemi Gazetesi*, 01 – 08 Ocak 2009
- Abunimah, Ali; Ibish, Hussein. *The Palestine Right of Return*, American – Arab Anti – Discrimination Committee, Washington DC 2008.
- Alibaba, Arzu. “Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Kuruluşu”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 49, Sayı: 1, 2000, ss. 181 – 207
- Allan, J. A. “Hydro – Peace in the Middle East: Why No Water Wars? A Case Study of the Jordan River Basin”, *SAIS Review*, Vol: XXII, No: 2, 2002, pp. 255 – 272
- “Water in the Arab Middle East: Availability and Management Options”, (Ed. Ali İhsan Bağış), *Water as an Element of Cooperation and Development and Development in Middle East*, Hacettepe University and Friedrich Naumann Foundation, Ankara 1994.
- Amin, Samir; Kenz, Ali El. *Avrupa ve Arap Dünyası*, (Çev: Kemal Ülker), Versus Kitap, İstanbul 2006.
- Amnesty International. *Israel / Gaza Operation “Cast Lead”: 22 Days of Death and Destruction* Amnesty International Publications, United Kingdom 2009.
- Israel and the Occupied Territories: Enduring Occupation – Palestinians Under Siege in the West Bank*, Amnesty International Publications, United Kingdom 2007.
- Aras, Bülent. “Gazze Dramı ve Sonrası”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2009, ss. 13–20
- Ortadoğu ve Türkiye*, Q-Matris Yayınları, İstanbul 2003.
- “Turkish Foreign Policy and Jerusalem: Toward a Societal Construction of Foreign Policy”, *Arab Studies Quarterly*, Vol: 22, Nu: 4, 2000, pp. 31 – 58
- Arı, Önder. *Uluslararası İlişkiler*, Der Yayınları, İstanbul 1987.
- Arı, Tayyar. *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, 4. Baskı, Mkm Yayıncılık, Bursa 2008.
- “ABD-İsrail İlişkileri ve Orta Doğu Barış Süreci”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 5, Sayı: 1, 1999, ss. 233 – 249
- Arım, Reşat. “Türkiye ve Kudüs Sorunu”, (Der. Meliha Benli Altunışık), *Türkiye ve Ortadoğu Tarih, Kimlik, Güvenlik*, Boyut Yayınları, İstanbul 1999.
- Armaoğlu, Fahir. *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948–1988)*, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1994.

20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi 1980 – 1990 Cilt: 2*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991.
20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914 – 1995*, 11. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul [t.y.].
- Arsava, Füsun. “Self-Determinasyon Hakkı ve Kosova”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 5, No: 17, 2009, ss. 1 – 21
- Ataöv, Türkkaya. “Filistin Sorunu’nun Ardındaki Gerçek: İsrail’in Kuruluşuna Kadar”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 25, No:3, 1970, ss. 29 – 66
- “Kudüs ve Devletler Hukuku”, *Ankara SBF Dergisi*, Cilt: 35, Sayı: 1, 1980, s. 29–54
- “The Question of Jerusalem in the Post-Cold Era”, *The Turkish Yearbook of International Relations*, Vol: XXI, 1982, pp. 153 – 164
- Aydın, Ali İhsan. “İsrail’in Gazze’deki Katliamı Uluslararası Yargıya Taşınıyor”, *Zaman Gazetesi*, 27 Ocak 2009
- Ayhan, Veysel. *İmparatorluk Yolu: Petrol Savaşlarının Odağında Orta Doğu*, Nobel Yayınları, Ankara 2006.
- “HAMAS: Filistin Direnişinde Politik İslam”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2009, ss. 101 – 136
- Balcı, Ali. “Filistin: Savaş ve Barış Arasında”, (Ed. Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman), *Dünya Çatışma Bölgeleri*, Nobel Yayınları, Ankara 2004.
- “Yahudi Yerleşimleri ve Filistin Sorunu”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 2, Sayı: 14, 2010, ss. 52 – 57
- Bayers, Michael. *Soykırımdan Son Kırım Savaş Hukuku*, (Çev: Hasret Dikici Bilgin), Detay Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Boling, Gail J. *The 1948 Palestinian Refugees and the Individual Right of Return: An International Law Analysis*, Second Edition, BADIL Resource Center for Palestinian Residency and The Refugee Rights, Bethlehem 2007.
- Bozkurt, Enver. “Ulaşım Elverişli Olmayan Uluslararası Su Yollarının Hukukî Statüsü ve 1997 BM Sözleşmesi”, *2023 Dergisi*, Sayı: 25, 2003, ss. 26 – 34
- Bölme, Selin M. “Gazze’de Katliam Türkiye, Ortadoğu ve Filistin Sorunu”, *Seta Analiz*, Sayı: 3, 2009, ss. 1 – 20
- Buchanan, Allen. *Justice, Legitimacy, and Self-Determination Moral Foundations for International Law*, Oxford University Press, New York 2004.

- Bracka, Jeremie Maurice. "Past The Point of No Return? The Palastinian Right of Return in International Human Rights Law" *Melbourne Journal of International Law*, Vol: 6, Issue: 2, 2005, pp. 1 – 41
- Chesnot, Christian; Lama Joséphine. *Filistinliler 1948–1988 Fedai Nesli: Silahlı Mücadeleden Özerkliğe*, (Çev: Sezai Arusoğlu), Doruk Yayımcılık, Ankara 2003.
- Çakmak, Cenap. "İsrail Savaş Suçlularını Yargılamak Mümkün mü?", *Zaman Gazetesi*, 27 Ocak 2009
- Çalışkan, Selami. "Filistin – İsrail Su Kaynakları ve Bölgesel Su Kaynaklarının Ortadoğu Sorununa Etkisi", (Haz. M. İbrahim Turhan), *Filistin Çıkmazdan Çözümüne* (içinde), Küre Yayınları, İstanbul 2003.
- Chomsky, Noam. *Fateful Triangle: The United States, Israel, and the Palestinians*, 2nd Edition, South End Press Classics, Cambridge 1999.
- Cop, Burak; Eymirlioğlu, Doğan. "The Right of Self-Determination in International Law Towards the 40th Anniversary of the Adoption of ICCPR and ICESCR", *Perceptions Journal Of International Affairs*, Vol: X, Nu: 4, 2005, pp. 115 – 146
- Çaycı, Sadi. "Milletlerarası Hukuk Açısından İsrail – HAMAS Uyuşmazlığı ve Gazze'ye Yardım Konvoyuna Müdahale", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 2, Sayı: 18, 2010, ss. 45 – 50
- Çaycı, Sadi; Türbedar, Erhan; Kanbolat, Hasan. "Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve Ayrılkçılık: Kosova'nın Bağımsızlığı Emsal Teşkil Eder mi?", *Stratejik Analiz*, Cilt: 8, Sayı: 91, 2007, ss. 23 – 39
- Çiftçi, Sabri. "El-Fetih Kongresi, de facto Filistin Devleti ve Ortadoğu Barış Süreci", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 1, Sayı: 10, 2009, ss. 33 – 39
- Davutoğlu, Ahmet. *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 25. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2008.
- "Küresel ve Bölgesel Dengeler, Ortadoğu Barış Süreci", (Haz. M. İbrahim Turhan), *Filistin Çıkmazdan Çözümüne* (içinde), Küre Yayınları, İstanbul 2003.
- Doğan, İlyas. "Siyasal Bir İlke Olarak Halkların Kendi Geleceğini Belirleme İlkesine Devletler Hukuku Açısından Bakış", *Kamu Hukuku Arşivi*, 2006, ss. 1 – 11
- Doyran, Ersin. *Bir Direniş Hareketi Olarak HAMAS*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), 2006, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Drummond, Dorothy. *Holy Land, Whose Land? Modern Dilemma Ancient Roots*, Second Edition, Fairhurst Press, USA 2004.

- Eisenberg, Laura Zittrain; Caplan, Neil. *Negotiating Arab – Israeli Peace: patterns, problems, possibilities*, Indiana University Press, USA 1998.
- Erhan, Çağrı. Orta Doğu Barış Süreci Kutusu, (Ed. Baskın Oran), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt: 2*, 10. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.
- Erakat, Sa'eb. "Road Map to Where?", *Perceptions Journal of International Affairs*, Vol: VIII, Nu: 3, 2003, pp. 21 – 42
- Erdemli, Özgül. "İsrail – Filistin 'Çatışma Süreci'nde Uluslararası Bir Çözüm Arayışı: Mitchell Komisyonu Raporu", *Stratejik Analiz*, Cilt: 2, Sayı:17, 2001, ss. 5 – 18
- Erkmen, Serhat. "Filistin'de İktidar Mücadelesi: HAMAS – Fetih İlişkileri", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2009, ss. 14 – 21
- "Yeni Filistin Hükümeti ve Ortadoğu Barış Süreci", *Stratejik Analiz*, Cilt: 7, Sayı: 84, 2007, ss. 16–17
- "Filistin'de Kriz: İki Millet, Üç Devlet", *Stratejik Analiz*, Cilt: 8, Sayı: 87, 2007, ss. 43–52
- Farsakh, Leila. "Independence, Cantons or Bantustans: Whither the Palestinian State?", *Middle East Journal*, Vol: 59, No: 2, 2005, pp. 1 – 16
- Fırat, Melek; Kürkçüoğlu, Ömer. "1980 – 1990 Ortadoğu'yla İlişkiler", (Ed. Baskın Oran), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt: 2*, 10. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.
- Giritli, İsmet. *Superpowers in The Middle East*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1972.
- Goodman, Paul (der.) *Chaim Weizmann: A Tribute on His Seventeenth Birthday*, London 1945'ten aktaran M. Lutfullah Karaman.
- Gönlübol, Mehmet; Ülman, Haluk. "Birleşmiş Milletler Kuvveti; Süveyş ve Kongo Olayları", *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, Cilt:16, Sayı: 1, 1961, ss. 141 – 168
- Gudeleviciute, Vita. "Does the Principle of Self-Determination Prevail Over the Principle of Territorial Integrity?", *International Journal of Baltic Law*, Vol: 2, Nu: 2, 2005, pp. 48 – 74
- Güler, E. Zeynep. "2000'lerde Filistin'de Yine Savaş..." *İktisat Dergisi*, Sayı: 433 – 434, 2003, ss. 75 – 82
- Halatçı, Ülkü. "Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisini Kullanabilmesinin Önkoşulları", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 1, No:3, 2005, ss. 57 – 76

- Hasgüler, Mehmet; Uludağ, M. Bülent. *Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler*, Nobel Yayınları, Ankara 2004.
- Inbar, Efraim. “The Arab – Israeli Peace Process: A Realistic Assessment” *Perceptions Journal Of International Affairs*, Vol: V, Nu: 1, 2000, pp. 55 – 65
- İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi. *KUDÜS (Tarihî Belge)*, (Tercüme: Acar Tanlak), Ankara 1988.
- Herzl, Theodor. *Yahudi Devleti*, (Çev: Sedat Demir), Ataç Yayınları, İstanbul 2007.
- Hourani, Albert. *Arap Halkları Tarihi*, (Çev: Yavuz Alogan, Yay. Haz: Tanıl Bora), İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
- Kalaycı, Hüseyin. “Kendi Kaderini Tayin Hakkının Tarihçesi”, *Stratejik Analiz*, Cilt: 7, Sayı: 84, 2007, ss. 69 – 76
- Karaman, M. Lutfullah. *Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu*, İz Yayıncılık, İstanbul 1991.
- Karaosmanoğlu, Ali L. “Kendi Kaderini Tayin, Ülke Bütünlüğü, Uluslararası İstikrar ve Demokrasi”, *Doğu Batı*, Yıl: 6, Sayı: 24, 2003, ss. 147 – 157
- Kepel, Gilles. *Fitne İslam'ın Merkezinde Savaş*, (Çev: Mahmut Özışık), Doğan Kitap, İstanbul 2006.
- Kılıç, Doğan. “Self-Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısında Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XII, Sayı: 1 – 2, 2008, ss. 949 – 982
- Kolb, Robert; Hyde, Richard. *An Introduction to the International Law of Armed Conflicts*, Hart Publishing, Oxford 2008.
- Koskeniemi, M. “National Self-Determination Today: Problems of Legal Theory and Practice” *International and Comparative Law Quartely*, Cilt: 43, 1994, s. 248'den aktaran POLAT, Necati
- Koluman, Aziz; Şen, Alper. “Dünya Su Kaynaklarının Paylaşımı Konusunda Yaşanan Başlıca Sorunlar”, (Ed. Aziz Koluman), *Dünya Su Sorunları ve Stratejileri*, Asam Yayınları, Ankara 2002.
- Köchler, Hans. *Küresel Adalet mi, Küresel İntikam mı? Dönüm Noktasındaki Uluslararası Cezai Yargı*, (Çev: Funda Keskin, Erdem Denk), Alkim Yayınevi, İstanbul 2004.
- Kramer, Tanya. “The Controversy of a Palestinian ‘Right of Return’ to Israel”, *Arizona Journal of International and Comparative Law*, Vol: 18, Nu: 3, 2001, pp. 979 – 1016
- Kutsal, Elif. “İsrail – Filistin İhtilafı Özelinde Politik Bir Araç Olarak Su”, *Bilge Strateji*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2009, ss. 95 – 106

- Kürkcüoğlu, Ömer. “Orta Doğu’daki Yeni Gelişmeler ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 1, 1974, ss. 151 – 159
- Kütükçü, M. Akif. “Uluslararası Hukukta Self-Determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 12, 2004, ss. 259 – 276
- Lehn, Walter. “Yahudi Ulusal Fonu: Bir Ayrım Aracı”, *Siyonizm ve Irkçılık*, (Çev: Türkkaya Ataöv), Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1982.
- Murad, Fadia Daibes. “Water Resources in Palestine A Fact Sheet and Basic Analysis of the Legal Status”, *Water Law*, No: 3, 2002.
- Okutan, Çağatay. “Arap Milliyetçiliği”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 56, Sayı: 2, 2001, ss. 157 – 172
- Pappe, İlan. *Modern Filistin Tarihi*, (Çev: Nuri Plümer), Phoenix Yayınları, Ankara 2007.
- Pazarıcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk*, 8.Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2009.
- Picard, Elizabeth. “Aspects of International Law of the Water Conflict in the Middle East”, (Ed. Ali İhsan Bağış), *Water as an Element of Cooperation and Development and Development in Middle East*, Hacettepe University and Friedrich Naumann Foundation, Ankara 1994.
- Polat, Necati. *Ahlak, Siyaset, Şiddet Bir Kuram Olarak Uluslararası Hukuk*, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul 1999.
- Quigley, John. “The Legal Status of Jerusalem Under International Law”, *The Turkish Yearbook of International Relations*, Vol: XXIV, 1994, pp. 11 – 23
- Radan, Peter. *The Break – up of Yugoslavia and International Law*, Routledge, London 2002.
- Sander, Oral. *Siyasi Tarih 1918 – 1994*, 12. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2004.
- Satloff, Robert. “Arab – Israeli Diplomacy in 2000: An Uphill Battle for Peace”, *Perceptions Journal Of International Affairs*, Vol: V, Nu: 1, 2000, pp. 82 – 91
- Shiblak, Abbas. “Stateless Palestinians”, (Ed. Marion Couldrey, Tim Moris), *Forced Migration Review-Palestinian Displacement: A Case Apart?*, Issue:26, 2006, pp. 8–9
- Sitta, Salman Ebu. “Geriye Dönüş Hakkının Tanınması”, (Der. Roane Carey), *Yeni İntifada: İsrail’in Apartheid Politikasına Karşı Direnmek*, Everest Yayınları, İstanbul 2002.

- Stone, Julius. "Israel and Palestine – Assault on the Law of Nations", (Ed. Ian Lacey), *International Law and Arab – Israel Conflict*, , Second Edition, Jirlic Publications, Australia 2003.
- Şen, Alper. "İsrail – Filistin Anlaşmazlığında Geline Durum: Yol Haritası Nereye Gidiyor?" *Stratejik Analiz*, Cilt: 4 Sayı: 41, 2003, ss. 77 – 82
- Takkenberg, Lex. "UNRWA and Palestinian Refugees After Sixty Years: Some Reflections", *Refugee Survey Quarterly*, Vol: 28, No:2 & 3, 2009, pp. 253 – 259
- Taşdemir, Fatma. "İsrail – Filistin Sorununun Self-determinasyon Hakkı Çerçevesinde Analizi", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, 2000, ss. 209 – 225
- The Grassroots Palestinian Anti – Apartheid Wall Campaign. *Report: Repression Allowed, Resistance Denied – Israel's Suppression of the Popular Movement Against the Apartheid Annexation Wall*, , 9 July 2009.
- Tilley, Virginia (Ed.). *Occupation, Colonialism, Apartheid?, A Re-assessment of Israel's Practices in the Occupied Palestinian Territories Under International Law*, A Study Coordinated by the Middle East Project of the Democracy and Governance Programme, Human Sciences Research Council of South Africa, Cape Town 2009.
- Tiryaki, Orhan. *Sınıraşan Sular ve Ortadoğu'da Su Sorunu*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1994.
- Tomanbay, Mehmet. *Dünya'da Su ve Küresel Isınma Sorunu*, Phoenix Yayınları, Ankara 2008.
- Topal, Ahmet Hamdi. "27 Aralık 2008 – 18 Ocak 2009 Gazze Saldırısı ve Uluslararası Ceza Hukuku", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XII, Sayı: 1 – 2, 2008, ss. 1091 – 1112
- Turhan, Turgut. "Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İsrail'in Gazze Harekatı", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No: 41, 2009, ss. 161 – 181
- Tür, Özlem. "Türkiye ve Filistin 1908 – 1948: Milliyetçilik, Ulusal Çıkar ve Batılılaşma", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 62, Sayı:1, 2007, ss. 223 – 251
- Uçarol, Rifat. *Siyasi Tarih 1789–1999*, 5. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 2000.
- Uluatam, Özhan. *Damlaya Damlaya Ortadoğu'nun Su Sorunu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2004.
- Uz, Abdullah. "Teori ve Uygulamada Self-Determinasyon Hakkı", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 3, No: 9, 2007, ss. 60 – 81

- Vaitikiotis, P. J. *The Middle East From the End of Empire to the End of the Cold War*, Routledge, London and New York 1997.
- Walker, Edward S. "Great Expectations and a Cold Peace", *The Middle East Institute Viewpoints: The Legacy of Camp David 1979–2009*, The Middle East Institute, Washington DC 2009.
- Weiner, Jastus Reid; Morrison, Diane. *Linking the Gaza Strip with the West Bank, Implications of a Palestinian Corridor Across Israel*, Jerusalem Center for Public Affairs, Jerusalem 2007.
- Yavuz, M. Hakan. "İkicilik (Duality): Türk-Arap İlişkileri ve Filistin Sorunu (1947–1994)", (Der. Faruk Sönmezoğlu, *Türk Dış Politikasının Analizi*), 2.Baskı, Der Yayınları, İstanbul 2001.
- Yıldız, Dursun. "İsrail'in Su Güvenliği, Golan Tepeleri'nin Hidro-stratejik Önemi", *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, Sayı: 213, 2008.
- Young, Iris Marion. "Self-Determination as Non – Domination: Ideals Applied to Palestine/Israel", *Adalah's Newsletter*, Vol: 12, 2005, pp. 1 – 9
- Zehir, Cemal. *Ortadoğu'da Su Medeniyetlerinden Su Savaşlarına*, Su Vakfı Yayınları, İstanbul 2003.
- Ziegler, David W. *War, Peace, and International Politics*, 8th edition, Addison Wesley Longman, New York 1999.
- Zimmerman, Bennett; Seid, Roberta; Wise, Michael L. "Million Person Gap: The Arab Population in the West Bank and Gaza", *Mideast Security and Policy Studies*, The Begin – Sedat Center for Strategic Studies, No: 65, 2006.
- Zisser, Eyal. "Waging Peace in the Middle East: An Israeli Point of View", *Perceptions Journal Of International Affairs*, Vol: V, Nu: 1, 2000. pp. 66 – 81

İNTERNET KAYNAKLARI

1972–2008 Yılları Arası İsraili Yerleşimci Nüfusu:

<http://www.fmep.org/settlement_info/settlement-info-and-tables/stats-data/comprehensive-settlement-population-1972-2006> (20.05.2010)

2002 -2010 Yılları Arası İsrail ve Filistin'deki Su Tüketimi:

<http://www.gsi.gov.il/Eng/_Uploads/140Water-Crisis-Israel.pdf> (01.06.2010)

2002 – 2008 Yılları Arası Seçilmiş Göstergelerle Filistin Topraklarında Su:

<http://www.pcbs.gov.ps/Portals/_pcbs/Water/time%20s.htm> (10.06.2010)

Antonius, Rachad. The Relevance of Principles of International Law to the Israel- Palestine Conflict. 2003 <http://www.ieim.uqam.ca/IMG/pdf/Int_1_Law_and_the_Israeli-Pales.pdf> (25.05.2010)

Apartheid Wall, Land Theft and Forced Expulsion:

<<http://www.stopthewall.org/downloads/pdf/Wall-fc-En.pdf>> (24.05.2010)

Assaf Uni, “The full text of Olmert, Abbas' speeches at the Annapolis summit”.

<<http://www.haaretz.com/news/the-full-text-of-olmert-abbas-speeches-at-the-annapolis-summit-1.234081>> (29.04.2010)

Bölge ve Kaynaklara Göre Filistin Topraklarındaki Kullanılabilir Su Miktarı – 2008:

<http://www.pcbs.gov.ps/Portals/_pcbs/Water/01.htm> (07.06.2010)

Eldar, Akive “*Palestinian PM to Haaretz: We will have a state next year*”:

<<http://www.haaretz.com/hasen/spages/1160513.html>> (09.06.2010)

Filistin Devleti Türkiye Büyükelçiliği:

<http://www.filistinelc-tr.com/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=40>
(01.06.2010)

G. W. Bush'un 24 Haziran 2002'deki konuşması:

<<http://edition.cnn.com/2002/ALLPOLITICS/06/24/bush.mideast.speech/index.html>
> (27.04.2010)

Israel's ‘Disengagement’ Plan Occupied Gaza Plan:

<<http://www.nad-plo.org/maps/gaza/pdf/gaza.pdf>> (27.05.2010)

“İsrail Gazze'ye Girişini Engellediği Malların Listesini Yayımlamıyor”:

<http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/05/100503_israelblockade.shtml>
(27.05.2010)

“İsrail Ordusu Tüm Batı Şeria'yı Sürgüne Yollayabilir”:

<http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/04/100413_westbank.shtml>
(03.06.2010)

Netanyahu: “Jerusalem is not settlement but our capital”

<<http://edition.cnn.com/2010/POLITICS/03/22/us.israel/index.html>> (04.05.2010)

Mülteci kampları:

<<http://www.unrwa.org/etemplate.php?id=41>> (06.05.2010)

Özlem Altıparmak, “İsrail Taraf Olmasa da UCM'de Yargılanabilir”

<http://www.ucmk.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=122&Itemid=1> (31.05.2010)

Palestine Monitor Factsheet, East Jerusalem:

<<http://palestinemonitor.org/spip/spip.php?article5>> (03.05.2010)

Security Council Condemns Acts Resulting in Civilian Deaths during Israeli Operation against Gaza-Bound Aid Convoy, Calls for Investigation, in Presidential Statement:

<<http://www.un.org/News/Press/docs/2010/sc9940.doc.htm>> (09.06.2010)

Rory McCarthy, "Binyamin Netanyahu tells US: We won't stop east Jerusalem settlement building"

<<http://www.guardian.co.uk/world/2010/apr/22/binyamin-netanyahu-jerusalem-settlements-building>> (04.05.2010)

United Nations and Palestinian Refugees:

<<http://www.unrwa.org/userfiles/2010011791015.pdf>> (07.05.2010)

UNRWA Factsheet:

<<http://www.unrwa.org/userfiles/201001194213.pdf>> (07.05.2010)

UNRWA'ya Kayıtlı Mülteci Sayıları:

<<http://www.unrwa.org/userfiles/reg-ref%282%29.pdf>> (07.05.2010)

DÖKÜMANLAR

Camp David II Proposals for Final Settlement:

<<http://www.mideastweb.org/campdavid2.htm>> (26.04.2010)

Geneva Accord:

<<http://www.mideastweb.org/geneva1.htm>> (27.04.2010)

Hebron Protocol:

<<http://www.cmep.org/documents/hebron.htm>> (24.04.2010)

The Mitchell Report on the Al-Aqsa Intifadeh:

<http://www.mideastweb.org/mitchell_report.htm> (27.04.2010)

The Oslo Declaration of Principles:

<<http://www.mideastweb.org/meoslodop.htm>> (24.04.2010)

The Oslo Interim Agreement:

<<http://www.mideastweb.org/meosint.htm>> (29.04.2010)

The Taba Proposals and the Refugee Problem:

<<http://www.mideastweb.org/taaba.htm>> (27.04.2010)

The Tenet Plan:

<<http://www.mideastweb.org/tenet.htm>> (27.04.2010)

UCM Roma Statüsü:

<<http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=2&p3=0>> (29.05.2010)

1951 Sözleşmesi 1D Maddesi:

<<http://www.unhcr.org.tr/MEP/FTPRoot/HTMLEditor/File/ATP%20Leaflets/1d%20tur.pdf>> (07.05.2010)

1977 Dördüncü Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Kurbanlarının Korunmasına İlişkin (1) Nolu Protokol:

<<http://www.icrc.org/ihl.nsf/full/470?opendocument>> (07.06.2005)

1995 BM 50. Yıl Deklarasyonu:

<<http://www.un.org/UN50/dec.htm>> (07.06.2010)

Resolution 242, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 22 Kasım 1967.

Resolution 252, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 21 Mayıs 1968.

Resolution 267, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 3 Temmuz 1969.

Resolution 271, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 15 Eylül 1969.

Resolution 338, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 22 Ekim 1973.

Resolution 339, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 23 Ekim 1973.

Resolution 340, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 25 Ekim 1973.

Resolution 446, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 22 Mart 1979.

Resolution 465, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1 Mart 1980.

Resolution 478, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 20 Ağustos 1980.

Resolution 497, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 17 Aralık 1981.

Resolution 508, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 5 Haziran 1982.

Resolution 509, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 6 Haziran 1982.

Resolution 516, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1 Ağustos 1982.

Resolution 517, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 4 Ağustos 1982.

Resolution 518, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 12 Ağustos 1982.

Resolution 1405, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 19 Nisan 2002.

Resolution 1544, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 19 Mayıs 2004.

Resolution 1860, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 8 Ocak 2009.

A/RES/ES-10/2 Illegal Israeli actions in Occupied East Jerusalem and the rest of the Occupied Palestinian Territory, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 25 Nisan 1997.

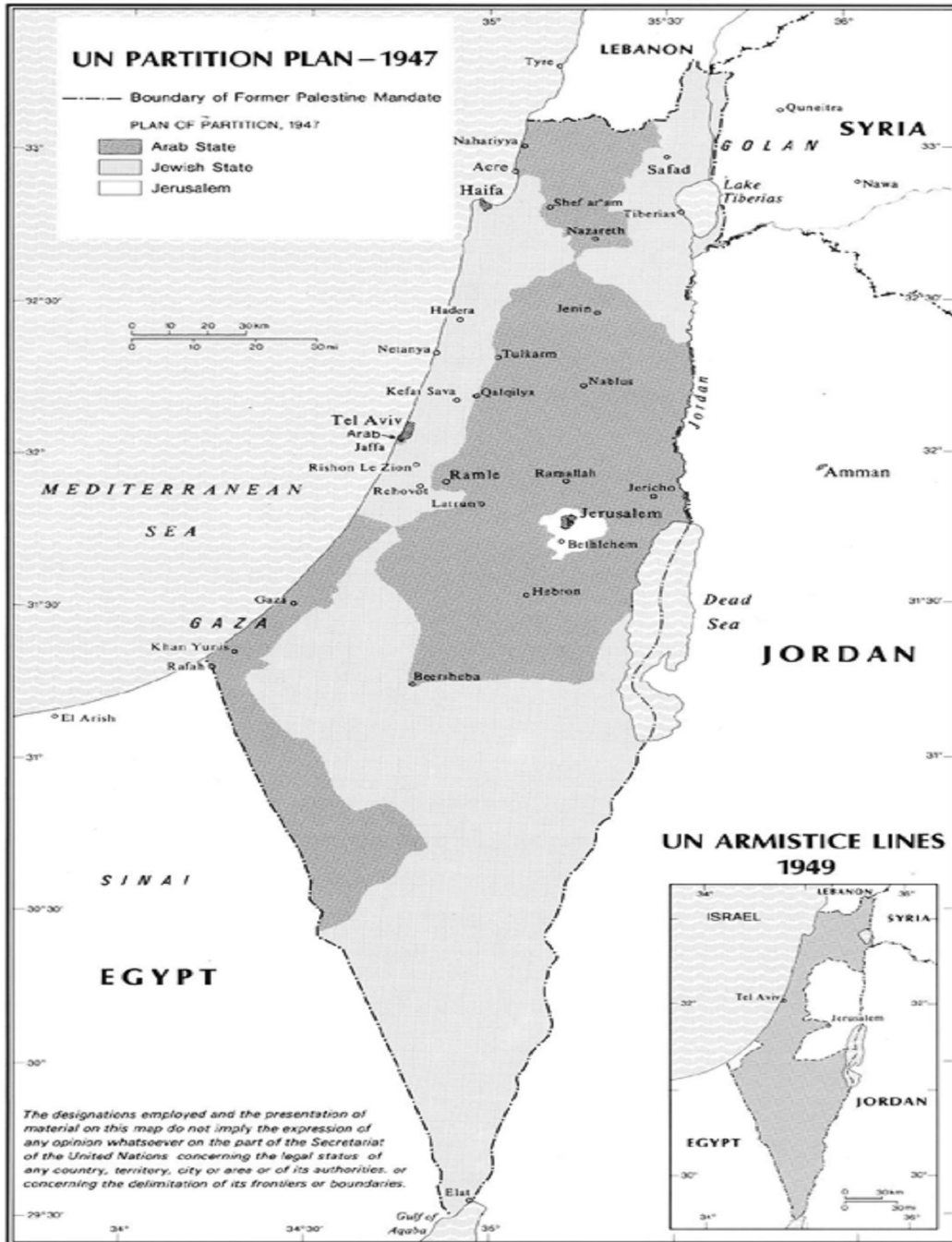
- A/ES-10/L.18 Illegal Israeli actions in Occupied East Jerusalem and the rest of the Occupied Palestinian Territory*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 20 Temmuz 2004.
- A/HRC/12/48 Human Rights in Palestine and Other Occupied Arab Territories, Report of the United Nations Fact – Finding Mission on the Gaza Conflict*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 25 Eylül 2009.
- A/RES/55/2 United Nations Millenium Declaration*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 18 Eylül 2000.
- A/RES/58/292 Status of the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 17 Mayıs 2004.
- A/RES/59/179 The right of the Palestinian people to self-determination*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 3 Mart 2005.
- Resolution 181 (II) Future Government of Palestine*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 29 Kasım 1947.
- 194 (III) Palestine – Progress Report of the United Nations Mediator*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 11 Aralık 1948.
- 302 (IV) Asistance to Palestine Refugees*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 8 Aralık 1949.
- 303 (IV) Palestine: Question of an international regime for the Jerusalem area and the protection of the Holy Places*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 9 Aralık 1949.
- 2253 (ES-V) Measures taken by Israel to change the Status of the city of Jerusalem*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 4 Temmuz 1967.
- 2254 (ES-V) Measures taken by Israel to change the Status of the city of Jerusalem*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 14 Temmuz 1967.
- 2649 (XXV) The importance of the universal realization of the right of peoples to self-determination and of the speedy granting of independence to colonial countries and peoples for the effective guarantee and observance of human rights*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 30 Kasım 1970.
- 3210 (XXIX) Invitation to the Palestine Liberation Organization*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 14 Ekim 1974.
- 3236 (XXIX) Question of Palestine*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 22 Kasım 1974.
- 3237 (XXIX) Observer Status for The Palestine Liberation Organization*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 22 Kasım 1974.
- 3379(XXX) Elimination of all forms of racial Discrimination*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 10 Kasım 1975.

- 34/65 *Question of Palestine*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 12 Aralık 1979.
- 34/70 *The Situation in the Middle East*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 6 Aralık 1979.
- 36/226 *The Situation in the Middle East*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 17 Aralık 1981.
- ES-10/13 *Illegal Israeli actions in Occupied East Jerusalem and the rest of the Occupied Palestinian Territory*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 21 Ekim 2003.
- ES-10/14 *Illegal Israeli actions in Occupied East Jerusalem and the rest of the Occupied Palestinian Territory*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 12 Aralık 2003.
- SC/9940 *Security Council Condemns Acts Resulting in Civilian Deaths during Israeli Operation against Gaza-Bound Aid Convoy, Calls for Investigation, in Presidential Statement*, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 31 Mayıs 2010.
- Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory (Advisory Opinion)*, International Court of Justice, 9 July 2004.
- Birleşmiş Milletler Antlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Deklerasyon*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 24 Ekim 1970.
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 10 Aralık 1948.
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 16 Aralık 1966.
- Helsinki Nihai Senedi*, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, 1 Ağustos 1975.
- Her Türlü Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 21 Aralık 1965.
- Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 16 Aralık 1966.
- Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 14 Aralık 1950.
- Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Ek Protokol*. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 31 Ocak 1967.
- Sömürge İdaresi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Deklarasyon*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 14 Aralık 1960.
- Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanılması Hukukuna İlişkin Sözleşmesi*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 21 Mayıs 1997.
- “*The Palestine Refugee Situation*”. Canadians for Justice and Peace in the Middle East, Factsheet Series No: 22, February 2007

- “The Geneva Conventions and the Israeli Occupation of Palestine”*. Canadians for Justice and Peace in the Middle East, Factsheet Series No: 1, March 2004
- “Israeli Colonies and Israeli Colonial Expansion”*. Canadians for Justice and Peace in the Middle East, Factsheet Series No: 9, September 2005
- “Israel’s Apartheid Wall”*. Canadians for Justice and Peace in the Middle East, Factsheet Series No: 3, March 2004
- “Israel’s War on Gaza”*. Canadians for Justice and Peace in the Middle East, Factsheet Series No: 49, January 2009
- “Humanitarian Disaster in Gaza, 2006 – 2007”*. Canadians for Justice and Peace in the Middle East, Factsheet Series No: 32, January 2008
- Barrier to Peace: The Impact of Israel’s Wall Five Years After The ICJ Ruling*. PLO Negotiations Affairs Department, July 2009
- Israel’s Wall*. Palestine Liberation Organization – Negotiations Affairs Department, Special Edition: First Anniversary of International Court of Justice’s Ruling on Israel’s Wall
- Israel’s Wall by Numbers*. PLO Negotiations Affairs Department, 9 July 2009
- “Israel and Occupied Territories: The Place of the Fence/Wall in International Law”*. Amnesty International, 19 February 2004.

EKLER

Ek 1: BM Taksim Planı 1947

Kaynak:

<http://domino.un.org/unispal.NSF/b792301807650d6685256cef0073cb80/3cbe4ee1ef30169085256b98006f540d?OpenDocument>

Ek 2: 1967'den beri İsrail Tarafından İşgal Edilen Topraklar

Kaynak:

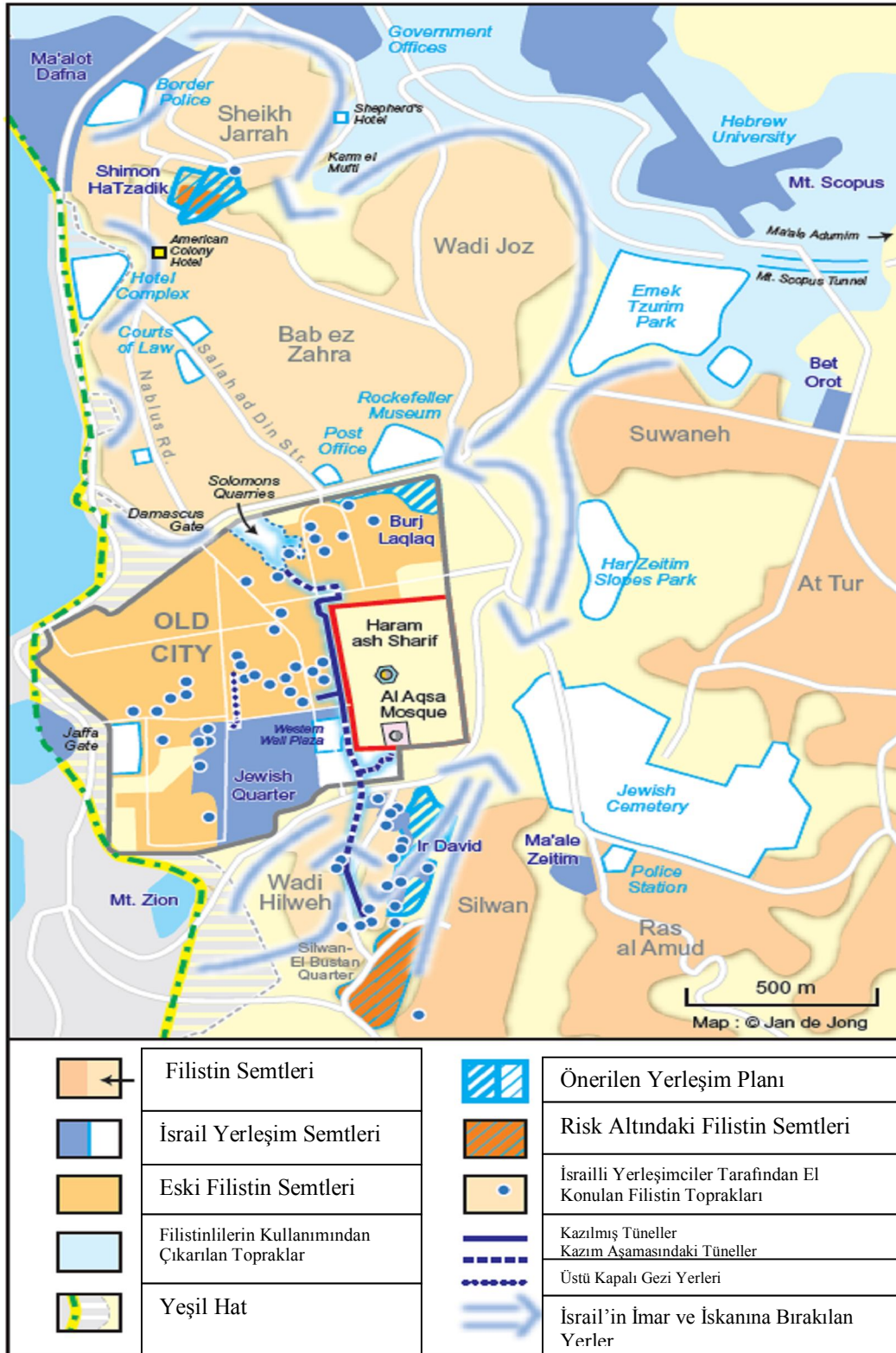
<http://domino.un.org/unispal.NSF/b792301807650d6685256cef0073cb80/b08a2e4d1fde5cec85256b98006e752f?OpenDocument>

Ek 3: Oslo II 1995

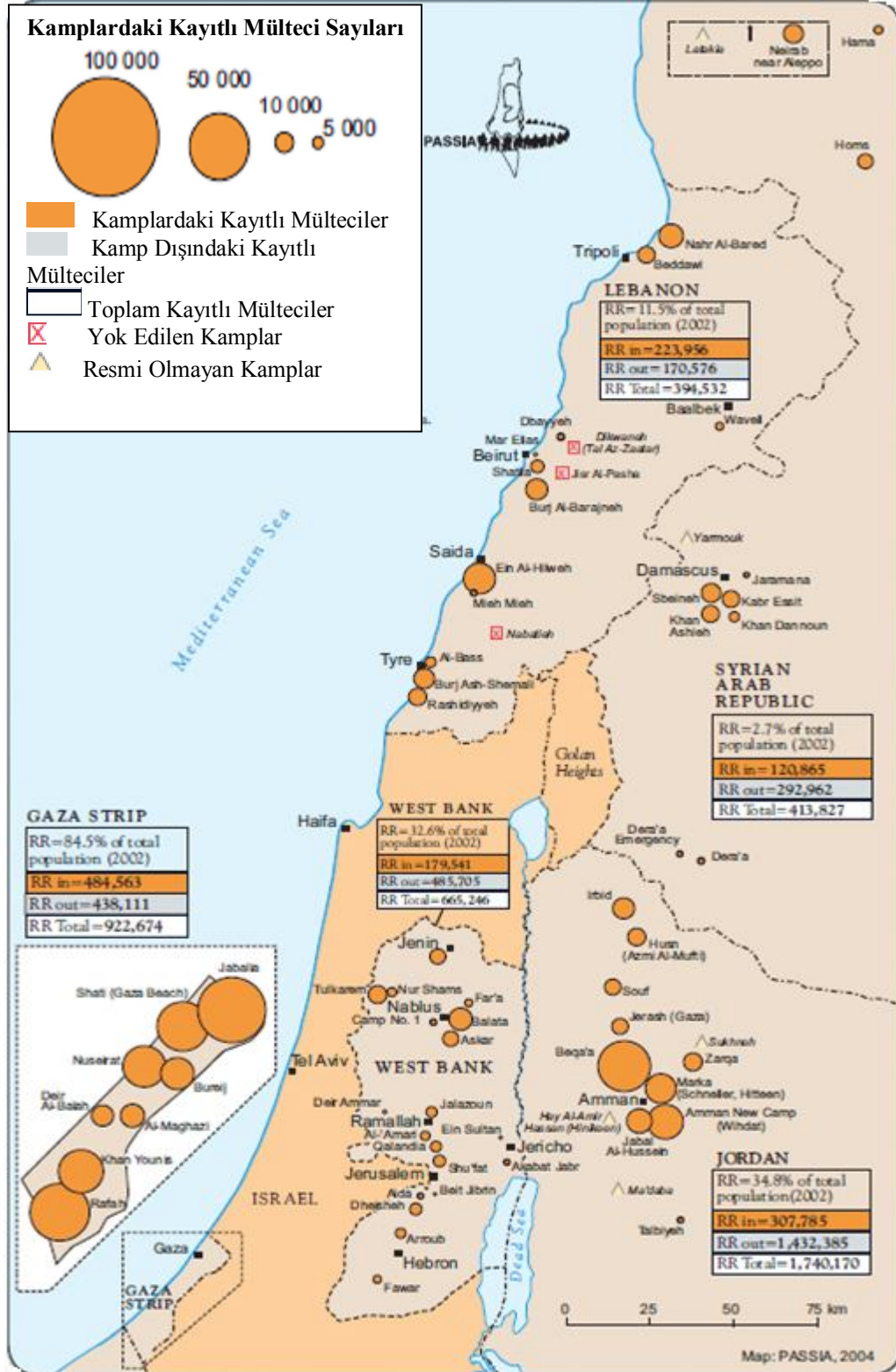
Kaynak: http://www.passia.org/palestine_facts/MAPS/newpdf/Oslo-II.pdf

Ek 4: Eski Kudüs ve Çevresinde Filistin Semtleri – 2008

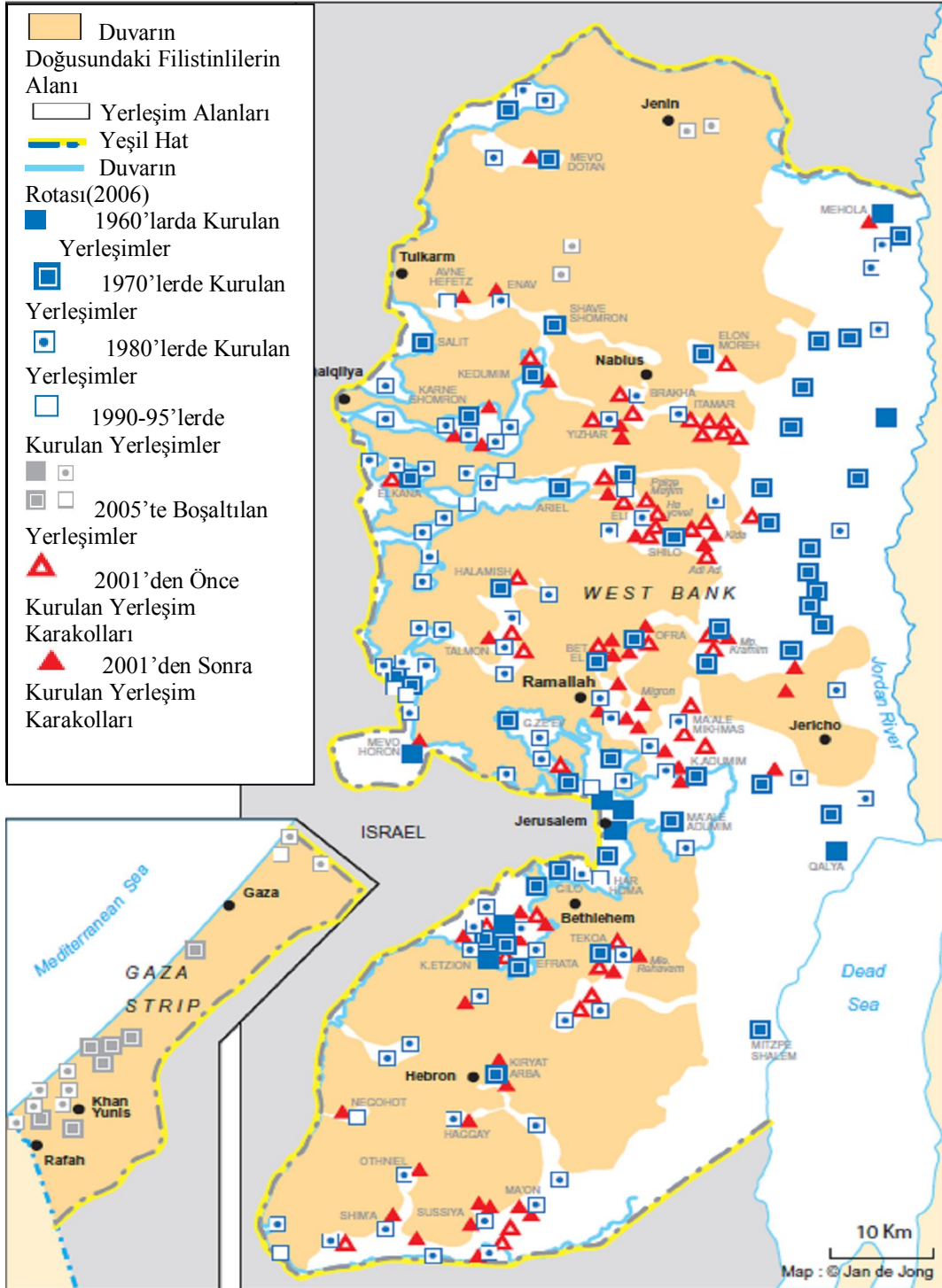
Kaynak: http://www.fmep.org/maps/jerusalem/containing-palestinian-neighborhoods-in-and-around-jerusalem-old-city-march-2008/fmep_Palestinian_Neighborhoods_Jerusalem_Old_City_2008.pdf/view

Ek 5: UNRWA Mülteci Kamplarındaki Filistinli Mülteciler – 2003

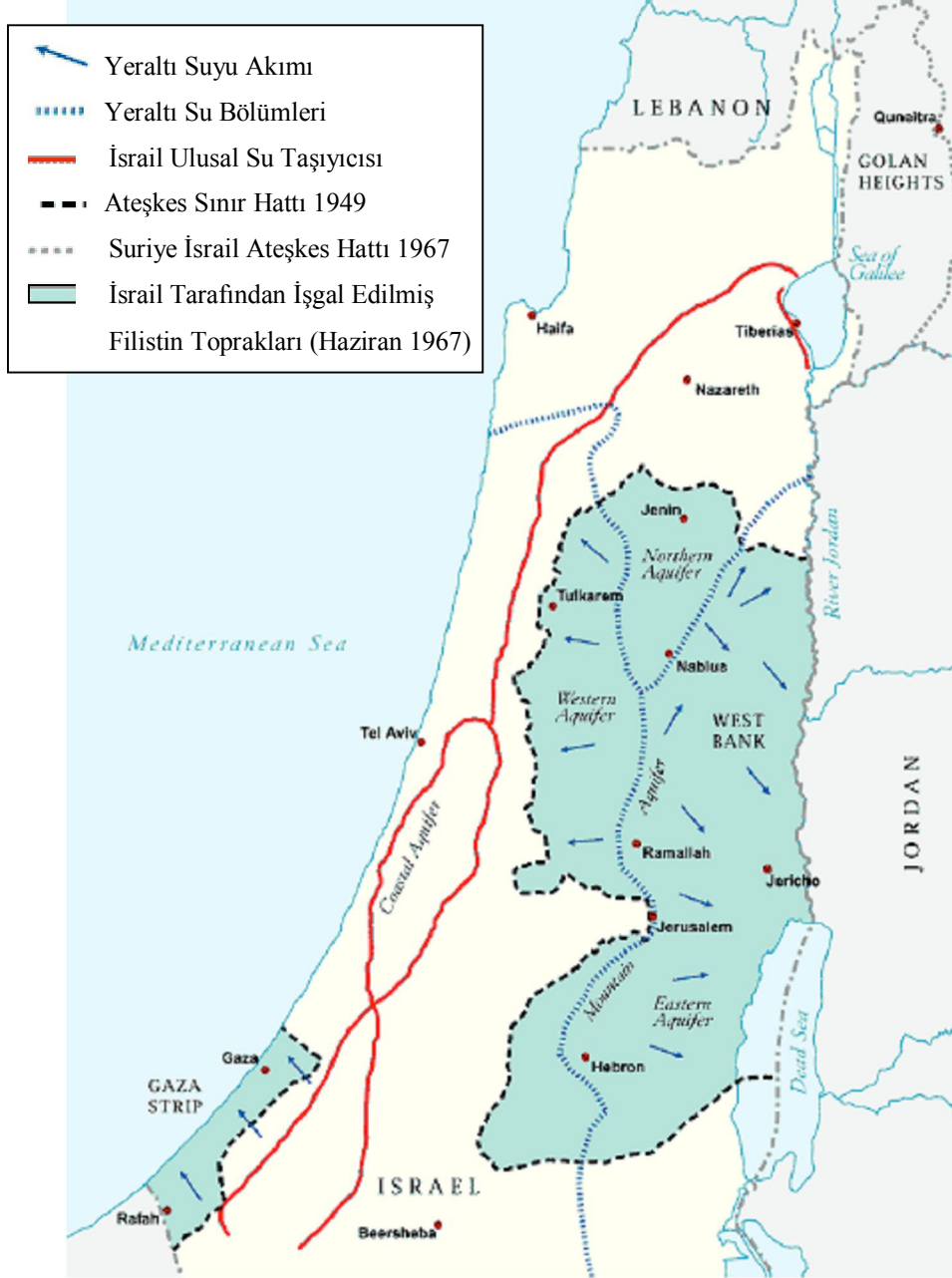
Kaynak: <http://www.passia.org/publications/bulletins/Refugees/Page07.pdf>

Ek 6: Kurulmuş ve Tahliye Edilmiş Yerleşim Yerleri – 1967 – 2008

Kaynak: http://www.fmep.org/maps/settlements-population/settlements-established-evacuated-1967-2008-feb-2008/fmep_v18n1_map.pdf/view

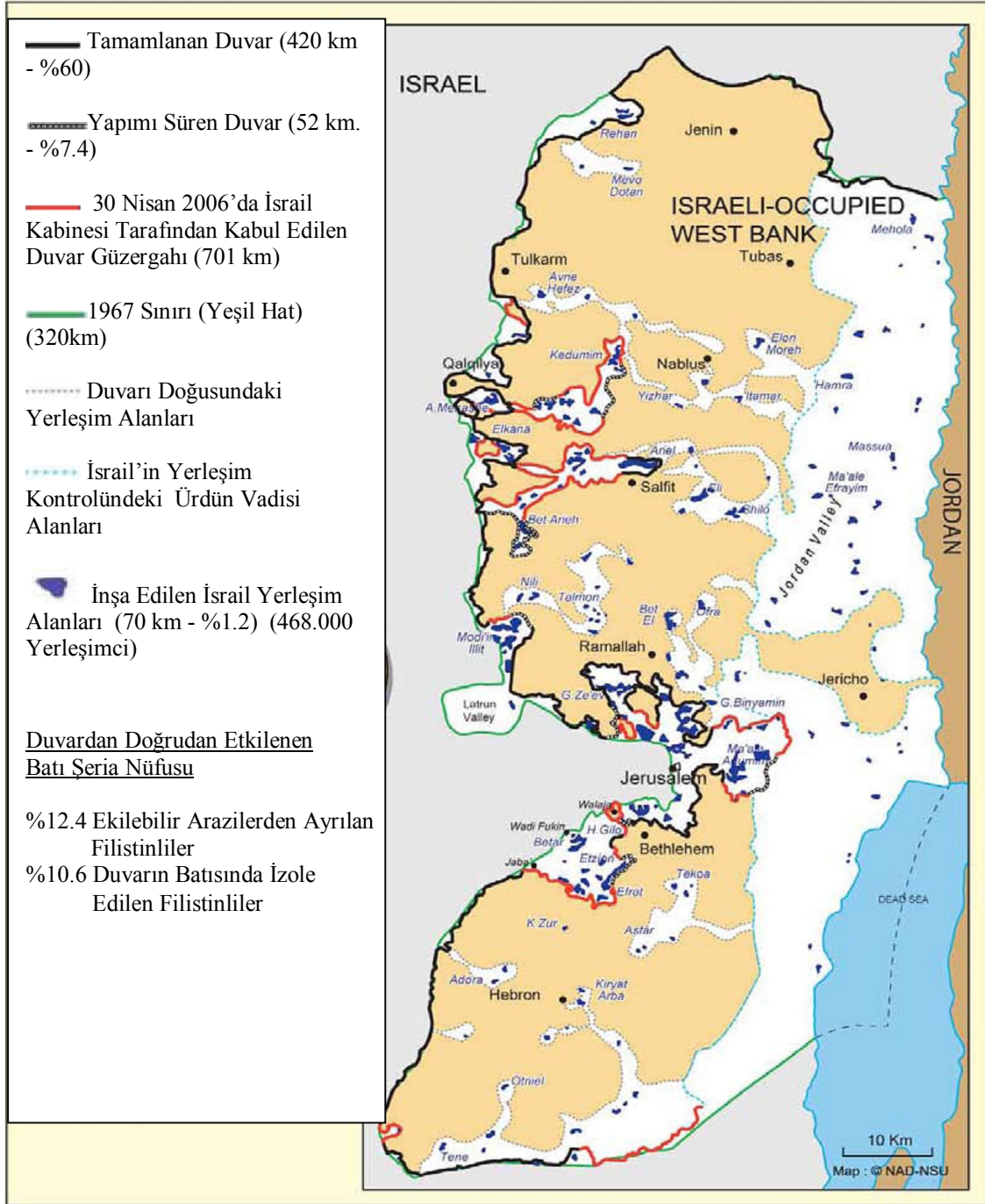
Ek 7: Bölgedeki Su Kaynakları

Kaynak: http://www.bakerinstitute.org/publications/rp_2006_005.pdf

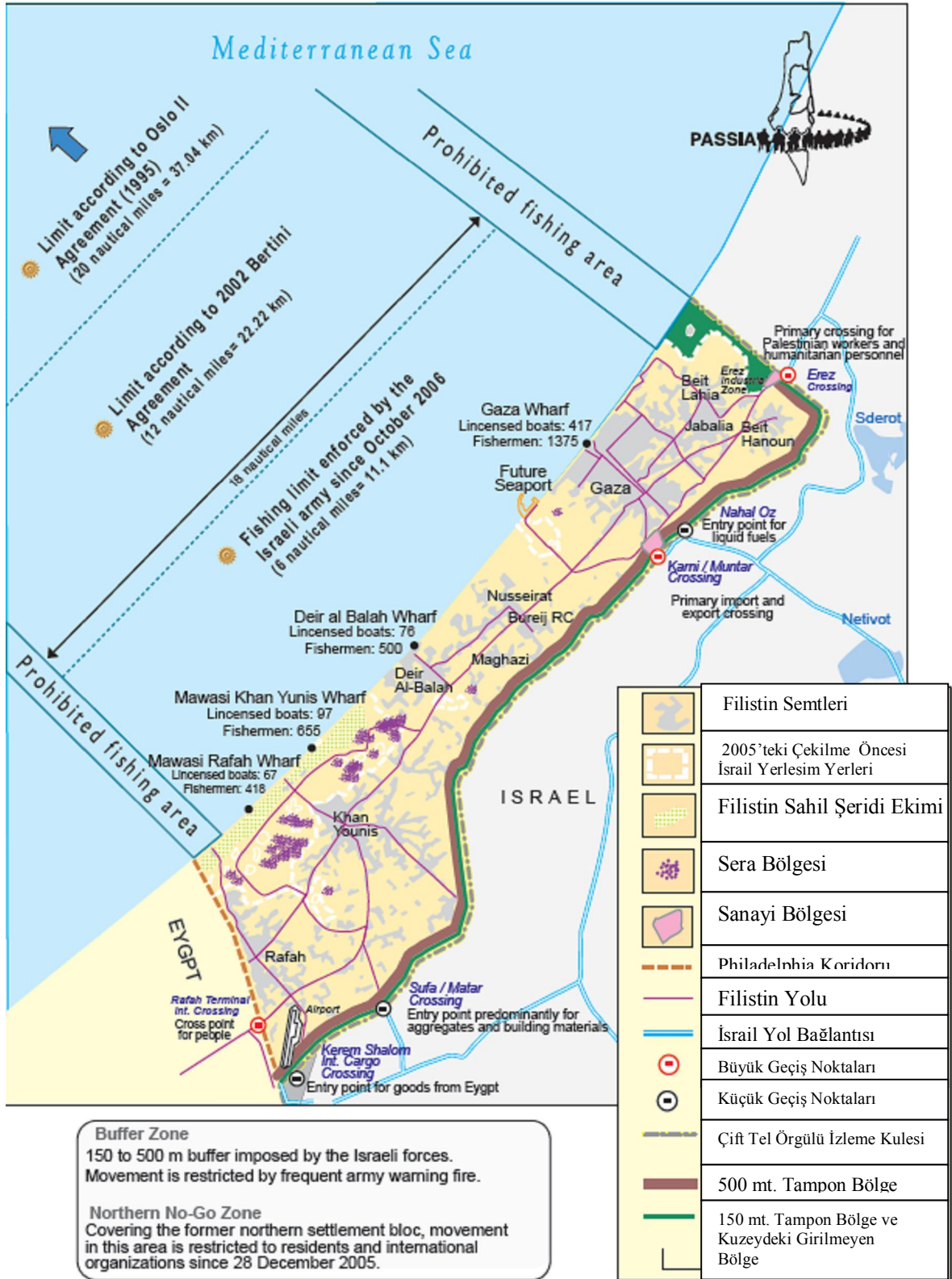
Adapted from "Water and War in the Middle East," Info Paper No. 5, July 1996, Centre for Policy Analysis on Palestine/The Jerusalem Fund, Washington, DC

Ek 8: İsrail'in Duvar İnşası ve Yerleşimleri – Temmuz 2008

Kaynak: <http://www.palestine-pmc.com/maps/17-7-08.pdf>

Ek 9: Gazze Şeridi 2007

Kaynak: http://www.passia.org/palestine_facts/MAPS/newpdf/gazaPasFINAL.pdf

Ek 10: 1900 – 2010 Arası Filistin Sorunu Tarihsel Süreci

1900 – 1948 ARASI DÖNEM	
1897	I. Dünya Yahudi Kongresi toplandı.
1917	İngiltere, Filistin’de bir Yahudi yurdu kurulmasını desteklediğini Balfour Deklarasyonu ile açıkladı.
1923	Filistin’de İngiltere mandası resmen başladı.
1930	Passfield Beyaz Kitabı hazırlandı.
1937	Peel Komisyonu Raporu hazırlandı.
1939	MacDonald Beyaz Kitabı hazırlandı.
1942	Biltmore Programı belgesi kabul edildi.
1947	UNSCOP kuruldu.
1947	BM, Filistin’i bölen Taksim Planı’nı kabul etti.
1947	İngiltere’nin mandası sona erdi.
1948 – 1967 ARASI DÖNEM	
1948	I. Arap – İsrail Savaşı
1948	BM, Filistinli mültecilerin geri dönebileceklerine ilişkin 194 sayılı kararı kabul etti.
1948	UNRWA kuruldu.
1949	İsrail, BM’ye kabul edildi.
1956	II. Arap – İsrail Savaşı, Nasır Süveyş Kanalı’nı millileştirdi.
1964	FKÖ kuruldu.
1967 – 1973 ARASI DÖNEM	
1967	III. Arap – İsrail Savaşı
1969	El-Aksa Camii’nin yakılma eylemi
1973 – 1987 ARASI DÖNEM	
1973	IV. Arap – İsrail Savaşı
1974	BM, Filistinlilerin kendi kaderini tayin hakkını tanıdı.
1974	FKÖ, BM’de gözlemci statüsü elde etti.
1975	BM, Siyonizm’i ırkçılığın, ırk ayrımcılığının bir türü olarak kabul etti.
1976	FKÖ, Arap Birliği’ne tam üye oldu.
1978	Mısır, İsrail ve ABD arasında Camp David Anlaşması imzalandı.
1979	Mısır – İsrail Barış Anlaşması imzalandı.
1980	İsrail, Kudüs’ü ilhak etti.
1981	İsrail, Golan Tepeleri’ni ilhak etti.
1982	İsrail, Lübnan’ı işgal etti.
1982	Sabra ve Şatilla Filistinli mülteci kampları katliamı yapıldı.
1987 – 2000 ARASI DÖNEM	
1987	I. İntifada
1988	Bağımsız Filistin Devleti ilan edildi.
1991	Madrid Konferansı yapıldı.
1993	İsrail ve Filistin arasında Oslo Anlaşması imzalandı.
1995	II. Oslo Anlaşması imzalandı.
1996	Arafat, FÖY’ün başkanı seçildi.
1997	Hebron Protokolü imzalandı.
1998	Wye Memorandumu imzalandı.
1999	Şarm El-Şeyh imzalandı.

2000 – 2010 ARASI DÖNEM

2000	II. Camp David Zirvesi yapıldı.
2000	II. İntifada
2001	Mitchell Raporu yayınlandı.
2001	Tenet Planı hazırlandı.
2002	Bush Panı açıklandı.
2002	İsrail, Batı Şeria'daki duvar inşasına başladı.
2003	Yol Haritası ilan edildi.
2003	Cenevre Planı açıklandı.
2004	UAD, İsrail'in duvar inşasına son vermesine karar verdi.
2004	Yaser Arafat öldü.
2005	Mahmud Abbas, Filistin Devleti Başkanı oldu.
2005	İsrail Gazze'de 21, Batı Şeria'da 4 yerleşim biriminden çekilme kararı aldı.
2006	HAMAS, Gazze'de seçimle iktidar oldu.
2007	Annapolis Zirvesi toplandı.
2008	27 Aralık 2008 – 18 Ocak 2009'da İsrail Gazze'ye saldırdı.
2010	İsrail Gazze'ye insani yardım götüreren Mavi Marmara gemisine saldırarak 9 Türkü öldürdü.
